

Germ. g. 346^m

Fertz

SCRIPTORES RERUM
GERMANICARUM

IN USUM SCHOLARUM

EX MONUMENTIS GERMANIAE
HISTORICIS RECUDI FECIT

GEORGIUS HEINRICUS PERTZ

SERENISSIMAE FAMILIAE WELFICAE AB HISTORIA SCRIBENDA.

[6,4.]

12. W I D U K I N D U S.

HANNOVERAE,
IMPENSIS BIBLIOPOLII HAHNIANI
1839.

W I D U K I N D I

RES GESTAE SAXONICAE

EX RECENSIONE WAITZII.

IN USUM SCHOLARUM

EX MONUMENTIS GERMANIAE

HISTORICIS RECUDI FECIT

GEORGIUS HEINRICUS PERTZ

SERENISSIMAE FAMILIAE WELFICAE AB HISTORIA SCRIBENDA.

HANNOVERAE,

IMPENSIS BIBLIOPOLII HAHNIANI

1839.

WILLIAM K. I. N. D. I.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

EX PRAEFATIONE WAITZII

IN MONUMENTIS GERM. HISTORICIS

SS. T. III. 408.

Widukindum, libri quem iam edituri sumus auctorem, Saxonem et monachum fuisse Corbeiensem, satis constat, et ipse praefatione profitetur. Vixit medio saeculo decimo. Chronico brevi Corbeiensi teste¹, Folkmaro abbate, qui inde ab a. 917—942 monasterio praefuit, monachus receptus est; inter quadraginta novem ipse ultimo proximus nominatur; ita ut postremis Folkmari annis demum coenobium intrasse videatur. Folkmari successorem Bovonem, qui annis 942—948 monasterium Corbeienne rexit, a Deo ostensum non concessum memorat², cuius tempore a. 946 obsides Boemorum iussu Ottonis populo praesentatos vidit³. Sigebertus Gemblacensis tam in chronico a. 973 quam in libro de SS. eccl.⁴ ipsius librorumque ab ipso relictorum mentionem facit. Trithemius⁵ vero plus quam 40 annis eum scholae Corbeiensi praefuisse monet et ipsum Meginradi scholastici Hirsaugiensis fama allectum hunc adisse et per aliquot dies apud eum commoratum fuisse tradit. De Widukindi vita praeter haec nihil constat; de se ipso nihil annotavit; neque quo anno obierit compertum habemus⁶.

1) Meibom. I. p. 756. Ann. Corbeienses ap. Leibn. II. p. 301, quos dubiae fidei esse facile est intellectu a. 971: *Claruit, inquit, Wittichindus noster, praeclarus historicus, Mathildae reginae specialiter carus.* 2) III. 2. codd. 2. 3. 3) II. 40. 4) c. 129. ap. Fabricum bibl. eccl. p. 108. 5) Ann. Hirsaug. p. 98. 6) Soli annales Corbeienses recentiores ap. Leibn. SS. I. 302. tradunt, a. 1004 Hosed monasterii abbatem ipsi monumentum erexisse; pium et doctum scholae magistrum et historicum etiam regi et reginae carum ibidem vocatum esse, addunt; quod quanti sit habendum, certo definire nolo.

Widukindi memoriam quae scripsit opera nobis servarunt. Tradit Sigebertus, eum praeter historias etiam vitam S. Pauli heremitae et passionem Teclae virginis composuisse¹. Idem monet Trithemius, praeterea vero plura eius scripta recenset. Ita librum de studiis veterum monachorum eum confecisse testatur, ex quo haec affert verba²: Monachorum ille (Meginradus) doctissimus praeceptor veluti Hieronymus alter divinarum interpretes scripturarum profundissimus sua nos eruditione vertit in stuporem, ut vere caelestis sapientiae dici queat armarium, quippe quem nihil lateat doctrinarum. Sermones ad fratres, epistolarum ad diversos librum unum, epigrammaton librum unum in catalogo illustrium virorum³ ei tribuit, quorum alibi nullam fecit mentionem, quaeque an revera a nostro sint conscripta, non sine causa dubitari posse videtur⁴. Certe omnia deperdita sunt aut hucusque nos latent; longe his vero praestant quae de Saxonum imperatorumque Saxoniorum historia scripsit Widukindus. Sigebertus Saxonum historiam usque ad mortem Ottonis primi et praeterea huius vitam eum scripsisse tradit. Sigeberto ut videtur auctore, haec repetivit Trithemius⁵, in chron. Hirsaugiensi⁶ vero nonnisi de gestis Heinrichi I., Ottonis I. et origine Saxonum historiam tribus libellis digestam ei tribuit. Denique vero in annalibus eiusdem coenobii opera historica quatuor recenset⁷.

1) In Actis Sanctorum utriusque vitae nulla mentio fit; ideo deperditae esse videntur. 2) Ann. Hirsaug. l. l. 3) Opera

Francof. 1601. II. p. 129. 4) Versus quos edidit ex cod. Corbeiensi Widukindi nomine inscriptos Letznerus in vita Ludovici Pii c. 19. f. 63'. ad ipsum pertinere, omnino negarim.

5) cat. ill. virorum l. l.; SS. eccl. c. 301. apud Fabr. p. 78.

6) Opera II. p. 32.

7) Ann. Hirs. p. 98: Hic inter reliqua ingenii sui opuscula scripsit de origine Saxonum libros III, ad Mathildam quoque filiam Ottonis primi scripsit gesta Heinrichi primi regis librum unum, ad eandem vitam et gesta Mathildis regi-

Supersunt libri tres rerum gestarum Saxonicarum, quibus auctor tam populi originem quam res ab Heinrico atque Ottone gestas descripsit. Eum de populi sui regumque historia alia quaedam confecisse, omnino negarim. Trithemius foedo errore modo totum opus modo singulos libros in catalogum recepisse videtur; quae de vita Mahthildis adiecit, unde hauserit nescio¹; vitam editam nostro nequaquam tribui posse, satis constat; huius scriptor vero aliam vitam nullam cognovit, sed quum talis desideraretur a reginae nepote, imperatore Heinrico II., istam confecit. — Sigebertus vero fortasse ipsius Widukindi verbis in errorem ductus est. Librum primum enim his incipit: Post operum nostrorum primordia, quibus summi Imperatoris militum triumphos declaravi etc. Haec procul dubio ad martyrum, Dei militum, vitas supra allatas spectant, Sigebertus vero de imperatore Ottone cogitasse videtur, ideoque eius gesta iam antea separatim descripta et edita esse statuit.

Libros rerum gestarum Saxonicarum Widukindus Mahthildi, Ottonis regis filiae, inscripsit; Heinrici et Ottonis, avi et patris, gesta scribere summum eius fuit propositum; de Saxonum origine pauca tantum praemisit. Studuit brevi sed eleganti et perspicuae narrandi et scribendi rationi; strictim, inquit, et per partes scribimus, ut sermo sit legentibus planus, non fastidiosus. Dolet quidem librum ingenii sermonisque claritate egere; sed quod dolet, eum haec affectasse ostendit. Et revera Widukindus apta et quasi rotunda verborum constructione, narratione perspicua et gravi, tantum non omnibus huius saeculi scrip-

nae uxoris eiusdem Heinrici regis primi; Ottonis quoque primi gesta ad eandem conscripsit. 1) nisi fortasse libri tertii continuationem hoc nomine indicaverit.

toribus longe praestat. Quae descripsit magnam partem ipse vidit, alios libros nusquam fere exscripsit, ideoque inter praestantissimos historiae medii aevi fontes est referendus. De temporibus antiquissimis solam pene famam secutum se scripsisse, ipse testatur¹; vidit historias Anglosaxonum, nisi fallor, Bedae², Langobardorum Pauli Diaconi³, Gothorum Iordanis⁴, Francorum gesta⁵, sed pauca tantum ex his libris suo inseruit. In bellis a Francis cum Saxonibus gestis⁶ et Ottonis habitu moribusque describendis⁷ Einhardi vitam Karoli prae oculis habuisse videtur. Ruodolphi vero translatione sancti Alexandri eum usum fuisse⁸, vix putarim; uterque ex eodem fonte, prisca traditione, hausisse mihi videtur; ideoque valde inter se conveniunt, neque tamen omnino concordant. Ubi cum Liudprando in rebus enarrandis congruit⁹, idem fere statuerim; certe ipsius libros non vidit. Etiam postea ex populi rumore, ex carminibus vulgaribus plura in historiam suam recepit; quae de Hattonis perfidia erga Adalberhtum traderentur, tanquam vulgi rumore ficta, postea respuit quidem¹⁰; vix tamen maiorem fidem ea merentur, quae de dolo adversum Heinricum excogitato narrat. Hoc loco et saepius¹¹ vocabulo fertur similibusque fontem illum indicare videtur; mimorum carmina et ipse affert¹²; et haud errare mihi videor, si magnam libri primi partem ad haec revocandam esse statuam. Primis Heinrici ducis annis ipse nondum natus aut puer fuit primae aetatis; quae postea de his scripsit, ex sola traditione haurire potuit. Nam libro scripto in his rebus narrandis se usum

1) I. c. 2.

2) I. c. 8.

3) I. c. 14.

4) I. c. 18.

5) I.

c. 15.

6) I. c. 15.

7) II. c. 36.

8) Mon. II. p. 673.

9) cf. I. c. 19 de Ungariis, I. c. 22 de Adalberhti morte.

10) I.

c. 23.

11) I. 23. II. 23.

12) I. 23.

esse, nusquam indicavit; ex chronico quodam Corbeensi eum hausisse, quod plures statuerunt, ostendi nequit. Chronicon sub hoc nomine a Cl. *Wedekind* editum saeculo superiori ex ipso *Widukindo* magnam partem est compilatum; annales vero *Corbeienses* (*Mon. SS. III. 1.*) non vidisse, certe non ad librum scribendum adhibuisse videtur¹. Nam annorum computationem, quam illi satis accuratam exhibent, noster prorsus neglexit, praeterea plura illis relata ipse omisit. *Widukindi* historiam non ex annalibus confectam, sed ex rerum cognitione aliunde hausta scriptam esse, cuique librum pervolventi perspicuum fore confido. *Ultimis* *Heinrici* annis et praesertim *Ottonis* temporibus res quas narrat bene compertas habuit; his fuit coevus, regiae domui et ipse coniunctus ideoque procul dubio rerum cognitione satis instructus. Errores etiam hac parte commisit; sed quae in ipsa *Saxonia* gesta sunt, recte perspexit, et haec ipsi credere fas est.

Libri editi usque ad *Ottonis* primi mortem historiam deducunt; maximam vero partem iam antea conscriptam esse, facile est demonstratu. Nam *Ottone* imperatore vivo se scripsisse, *Widukindus* saepissime indicat²; et codex *Dresden-*

1) Quae annis 963 et 964 leguntur cum *Widukindo III. 63* quodammodo conveniunt; de *Calabria* ab *Ottone* a. 964 subacta *Corbeiam* rumorem pervenisse haec ostendunt, id quod noster libro suo inseruit, monachus quidam — fortasse ipse *Widukindus* — in annales retulit. 2) Ex hoc res *Francorum* coeperunt minui, *Saxonum* vero crescere, donec dilatatae ipsa sua iam magnitudine laborant, ut videmus in amore mundi et totius orbis capite patre tuo; — habeamus te advocatum apud terrenum regem, tuum scilicet patrem et fratrem (*I. c. 34*); — quamquam in *Africam* *Asiamque* patris tui iam potestas protendatur (*II. praef.*); — (*Otto*) *Romana* lingua *Slavonicaque* loqui scit, sed rarum est, quo earum uti dignetur, . . . tabularum ludos amat etc. (*II. 36*); — nati sunt regi filii — tertius paterni nominis maiestate designatus, quem iam post patrem dominum ac imperatorem universus sperat orbis (*III. 12*).

sis non integrum tertium librum exhibet, sed c. 69 his verbis finitur: Is finis Wichmanno talisque omnibus fere qui contra imperatorem arma sumpserunt, patrem tuum.

Hucusque vero, ni fallor, a. 967 vergente Widukindus scripsit. Sunt quidem quae ipsum iam antea libro finem imposuisse, innuere videntur. Wichmanno subacto, rebusque, ut ipsius verbis utar, rite compositis, Ottonem iterum in Italiam profectum esse tradit, res vero ibidem gestas quam brevissime attingit. Haec nostrae, inquit, tenuitatis non est edicere, sed, ut initio historiae praedixi, in tantum fideli devotione elaborasse sufficiat. Caeterum erga tuam claritatem serenitatemque — magna devotio opus humile magnificet. At finis civilis belli terminus sit libelli. Haec verba quam maxime fini convenire, nemo non videt. Res sive in Italia sive in Germania a. 964—967 gestas, si bella Slavica excipias, nullae ne indicantur quidem a nostro. Usque ad medium a. 964 c. 63 res perstringit; a. 965 incipiente Otto in Germaniam rediit, mense Iunio Gero, Octobri Bruno obierunt. Anno sequenti Mahthildis, Ottonis filia, abbatissa Quedlinburgensis electa et constituta¹, imperator vero iterum in Italiam profectus est. De his omnibus nihil Widukindus. — Attamen iam a. 964 librum eius conscriptum esse, statuere non licet. Post obitum Brunonis archiepiscopi², dum imperator Otto cum filio Ottone in Italia morabatur³, tri-

1) Ann. Quedl. h. a. Ideo iam Bouquet VIII. 217. n. a. ipsi iam antea librum Widukindi dedicatum esse putavit. 2) I. 31: quem pontificis summi ac ducis magni vidimus officium gerentem. cf. II. 36. De Gerone, qui paucis post mensibus obiit, III. c. 54. dicit: Erat Gero etc. 3) III. 63. quam (Mahthildam) patris fratrisque celsitudo patriae ad omnem honorem nobisque ad solatium reliquit.

cesimo anno post victoriam de Ungariis a. 938 in Saxonia reportatam*, *Widukindus* in historia scribenda occupatus fuit. *Wichmannus*, de cuius interitu ultimis capitibus dicit, mense Septembri a. 967 mortuus esse videtur¹; in nativitate Domini eiusdem anni Otto II. imperialem accepit coronam. Cuius rei cum nonnisi in continuatione post addita mentio fiat², ultimis anni 967 aut primis a. 968 mensibus³ librum esse absolutum, recte statuere mihi videor. Sed res ab Ottone his annis gestas per partes scripsit; usque ad a. 958 res Saxonicas satis fuse exposuit; postea cum imperator in Italiam profectus esset ibique per plurimos annos degeret, quae ibidem gesta sunt memoriae tradere noluit⁴; barbarum vero quas *Wichmannus* in Saxonia et Slavia excitavit finem descripsit. Denique Ottone magno imperatore mortuo, pauca historiae adiicienda esse iudicavit. Imperatoris epistola (968), bella cum Graecis gesta (969), nuptiae Ottonis secundi (972), obitus Mahthildis reginae, *Wilhelmi* et *Bernhardi* pontificum (968), *Hermanni* ducis, ipsius denique imperatoris (973) his referuntur. In plerisque codicibus cum prioribus arctissime coniuncta leguntur, iam *Thietmarus* iis usus est, *Sigebertus*, *Ekkehardus*, *Annalista Saxo* eadem adhibuerunt; ideoque quin etiam haec ab ipso *Widukindo* addita sint, minime dubito, quamvis dicendi rationem paulo diversam offendere mihi videar, et *Tritheimius* *Widukindi* historiam ab alio quopiam completam esse moneat⁵. Quae ad vitam Mahthildis

*) II. 4. 1) *Sigebertus*, quem *Ann. Saxo* et *Chron. S. Bavonis* secuti sunt, in anno 967 *Wichmanni* mortem collocavit, qui quamvis in annis indicandis nullibi certam fidem meretur, ex verbis c. 70, quibus continuatio incipit, haec recte fere statuit. 2) Ipse imperator in epistola 18. Ian. 968 scripta Saxonibus hanc rem indicavit. 3) antequam epistola ista in Saxoniam perlata erat. 4) libros enim rerum gestarum Saxonicarum scribendos susceperat. 5) *Chron. Hirs.* praef. opp. II. p. 2.

prope accedere videntur, ex ea revera hausta esse, nullo modo concesserim. Procul dubio paulo post Ottonis mortem haec scripta sunt, ab ipso Widukindo addita, ut imperatoris res absolveret, quas in Germania gestas ipse vidit. Non continuam horum annorum confecit historiam, sed pauca tantum quae huc facere viderentur, memoriae tradidit. Utinam haec quoque accuratius exposuisset, utinam alter Widukindus Ottonis II. et III. historiam conscripsisset!

Ipse vero, cum postea continuatione illa librum augeret, etiam III. c. 2. de Bovone Corbeiensi quae in codice Dresdensi desiderantur addidisse videtur; historiam vero Hattonis et Adalberhti qualem in eodem codice legimus ieiunam et nimis timidam¹ non Widukindo sed nescio cui Moguntinae dioceseos scribaetribuendam esse puto. — Postea vero totum librum retractasse videtur. In codice enim Casinensi, quae de Adalberhti interitu et de Bovone scripta erant, omittuntur, quaedam aliter expressa, verba verbis mutata leguntur. Libros in capita divisos hic solus habet, singulisque libris eorum indicem praemittit. Quod, cum Widukindus ultimam operi manum imponeret, factum esse videtur.

Widukindi librum multi chronographi secuti sunt ipsumque pro parte ad verbum exscripserunt. Primo loco Thietmarus nominandus est, quem magnam primi et secundi libri partem ex nostro hausisse, iam satis constat. Attamen nullibi fere ipsius verba retinuit, sed suo more easdem res mutato sermone expressit. Ideo magis ad Wi-

1) Widukindo, et in culpis Frithurici archiepiscopi Mogunt. recensendis nimis timido, narrationem recensione primae de Hattone, certe magis ieiunam quam res postulabat, sed et loco Cassella indicato ditiozem, haud abiudicaverim. PERTZ.

dukindum explicandum quam ad verba restituenda adhiberi potest.

Annales Metenses saec. X. aut XI. conscripti ex Widukindo quam plurima sumserunt eiusque narrationem in epitomen redegerunt. Codex a Chesnio editus verbis I. c. 36 acceptoque sacramento finitur et plerumque veris lectionibus concordat.

Ekkehardus Uraugiensis magnam Widukindi partem ad verbum fere descripsit. Ex ipso vero ad chronographos medii aevi quam plurimos Widukindi narratio pervenit, monachum Hamerslebensem, Chronographum Saxonem, chronici Halberstadensis auctorem, Albertum Stadensem, chronicae sancti Pantaleonis scriptorem, Heinricum de Hervordia, Andream Ratisbonensem, Trithemium, Staindelium et alios¹. Hi omnes, si Trithemium excipias, Widukindi librum haud habuisse videntur², sed in rebus Saxonibus enarrandis Ekkehardum secuti sunt.

Sigebertus Gemblacensis vero ipso Widukindo ad chronica sua scribenda usus est, sed brevi narrationi studens sermonem ubique fere mutavit, ita ut vix semel aut bis codicis lectionem perspicere liceat. Annalista Saxo et Ekkehardum et Widukindum adhibuit.

Chronographi Saxonici posterioris aevi plures fortasse Widukindum habuerunt (id quod de Gobelino Persona³ constat), sed integra verba nullus exscripsit ante Trithemium, qui quamvis

1) Ita historia: quomodo Saxones primo venerunt ad terram Saxoniae a Ludewig Rel. mss. VIII. p. 154 edita, et quae scripsit anonymus de Suevorum origine (Goldast SS. rer. Suev. p. 1.) ex Ekkehardi chronico hausta sunt. 2) Chron. Saxo quae Ekkehardus omisit ex Ann. Saxone recepisse videtur. 3) cf. VI. c. 38.

plerumque Ekkehardo usus sit, certe tamen electionem et coronationem Ottonis Widukindo duce narravit¹, quam plurima vero ex ingenio addidit.

Codices quos ad novam editionem adornandam adhibui sunt: A) Dresdensis, 1) Cassinensis, 2) olim Steinveldensis. Numero 3) editionem Frechtii notavi. Maxime vero codicem Casinensem tanquam antiquissimum secutus sum, quem ope Dresdensis et Steinveldensis emendavi.

1) Ann. Hirs. I p. 73.

AD DOMINAM MAHTHILDAM IMPERATORIS
FILIAM

LIBRI PRIMI INCIPIT PRAEPHATIO.

Flore virginali cum maiestate imperiali ac sapientia singulari fulgenti dominae Mahthildae ultimus servulorum Christi martirum Stephani atque Viti, Corbeius Widukindus, totius servitutis devotissimum famulatum veramque in Salvatore salutem. Quamvis te paternae potentiae gloria singularis magnificet ac clarissima decoret sapientia, nostra tamen humilitas praesumit de proxima sceptris semper clementia, quia nostra devotio a tua pietate suscipiatur, etiamsi non mereatur. Nam cum nostro labore patris potentissimi avique tui gloriosissimi res gestas memoriae traditas legeris, habes unde ex optima et gloriosissima melior gloriosiorque efficiaris. Nec tamen omnia eorum gesta nos posse comprehendere fatemur, sed strictim et per partes scribimus, ut sermo sit legentibus planus, non fastidiosus. Sed et de origine statuque gentis, in qua ipse rerum dominus Henricus primus regnavit, pauca scribere curavi, ut ea legendo animum oblectes, curas releves, pulchro otio vaces. Legat igitur tua claritas istum libellum ea pietate nostri memor, qua est conscriptus devotione. Vale.

EXPLICIT PRAEPHATIO.

INCIPIUNT CAPITULA.

1. Quia alios libellos scripserit preter istum.
2. De origine gentis Saxonice variam opinionem multorum narrat.
3. Quod navibus advecti sint in locum, qui dicitur Hathalaon.
4. Quod graviter adventum eorum Thuringi ferant et cum eis pugnent.
5. Quomodo adolescens terram auro comparavit.
6. Thuringi accusant Saxones de rupto federe; Saxones autem victores existunt.
7. Unde Saxones dicantur.
8. Nomen Saxonum celebrē fit et a Brettis in auxilium sumuntur.
9. Thiadricus in regem eligitur et Saxones vocat in auxilium contra Hyrminfridum.
10. Iring Thiadricum contra Saxones instigat.
11. Hathagath Saxones ad bellandum provocat.
12. Saxones capta urbe deponunt aquilam.
13. Thiadricus Saxonibus terram tradit, et Hirminfridus occiditur.
14. Qualiter Saxones agros dividunt, et quia triformi genere ac lege vivunt.
15. Qualiter eos magnus Carolus christianos fecit.
16. De Luthuvico et Brunone et Oddone et Conrado rege.
17. De rege Heinrico.
18. De Ungariis qui et Avars dicuntur.
19. Ungarii a magno Carolo clausi sed ab Arnulfo dimissi.
20. Qualiter Ungarii Saxoniam vastabant.
21. Heinricus fit dux Saxonie.
22. De Heinrico et episcopo Hathone et comite Adelberhto.
23. De Conrado et eius fratre Evurhardo.
24. Conradus obsedit Heinricum.

25. Conradi regis sermo ante mortem.
26. Evurhardus regem constituit Heinricum.
27. Heinricus autem rex factus confusum in brevi colligit regnum.
28. De Luthuvico et filiis eius.
29. De Carolo et Odone et posteris eorum.
30. Qualiter Heinricus rex regnum Lothariorum obtinuit.
31. De filiis regis Heinrici et regina Mahthilda, et genealogia eius.
32. De Ungariis et de captivo eorum, et quia pax per eum novem annis firmata sit.
33. De manu Dyonisii martyris.
34. De sancto martire Vito.
35. Qualiter rex Heinricus novem annos pacis habuerit.
36. De Redariis quomodo victi sunt.
37. De nuptiis filii regis.
38. Contio regis, et quomodo Ungarios publico bello vicit.
39. Quomodo victor reversus est, et de moribus eius.
40. Quomodo Danos vicit.
41. Quomodo morbo gravatur et moritur, et ubi sepelitur.

EXPLICIUNT CAPITULA.

INCIPIIT LIBER PRIMUS RERUM GESTARUM
SAXONICARUM.

1. **P**ost operum nostrorum primordia, quibus summi Imperatoris militum triumphos declaravi, nemo me miretur principum nostrorum res gestas litteris velle commendare; quia in illo opere professioni meae, ut potui, quod debui exolvi, modo generis gentisque meae devotioni, ut queo, elaborare non effugio.

2. Et primum quidem de origine statuque gentis

pauca expediam, solam pene famam sequens in hac parte, nimia vetustate omnem fere certitudinem obscurante. Nam super hac re varia opinio est, aliis arbitrantibus de Danis Northmannisque originem duxisse Saxones, aliis autem aestimantibus, ut ipse adolescentulus audiivi quendam praedicantem, de Graecis, quia ipsi dicerent, Saxones reliquias fuisse Macedonici exercitus, qui secutus magnum Alexandrum inmatura morte ipsius per totum orbem sit dispersus. Caeterum gentem antiquam et nobilem fuisse, non ambigitur; de quibus et in contione Agrippae ad Iudaeos in Iosepho oratio contexitur¹, et Lucani poetae sententia probatur².

3. Pro certo autem novimus, Saxones his regionibus navibus advectos³, et loco primum applicuisse qui usque hodie nuncupatur Hadolaun.

4. Incolis vero adventum eorum graviter ferentibus, qui Thuringi traduntur fuisse, arma contra eos movent; Saxonibus vero acriter resistentibus, portum obtinent. Diu deinde inter se dimicantibus, et multis hinc inde cadentibus, placuit utrisque de pace tractare, foedus inire; actumque est foedus eo pacto, quo haberent Saxones vendendi emendique copiam, caeterum ab agris, a caede hominum atque rapina abstinerent; stetitque illud foedus inviolabiliter multis diebus. Cumque Saxonibus defecisset pecunia, quid venderent aut emerent non habentibus, inutilem sibi pacem esse arbitrabantur.

5. Ea igitur tempestate contigit, adolescentem quendam egredi de navibus oneratum multo auro,

1) Locus Iosephi extat Lib. II. cap. 16. de bello Iudaico, ubi tamen non Saxonum fit mentio, sed in genere de Germanis dicitur. MEIBOM. Hegesippum in hist. belli Iudaici Iosephum de Saxonibus perorantem inducere, alii annotarunt; nonne noster de hoc loco cogitavit? 2) Apud Lucanum I. v. 423 antea legebatur: *et Biturix, longisque leves Saxones in armis*; iam vero ex Micylli et Turnebi sententia optimorum codicum fide confirmata: *Suessones* 3) cf. Ruodolfus de transl. S. Alexandri Mon. II. p 674.

torque aurea, simulque armillis aureis; cui obvi-
us quidam Thuringorum: *Quid sibi vult, inquit, tam
ingens aurum circa tuum famelicum collum?
Emptorem, inquit, quaero, ad nichil aliud istud
aurum gero; qui enim fame periclitor, quo auro
delecter?* At ille qualitatem quantitatemque pretii
rogat. *Nullum, inquit, michi est, Saxo, discrimen
in pretio; quicquid dabis gratum teneo.* Ille vero
subridens adolescentem: *Quid si, inquit, de isto
pulvere sinum tibi impleo?* erat enim in praesenti
loco egesta humus plurima. Saxo nichil cunctatus
aperit sinum et accipit humum, ilicoque Thuringo
tradidit aurum; laetus uterque ad suos repedit.
Thuringi Thuringum laudibus ad coelum tollunt,
qui nobili fraude Saxonem deceperit, fortunatumque
eum inter omnes mortales fuisse, qui vili pretio
tam ingens aurum possederit. Caeterum certi de
victoria, de Saxonibus iam quasi triumphabant. In-
terea Saxo privatus auro, oneratus vero multa hu-
mo, appropriat navibus. Sociis igitur ei occurren-
tibus, et quid ageret admirantibus, alii eum irridere
coeperunt amicorum, alii arguere, omnes pariter
amentem eum crediderunt. At ille postulato silentio:
*Sequimini, inquit, me, optimi Saxones, et meam
vobis amentiam probabitis utilem.* At illi, licet
dubii, sequuntur tamen ducem. Ille autem sumpta
humo, per vicinos agros quam potuit subtiliter spar-
sit, et castrorum loca occupavit.

6. Ut autem viderunt Thuringi castra Saxonum,
intolerabilis res eis visa est, et missis legatis con-
questi sunt de rupto foedere ac violato pacto ex
parte Saxonum. Saxones respondent, se hactenus
foedus inviolabiliter servasse; terram proprio auro
comparatam cum pace velle obtinere aut certe armis
defendere. His auditis, incolae iam maledicebant
aurum Saxonicum, et quem paulo ante felicem esse
praedicabant, auctorem perditionis suae suaeque re-

gionis fatentur. Ira deinde accensi, caeco Marte sine ordine et sine consilio irruunt in castra; Saxones vero parati hostes excipiunt sternuntque, et rebus prospere gestis, proxima circumcirca loca iure belli obtinent. Diu itaque crebroque cum ab alterutris pugnatum foret, et Thuringi Saxones sibi superiores fore pensarent, per internuntios postulant, utrosque inermes convenire, et de pace iterum tractare, conducto loco dieque. Saxones postulatis se oboedire respondent. Erat autem illis diebus Saxonibus magnorum cultellorum usus, quibus usque hodie Angli utuntur, morem gentis antiquae sectantes. Quibus armati Saxones sub sagis suis, procedunt castris occurruntque Thuringis conducto loco. Cumque viderent hostes inermes, et omnes principes Thuringorum adesse, tempus rati totius regionis obtinendae, cultellis abstractis, super inermes et improvisos irruunt et omnes fundunt, ita ut ne unus quidem ex eis superfuerit. Saxones clari existere, et nimium terrorem vicinis gentibus incutere coeperunt.

7. Fuerunt autem et qui hoc facinore nomen illis inditum tradant. Cultelli enim nostra lingua *sachs* dicuntur¹, ideoque Saxones nuncupatos, quia cultellis tantam multitudinem fudissent.

8. Dum ea geruntur apud Saxoniam quae ita modo vocitatur regionem, Brittannia a Vespasiano principe iam olim inter provincias redacta et sub clientela Romanorum multo tempore utiliter degens, a vicinis nationibus impugnatur, eo quod auxilio Romanorum destituta videretur. Populus namque Romanus, Martiali imperatore a militibus interfecto², externis bellis graviter fatigatus, non sufficebat solita

1) cf. Nennius hist. Britton. cap. 48. Schaten hist. Westphal. (ed. II.) pag. 119: „*Usus, inquit, huius vocis hodiedum in Saterlandia obtinet apud incolas prisci sermonis retinentissimos, apud quos coram audivi loquentes sachs cultrum sonat*“. 2) Cum hic de traditionibus agatur, Marciani imperatoris nomen, eodem saeculo quinto clari, perperam immisceri, haud mirum. PERTZ.

auxilia administrare amicis. Exstructo tamen ingenti opere ad munimen regionis inter confinia a mari usque ad mare, ubi inpetus hostium videbatur fore, relinquebant regionem Romani. Sed hosti acriori et ad bellandum prompto, ubi gens mollis et pigra belli resistit, nulla difficultas in destruendo opere fuit. Igitur fama prodente de rebus a Saxonibus prospere gestis, supplicem mittunt legationem ad eorum postulanda auxilia¹. Et procedentes legati: *Optimi, inquiunt, Saxones, miseri Bretti crebris hostium incursionibus fatigati et admodum contriti, auditis victoriis a vobis magnifice patratis, miserunt nos ad vos, supplicantes, ut ab eis vestra auxilia non subtrahatis. Terram latam et spatiosam et omnium rerum copia refertam vestrae mandant ditioni parere. Sub Romanorum hactenus clientela ac tutela liberaliter viximus; post Romanos vobis meliores ignoramus; ideo sub vestrae virtutis alas fugere quaerimus. Vestra virtute, vestris armis hostibus tantum superiores inveniamur, et quicquid inponitis servitii, libenter sustinemus.* Patres ad haec pauca respondent: *Certos amicos Brettis Saxones sciatis, et eorum necessitatibus atque commodis aequae semper affuturos.* Legati laeti redierunt in patriam, exoptato nuntio socios laetiores reddentes. Deinde promissus in Britanniam mittitur exercitus, et gratanter ab amicis susceptus, in brevi liberat regionem a latronibus, restituens patriam incolis. Neque enim in id agendo multum laboris fuit, quippe qui iam olim audita fama Saxonum perculsi terrebantur, dummodo praesentia eorum procul pelluntur. Erant enim hae gentes Brettis adversae, Scotti et Pehti, adversus quos militantes Saxones, accipiebant a Brettis omnia ad usum necessaria. Manserunt itaque in illa regione ali-

1) Legationem missam esse, etiam Beda II. c. 15. tradit; hanc vero orationem noster solus exhibet.

quanto tempore, vicaria Brettorum bene usi amicitia. Ut autem viderunt principes exercitus terram latam ac fertilem et incolarum manus ad bellandum pigras, se vero ac maximam partem Saxonum sine certis sedibus, mittunt ad revocandum¹ maiorem exercitum, et pace facta cum Scottis et Peh-tis², in commune contra Brettos consurgunt, eosque regione propellunt, suae ditioni regionem distribuunt. Et quia illa insula in angulo quodam maris sita est³, Anglisaxones usque hodie vocitantur. De quibus omnibus si quis plenius scire voluerit, historiam gentis eiusdem legat⁴, et ibi inveniet, quomodo aut sub quibus ducibus haec omnia acta sint, vel qualiter ad christianitatis nomen per virum suis temporibus sanctissimum, papam videlicet Gregorium, pervenerint. Nos vero coeptam historiae viam recurramus.

9. Post haec moritur Huga rex Francorum, nullumque alium heredem regni relinquens praeter unicam filiam nomine Amalbergam, quae nupserat Irminfrido regi Thuringorum. Populus autem Francorum, a seniore suo humane clementerque tractatus, pro gratiarum actione rependenda filium quem ex concubina genuit, nomine Thiadricum, ungunt sibi in regem⁵. Thiadricus autem designatus rex, mittere curavit legationem ad Irminfridum pro pace

1) cf. III. 54. „totum exercitum revocavit“. 2) Beda II. 15: *inito ad tempus foedere cum Pictis*; cf. Lappenberg p. 70. n. 4. 3) cf. Iordanis de rebus Geticis c. 2: *Britannia insula quae in sinu Oceani inter Hispanias Gallias et Germaniam sita est*. Mirum est, Widukindum veram nominis originem latitasse; Procopium et Gregorium papam primos novos Britanniae incolas omnes Anglos vocasse, Lappenberg monuit p. 88. 118. 4) Bedae histor. eccl. (II. 23.) 5) Haec omnia quam maxime a vero abhorrere, neminem fugiet; Theudericus rex Francorum cum tribus fratribus patri Chlodovecho successit; ipsum e concubina natum fuisse, etiam Gregorius Turonensis II. c. 28. tradit; de patris nomine Huga cf. Ann. Quedl. Mon. SS. III. p. 31. Amalberga, Irminfridi uxor, neptis fuit Theoderici Gothorum regis. Iordan. c. 58. cf. Procop. I. 14.

atque concordia; et ingressus legatus ad Irminfridum: *Mortaliū, inquit, optimus maximus, dominus meus Thiadricus misit me ad te, exoptans te bene valere et lato magnoque diu imperio vigere, seque tibi non dominum sed amicum, non imperatorem sed propinquum, propinquitatisque iura inviolabiliter tibi sine tenus velle servare mandat; tantum ut a populi Francorum concordia non discordes rogat; ipsum namque sibi regem sequuntur constitutum.* Ad haec Irminfridus, iuxta quod regalem decuit dignitatem, clementer legato respondit, placita sibi placere populi Francorum, ab eorum concordia non discordare, pace omnimodis indigere, super negotio vero regni responsionem suam in amicorum praesentiam velle differre. Virumque honorifice tractans, fecit eum secum aliquamdiu manere. Audiens autem regina, legatum fratris supervenisse et locutum cum rege super negotio regni, suasit Iringo, ut pariter persuaderent viro, quia sibi regnum cessisset iure hereditario, utpote quae filia regis erat et filia reginae; Thiadricum vero suum servum, tamquam ex concubina natum, et ideo indecens fore, proprio servo umquam manus dare. Erat autem Iring vir audax, fortis manu, acer ingenio, acutus consilio, pertinax in agendis rebus, facilis ad suadendum quae vellet, hisque rebus animum sibi Irminfridi connexerat. Convocatis principibus et necessariis amicis, Irminfridus verba legati in praesentiam eorum contulit; at illi unanimiter suadebant quae pacis atque concordiae sunt eum sentire, quia inpetus Francorum ferre non posset, maxime qui acrioribus hostium armis ex alia parte premeretur. Iring vero votis lascivae mulieris satisfaciens, suasit Irminfrido, Francis cedere non debere, super negotio regni iustiore causam se habere, latum praeterea imperium, militum manus et arma caeterasque belli copias sibi

ac Thiadrico parum procedere¹. Secundum haec verba Irminfridus respondit legato, amicitiam quidem sui et propinquitatem Thiadrico non negare, mirari tamen non posse, quomodo usurpare vellet prius imperium, quam libertatem; servum natum, et quomodo sui quaereret dominium? Proprio servo non posse manus dare. Legatus contra haec satis commotus: *Mallem, inquit, hoc caput meum tibi tradere, quam huiuscemodi verba a te audire, sciens ea multo sanguine Francorum atque Thuringorum deluenda*. Et haec dicens reversus est ad Thiadricum; quae audivit non celat. Thiadricus autem nimiam iram vultu celans sereno: *Oportet nos, inquit, ad servitium Irminfridi festinare, quatinus qui libertate privamur, inani saltem vita fruamur*. Et cum gravi exercitu appropians terminis Thuringorum, invenit cum valida quoque manu generum² suum se expectantem in loco qui dicitur Runibergun³; et commisso certamine pugnatum est anticipi bello una die et secunda; tertia vero die victus Irminfridus cessit Thiadrico, et fugiens tandem se recepit cum reliquo comitatu in urbe quae dicitur Scithingi⁴, sita super fluvium quod dicitur Unstrode. Thiadricus autem, congregatis ducibus ac militum principibus, exercitus sui rogat sententiam, utrumnam censerent Irminfridum persequendum, an patriam remeandum. Inter quos Waldricus consultus: *Censeo, inquit, causa caesos sepeliendi, vulneratos curandi, maiorem exercitum congregandi,*

1) i. e. parum inter se differre cf. II. c. 10. 2) generum a Widukindo saepissime pro sororio dici, iam Meibomius annotavit cf. I. c. 22. II. c. 18. et saepius. Interdum etiam latiori sensu eodem verbo utitur cf. I. c. 39. II. c. 2. 3) hodie Ronneberg. MEIBOM. — Ronnenberg villa, hora et dimidia ab Hannovera inter meridiem et occidentem distans, in pago Marstem, mallo antiquo celebris; v. Ann. Quedlinburg l. 1. p. 32. PERTZ. 4) hodie Burg-Scheidungen. Thuringos a Theuderico rege victos usque ad Unstrud fluvium fugatos esse, etiam Gregor. Turon. III. c. 7. narrat.

patriam remeandum; neque enim arbitror, multis milibus tuorum amissis, sufficere nos posse ad peragendum praesens bellum. Si enim barbarae nationes innumerae in nos consurgunt, multis nostrorum debilitatis, per quos vincis? Erat autem Thiadrico servus satis ingeniosus, cuius consilium expertus est saepius probum, eique propterea quaedam familiaritate coniunctus. Hic rogatus sententiam dare: In rebus, inquit, honestis pulcherrimam semper esse arbitror perseverantiam, quam ita coluerunt maiores nostri, ut acceptis negotiis raro vel numquam deficerent; nec tamen labores nostros eorum aequandos putaverim, qui parvis copiis ingentes gentium copias superaverunt. Nunc terra in nostra est potestate, et discessione nostra victis occasionem vincendi praestabimus? Amplecterer et ipse patriam redire, familiarem necessitudinem videre, si hostem nostrum eo spatio scirem otio vacare. Sed vulnerati nostri forsitan hac re indigent. Castrorum esto labor; inpigris animis, reor, pro maxima voluptate est. Ergo caesa multitudine exercitus est vehementer attenuatus. Hostesne omnes evaserunt? certe rarissimus; ipse namque dux ut quaedam bestiola suo munitur latibulo, urbis circumdatur claustro, nec ipsum coelum secure audet inspicere, nostro cogente timore. Sed non desunt ei pecuniae, quibus conducantur nationes barbarae; non deest militum manus, licet lassa. Quae tamen omnia nostra absentia redintegrantur. Indecorum est victoribus, victis vincendi locum dare. Num singulis urbibus administranda sufficimus praesidia? Et eas omnes perdimus, dum imus et redimus. Haec eo prosequente, placuit Thiadrico omnibusque gloria victoriae avidis, manere in castris et mittere ad Saxones, qui iam olim erant Thuringis acerrimi hostes, quatinus ei essent in auxilio: si quidem vincerent Irminfridum urbem-

que caperent, terram eis in possessionem aeternam traderet. Saxones nichil cunctati, novem duces cum singulis milibus militum destinare non dubitant. Et ingressi duces in castra singuli cum centenis militibus, reliqua multitudine extra castra dimissa, salutant Thiadricum verbis pacificis. Quod cum Thiadricus hilarior suscepisset, dextris datis et acceptis, copiam viris fandi concessit. At illi: *Populus*, aiunt, *Saxonum tibi devotus et tuis parens imperiis, misit nos ad te; et ecce assumus, parati ad omne quodcumque tibi voluntas suggesserit, parati, ut aut hostes tuos vincamus, aut, si fortuna aliud iusserit, pro te moriamur; aliam enim causam nullam Saxonibus esse scias, nisi vincere velle, aut certe vivere nolle; neque enim gratiam maiorem amicis exhibere possumus, quam ut pro eis mortem contempnamus; et ut hoc experimento discas, omnino desideramus.* Illis haec loquentibus, mirati sunt Franci praestantes corpore et animo viros; mirati sunt et novum habitum, arma quoque et diffusos scapulas caesarie, et supra omnia ingentem animi constantiam. Nam vestiti erant sagis, et armati longis lanceis, et subnixi stabant parvis scutis, habentes ad renes cultellos magnos. Erant etiam qui dicerent, tantis ac talibus amicis Francos non indigere; indomitum genus hominum fore, et si praesentem terram inhabitarent, eos procul dubio esse, qui Francorum imperium quandoque destruerent. Thiadricus vero, propriis utilitatibus consulens, suscepit in fide viros, demandans ut ad obpugnandam urbem praepararentur. Illi a rege regressi, castra metati sunt ad meridianam plagam urbis in pratis fluvio contiguus; et postera die prima luce surgentes, sumptis armis, obpugnant oppidum¹ incenduntque. Capto oppido et incenso,

1) Oppidum aedificia significat extra murum sita, nullo munimine tuta, ideoque plerumque primo impetu capta cf. III. 45.

aciem ordinant ex adverso portae orientalis. Clausi muris dum acies vident ordinatas, ac se in ultimis necessitatibus constitutos, audacter erumpunt portis caecoque furore irruunt in adversarios, et telis emissis, gladiis proinde res agitur. Cumque grave bellum oriretur, plures hinc, plures inde sternuntur; istis pro patria, pro uxoribus ac natis, postremo pro ipsa vita pugnantibus, Saxonibus vero pro gloria et pro terra acquirenda certantibus. Attollitur clamor virorum invicem exhortantium, fragor armorum et gemitus morientium, talique spectaculo tota dies illa trahitur. Cumque ubique fierent caedes, ubique ululatus, et neuter agmen loco cessisset, iam tardior hora proelium diremit. Eo die ex Thuringis multi interfecti, multi sauciati; de Saxonibus vero numerati sunt sex milia caesa.

10. Mittitur igitur Iring ab Irminfrido cum supplici legatione et omnibus suis thesauris ad Thiadricum pro pace ac spontanea deditioe. Et accedens Iring haec ait: *Misit tibi quondam tuus propinquus, modo servus, ut si non sui miserearis, miserae saltem tuae sororis miserearis, nepotum quoque tuorum in ultima necessitate constitutorum.* Dum haec lacrimans dixisset, interpellatio principum auro corruptorum adiecit, quia decens foret clementiae regali, quo talem supplicationem non sperneret, communium quoque naturae rerum non oblivisceretur, utiliusque esset, eum in fide suscipere, quem iam superatum haberet tamque contritum, ut numquam se contra eum possit levare, quam illud genus hominum indomabile et ad omnem laborem perdurabile, a quo nichil expectaret Francorum imperium nisi solum periculum. In peracto quoque bello considerare posset, quam duri et insuperabiles existerent Saxones, ideoque melius esse, ut susceptis Thuringis pariter eos eicerent de finibus suis. His dictis, licet invitus, flectitur tamen

Thiadricus, promisitque postera die generum suum se suscepturum Saxonesque abiecturum. His auditis, Iring vestigiis prosternitur regis, laudavitque sententiam clementiae imperialis, et misso ad dominum optato nuntio, laetum eum omnemque urbem securiorem reddidit, mansitque ipse in castris, ne quid adversi nox ipsa moliretur. Interea urbe ex pace promissa securiorem reddita, egressus est quidam cum accipitre, victum quaeritans supra litus fluvii supradicti. Emissa vero volucre, quidam ex Saxonibus in ulteriore ripa ilico eum suscepit. Quo rogante, ut remitteretur, Saxo dare negavit. Ille autem: *Da, inquit, et secretum tibi sociisque utile prodam.* Saxo econtra: *Dic, ut accipias quod quaeris.* Reges, inquit, *inter se pace facta decretum tenent, si cras inveniamini in castris, capiamini, aut certe occidamini.* Ad haec ille: *Serione haec an ludo ais?* — *Secunda hora, ait, sequentis diei probabit, quia vos oporteat sine ludis agere. Quapropter consulite vobis ipsis, et fuga salutem quaerite.* Saxo statim emittens accipitrem, sociis retulit quae audivit. Illi satis commoti, in promptu non inveniebant, quid super hoc agere debuissent.

11. Erat autem tunc in castris quidam de veteranis militibus iam senior, sed viridi senectute adhuc vicens, qui merito bonarum virtutum pater patrum dicebatur, nomine Hathagat¹. Hic arripiens signum quod apud eos habebatur sacrum, leonis atque draconis et desuper aquilae volantis insignitum effigie, quo ostentaret fortitudinis atque prudentiae et earum rerum efficaciam, et motu corporis animi constantiam declarans, ait: *Huc usque inter optimos Saxones vixi, et ad hanc fere ultimam senectutem aetas me perduxit, et numquam Saxones meos fugere vidi; et quomodo nunc cogor agere quod numquam didici? Certare scio, fugere ignoro, nec*

1) Eum tunc Saxonum ducem fuisse, Ruodolfus dicit l. 1.

valeo; si fata non sinunt ultra vivere, liceat saltem, quod michi dulcissimum est, cum amicis occumbere. Exempli michi paternae virtutis sunt amicorum corpora circa nos prostrata, qui maluerunt mori quam vinci, inpigras animas amittere quam coram inimicis loco cedere. Sed quid necesse habeo exhortationem protrahere tantisper de contemptu mortis? Ecce ad securos ibimus, ad caedem tantum, non ad pugnam; nam de promissa pace ac nostro gravi vulnere nichil suspicantur adversi; hodierno quoque proelio fatigati, quemadmodum sunt sine metu, sine vigiliis et solita custodia manent. Irruamus igitur super improvisos et somno sepultos; parum laboris est! Sequimini me ducem, et hoc canum caput meum vobis trado, si non evenit quod dico. Illius igitur optimis verbis erecti, quod supererat diei in reficiendis suis corporibus expendebant; deinde prima vigilia noctis dato signo, qua solet sopor gravior occupare mortales, sumptis armis, praecedente duce, irruunt super muros, invenientesque sine vigiliis ac custodiis, ingressi sunt urbem cum clamore valido. Quo excitati adversarii, alii fuga salutem quaesierunt, alii per plateas et muros urbis ut ebrii erraverunt, alii in Saxones, cives suos putantes, inciderunt. Illi vero omnes perfectae aetatis morti tradiderunt, inpuberes praedae serva verunt. Eratque nox illa plena clamoribus, caede atque rapina, nullusque locus in omni urbe quietus, donec aurora rutilans surgit, et incruentam declarat victoriam. Cumque penes regem, videlicet Irminfridum, summa victoria esset, requisitus, cum uxore ac filiis ac raro comitatu evasisse repertus est.

12. Mane autem facto ad orientalem portam ponunt aquilam, aramque victoriae construentes, secundum errorem paternum sacra sua propria veneratione venerati sunt; nomine Martem, effigie co-

lumpnarum imitantes Herculem, loco Solem, quem Graeci appellant Apollinem¹. Ex hoc apparet aestimationem illorum utcumque probabilem, qui Saxones originem duxisse putant de Graecis, quia Hirmin vel Hermis graece Mars dicitur; quo vocabulo ad laudem vel ad vituperationem usque hodie etiam ignorantes utimur². Per triduum igitur dies victoriae agentes et spolia hostium dividentes exequiasque caesorum celebrantes, laudibus ducem in coelum attollunt, divinum ei animum inesse coelestemque virtutem acclamantes, qui sua constantia tantam eos egerit perficere victoriam. Acta sunt autem haec omnia, ut maiorum memoria prodit, die Kal. Octobris, qui dies erroris religiosorum sanctione virorum mutati sunt in ieiunia et orationes, oblationes quoque omnium nos praecedentium christianorum¹.

1) Hoc loco verba V. clarissimi I. Grimm litteris mecum communicata afferro: „*Widukind sagt also: der sächsische Hirmin bedeutet dem namen nach den Mars (d. i. den Mercur), dem bilde nach den Hercules (weil er heldenmässig gerüstet erscheint, wie Wuotan in der regel nicht) dem orte der aufrichtung nach die Sonne; das kann, wie Sie selbst schon anmerken, bloss auf die orientalis porta bezogen werden.*“ — Locum, Ruodolfi sententia de Irminsula (supra SS. II. 676.) allata, ita explicaverim: in construenda ara victoriae deos suos veneratione cuilibet eorum propria venerati sunt, scilicet Martem nomine eius i. e. Irmin arae imposito, Herculem forma eius effigie columnarum (bild-säule) imitata, columna lignea in altum erecta quae Herculis signum quodammodo exprimeret, Solem loco arae ad portam orientalem selecto. Ea Widukindi sententia; narrat itaque, Saxones in signum victoriae ad portam Schidingae orientalem aram Irminsul erexisse. Hinc et loco Taciti Ann. I. 61. „*truncis arborum antefixa ora; lucis propinquis barbarae arae apud quas tribunos ac primorum ordinum centuriones mactaverant*“ lux affunditur. PERTZ. 2) Mihi relativum ad Mars referendum esse videtur, quo vocabulo ignorantes — nam Hirmin minime ignorabant — Saxones lingua sua ad laudem in voce *mâri*, *mâr.* clarus, ad vituperationem in voce incubum significante *mar*a et compositis earum utebantur. PERTZ. 3) Inde a dominica proxima post festum Michaelis incipit hebdomas illa *die gemeine Wochen*, cuius vestigia usque ad s. XVI. et ultra inveniuntur, quamque etiam chron. vetus ducum Brunsw. Leib. II. p. 16. cum hac Saxonum victoria coniunxit. Plura de eo testimonia collegit Halthaus cal. medii aevi p. 131. Iisdem

13. His itaque omnibus patratis, reversi sunt ad Thiadricum in castra, et ab eo suscepti satisque laudati, et terra praesenti in aeternam possessionem donati sunt. Socii quoque Francorum et amici appellati, urbem, cui ab igne ut propriis moeniis percerere, primum incoluerunt. Qui autem finis reges secutus sit, quia memorabilis fama est, prodere non negligo. Missus denique Iring ad Thiadricum eo die, quo capta est civitas, proxima nocte susceptus ab eo permansit in castris. Audito autem, quia elapsus esset Irminfridus, egit, ut dolo revocaretur, et Iring eum interficeret, tamquam claris muneribus ab ipso donandus ac magna potestate in regno honorandus, ipse vero Thiadricus caedis illius quasi alienus existeret. Quod cum Iring aegre suscepisset, falsis promissionibus corruptus, tandem cessit seque parere voluntati illius confessus est. Revocatus itaque Irminfridus, prosternitur vestigiis Thiadrici. Iring vero, tamquam armiger regalis stans secus evaginato gladio, prostratum dominum trucidavit. Statimque ad eum rex: *Tali facinore omnibus mortalibus odiosus factus, dominum tuum interficiendo, viam habeto apertam a nobis discedendi; sortem vel partem tuae nequitiae nolumus habere.* Merito, inquit Iring, *odiosus omnibus mortalibus factus sum, quia tuis parui dolis; antequam tamen exeam, purgabo hoc scelus meum vindicando dominum meum.* Et ut evaginato gladio stetit, ipsum quoque Thiadricum obtruncavit, sumensque corpus domini, posuit super cadaver Thiadrici, ut vinceret saltem mortuus, qui vincebatur vivus; viamque ferro faciens discessit. Si qua fides his dictis adhibeatur, penes lectorem est. Mirari tamen non possumus, in tantum famam praevaluis-

diebus etiam festum Cisae deae Suevicae celebratum esse, Grimm annotavit Myth. pag. 188.

se, ut Iringis nomine, quem ita vocitant, lacteus coeli circulus usque in praesens sit notatus¹.

14. Saxones igitur possessa terra summa pace quieverunt, societate Francorum atque amicitia usi. Parte quoque agrorum cum amicis auxiliariis vel manumissis distributa, reliquias pulsae gentis tributis condempnaverunt; unde usque hodie gens Saxonica triformi genere ac lege praeter conditionem servilem dividitur². A tribus etiam principibus totius gentis ducatus administrabatur, certis terminis exercitus congregandi potestate contenti, quos suis locis ac vocabulis novimus signatos, in Orientales scilicet populos, Angarios atque Westfalos. Si autem universale bellum ingrueret, sorte eligitur, cui omnes oboedire oportuit, ad administrandum inminens bellum. Quo peracto, aequo iure ac lege, propria contentus potestate unusquisque vivebat³. De legum vero varietate nostrum non est in hoc libello disserere, cum apud plures inveniatur lex Saxonica diligenter descripta. Suavi vero Transbaldani⁴ illam quam incolunt regionem eo tempore invaserunt, quo Saxones cum Longobardis Italiam adierunt, ut eorum narrat historia⁵, et ideo aliis legibus quam Saxones utuntur⁶. Igitur Saxones variam fidem Francorum experti, de quibus nobis non est dicendum, cum in eorum gestis⁷ inveniatur

1) cf. Grimm Myth. p. 214 sqq. 2) Saxones bello attenuatos terrae partem maxime orientalem colonis tradidisse, Ruodolfus narrat p. 675; postea quatuor gentis ordines affert, quarto loco servos ponens. 3) cf. Beda V. c. 11: „Non enim habent regem iidem antiqui Saxones, sed satrapas plurimos suae genti praepositos, qui ingruente belli articulo mittunt aequaliter sortes, et quemcunque sors ostenderit, hunc tempore belli ducem omnes sequuntur et huic obtemperant; peracto autem bello rursum aequalis potentiae omnes sunt satrapae.“

4) i. e. Suevi trans Badam (Bode) in pago Suevego habitantes. 5) Paulus Diaconus II. c. 6. 6) Huius rei vestigia per totum medium aevum mansisse, ex Speculo Saxonum, quod dicunt, apparet cf. Homeyer Index s. v. Schwabe p. 372. 7) Fortasse Einhardi libri, Karoli vita et Annales, ex quibus quae sequuntur hausta possunt videri.

scriptum, paterno errore obligati usque ad tempora Karoli Magni perdurarunt.

15. Magnus vero Karolus cum esset regum fortissimus, non minori sapientia vigilabat. Enimvero considerabat, quia suis temporibus omni mortali prudentior erat, finitimam gentem nobilemque vano errore retineri non oportere; modis omnibus satagebat, quatinus ad viam veram duceretur, et nunc blanda suasionem, nunc bellorum inpetu ad id cogebat, tandemque tricesimo imperii sui anno obtinuit; imperator quippe ex rege creatus est, quod multis temporibus elaborando non defecit. Ob id qui olim socii et amici erant Francorum, iam fratres et quasi una gens ex christiana fide, veluti modo videmus, facta est.

16. Ultimus vero Karolorum apud orientales Francos imperantium Hluthowicus ex Arnulfo fratruale Karoli, huius Lotharii regis proavi¹, natus erat. Qui² cum accepisset uxorem nomine Liudgardam, sororem Brunonis ac magni ducis Oddonis, non multis post haec vixerat annis. Horum pater erat Liudulfus, qui Romam profectus transtulit reliquias beati Innocentii papae³. Ex quibus Brûn cum ducatum administrasset totius Saxoniae, duxit exercitum contra Danos, et inundatione repentina circumfusus, non habens locum pugnandi, periit cum omni exercitu⁴, fratri natu quidem 880. minori, sed omni virtute multo potiori, relinquens ducatum. Regi autem Hluthowico non erat filius, omnisque populus Francorum atque Saxonum⁵

1) Lotharius inde ab a. 954 rex Francorum occidentaliū; Wīdūkindus vero eius abavum (non proavum) Karolum Calvum et Karolum Crassum Arnulfi patrum inter se confundit cf. c. 28.

2) Non Ludowicum Arnulfi filium, sed Ludowicum quem dicunt iuniorem, Ludowici Germanici filium, Pii nepotem, Liudgardam duxisse, iam Meibomius satis probavit. 3) De hac translatione

cf. Agius vita Hathumodae cap. 1, Hrotsuith de coenob. Gandersh. v. 118 sqq.; Wedekind (Noten I. p. 159 sqq.) eam a. 844 factam esse ostendit. 4) cf. Ann. Fuldenses a. 880. 5) cf. I. c. 26;

II. c. 1.

quaerebat Oddoni diadema inponere regni. Ipse
 911. vero quasi iam gravior¹ recusabat imperii onus;
 eius tamen consultu Conradus quondam dux Fran-
 corum unguitur in regem; penes Oddonem tamen
 summum semper et ubique fiebat imperium.

17. Natus est autem ei filius toto mundo ne-
 cessarius, regum maximus optimus, Heinricus, qui
 primus libera potestate regnavit in Saxonia². Qui
 cum primaeva aetate omni genere virtutum vitam
 suam ornaret, de die in diem proficiebat praecel-
 lenti prudentia et omnium bonorum actuum glo-
 ria; nam maximum ei ab adolescentia studium
 erat in glorificando gentem suam et pacem con-
 firmando in omni potestate sua. Pater autem vi-
 dens prudentiam adolescentis et consilii magnitu-
 dinem, reliquit ei exercitum et militiam adversus
 Dalamantiam³, contra quos diu ipse militavit. Da-
 lamanci vero inpetum illius ferre non valentes,
 906. conduxerunt adversus eum Avars, quos modo Un-
 garios vocamus, gentem belli asperrimam.

18. Avars autem, ut quidam putant, reliquiae
 erant Hunorum. Hui egressi sunt de Gothis, Go-
 thi autem de insula, ut Iordanis narrat⁴, nomine
 Sulza egressi sunt. A proprio autem duce, nomi-
 ne Gotha, Gothi appellati sunt. Coram quo cum
 quaedam mulieres in exercitu suo rerum venefica-
 rum arguerentur, requisitae sunt et inventae cul-
 pabiles. Quarum cum esset multitudo, a merita
 quidem poena abstinuit, ab exercitu tamen omnes
 eiecit. Eiectae autem silvam proximam petierunt;
 quae cum mari cingeretur et Meoticis paludibus,

1) Iam a. 866 ante quadraginta sex annos pater eius Liudulfus mortuus est v. Ann. Xantenses h. a. 2) Haec verba ex alio Widukindi loco (I. c. 34.) interpretanda esse, iam Meibomius intellexit; Heinricus primus ita Saxoniam rexit, ut omni alia potestate semota ipse rex et dux totum terrae imperium teneret. 3) prope Albiam in territorio Misnensi sita. 4) Iord. c. 3, qui insulam Scandza appellat; quae sequuntur ex eodem c. 24 desumpta sunt.

inde exeundi aditus non patebat. Praegnantes autem iam quaedam ex illis ibidem partum ediderunt. A quibus cum alii atque alii nascerentur, facta est gens valida; ferarumque more viventes, inculti et indomiti, facti sunt venatores acerrimi. Post multa vero saecula, cum aliam mundi partem illic commorantes penitus ignorarent, contigit cervam venatu inveniri eamque persequi, donec ipsa praecedente, omnibus retro mortalibus intransmeabilem hactenus viam per Meoticas paludes transmearent; ibique urbes et oppida et invisum antea genus hominum videntes, eadem via reversi sunt, sociis talia referentes. Illi autem curiositatis causa cum multitudine perrexerunt audita probare. Finitimae autem urbes et oppida, cum ignotam multitudinem et corpora cultu habituque horrenda vidissent, daemonia esse credentes, fugiebant. Illi vero ad novas rerum facies stupentes, admirati, primum quidem a caede atque rapina abstinuerunt, sed nemine resistente, humana tacti cupidine, multa caede hominum facta, nulli rei proinde parcebant; et capta praeda magna, ad sedes suas reversi sunt. Videntes autem, quia res eis secus cederent, cum uxoribus ac filiis et omni agresti suppellectili iterum venientes, et finitimas gentes circumquaque vastantes, Pannoniam postremo inhabitare coeperunt.

19. Victi autem a magno Karolo et trans Danubium pulsus ac ingenti vallo circumclusi¹, prohibiti sunt a consueta gentium depopulatione. Imperante autem Arnulfo, destructum est opus, et via eis nocendi patefacta, eo quod iratus esset imperator Centupulcho regi Marorum. Deinde quantam stragem quantamque iniuriam imperio Francorum fecerint, urbes ac regiones adhuc desolatae testantur. Haec ideo de hac gente dicere ar-

1) cf. Liudprand I. c. 13.

bitrati sumus, ut possit tua claritas agnoscere, cum qualibus avo tuo patrique certandum fuerit, vel a quibus hostibus per eorum providentiae virtutem et armorum insignia tota iam fere Europa liberata sit.

20. Praedictus igitur exercitus Ungariorum a Slavis conductus, multa strage in Saxonia facta, et infinita capta praeda, Dalamantiam reversi, obvium invenerunt alium exercitum Ungariorum, qui comminati sunt bellum inferre amicis eorum, eo quod auxilia eorum sprevisent, dum illos ad tantam praedam duxissent. Unde factum est, ut secundo vastaretur Saxonia ab Ungariis, et priori exercitu in Dalamantia secundum expectante, ipsa quoque in tantam penuriae miseriam ducta sit, ut aliis nationibus eo anno, relicto proprio solo, pro annona servirent.

912. 21. Igitur patre patriae et magno duce Oddone defuncto, illustri et magnifico filio Heinrico totius Saxoniae reliquit ducatum. Cum autem ei essent et alii filii, Thancmarus et Liudulfus, ante patrem suum obierunt. Rex autem Conradus cum saepe expertus esset virtutem novi ducis, veritus est ei tradere omnem potestatem patris¹. Quo factum est, ut indignationem incurreret totius exercitus Saxonici. Fictae tamen pro laude et gloria optimi ducis plura locutus, promisit se maiora sibi daturum, et honore magno glorificaturum. Saxones vero huiuscemodi simulationibus non attendebant, sed suadebant duci suo, ut si honore paterno eum nollet sponte honorare, rege invito, quae vellet obtinere posset. Rex autem videns vultum Saxonum erga se solito austeriorem, nec posse publico bello eorum ducem conterere, subpedi-

1) Thietmar (p. 6.): *hereditatem iure et maximam beneficii partem gratuito regis suscepit ex munere*. Conradus Thuringiae pagos a patre Ottone administratos novo duci denegasse videtur.

tante illi fortium militum¹ manu, exercitus quoque innumera multitudine, egit, ut quoquo modo interficeretur dolo.

22. Erat autem ea tempestate Magontiacae sedis antistes nomine Hatho, acutus consilio, acer ingenio, et qui varietate sibi consueta multos mortales praecederet. Hic volens placere regi Conrado Francorumque simul populo, arte solita virum nobis proprie a summa clementia concessum aggressus est, fecitque ei torquem auream fabricari, et invitavit ad convivium, quo magnis ab eo muneribus honoraretur. Interea pontifex opus considerandi gratia ingreditur ad aurificem, et visa torque, ingemuisse fertur. Gemitus causam aurifex interrogat. Cui respondit, quia optimi viri et sibi carissimi, scilicet Heinrichi, sanguine illa torques deberet intingui. Aurifex audita silentio texit, et opere perfecto traditoque, missionem petit et accipit; et obvians duci eunti ad ea negotia, indicavit ei quae audivit. Ipse autem vehementer iratus, vocat legatum pontificis qui iampridem aderat invitandi eum gratia: *Vade, inquit, dic Hathoni, quia durius collum non gerit Heinrichus quam Adelberhtus, et quia melius rati sumus, domi sedere, et de eius servitio tractare, quam comitatus nostri multitudine modo eum gravare.* Is, ut ferunt, Adelberhtus, ab ipso quondam pontifice in fide susceptus, eius est consilio deceptus; quod quia non probamus, numquam adfirmamus, sed vulgi rumore magis fictum credimus. Et statim omnia quae iuris ipsius² erant in omni Saxonia vel Thuringorum terra occupavit. Burghardum quoque et Bardonem³, quorum alter gener regis erat, in tantum afflixit,

1) Milites Widukindo vasalli maiores sunt cf. c. 22. ll. 1. 2) i. e. Hathonis. 3) Burchardum et Bardonem filios fuisse Burchardi ducis, a. 908 occisi, recte Wenk (hist. Hass. II. p. 545. n. e) statuuisse videtur; uter gener i. e. sororius regis fuerit, non constat.

et bellis frequentibus contrivit, ut terra cederent¹, eorumque omnem possessionem militibus suis divideret. Hatho autem videns suis calliditatibus finem inpositum, nimia tristitia ac morbo pariter non post multos dies confectus interiit. Fuerunt
 913. etiam, qui dicerent, quia fulmine coeli tactus
 Mai eoque ictu dissolutus, diem postremum defecisset.
 15.

Codd. 2. 3. Ad hocque negotium habens, ut fertur, maxime idoneum Mogonciacae sedis episcopum, nomine Hathonem. Hic obscuro genere natus, ingenioque acutus, ut qui difficile discerneretur, melior consilio foret an peior. Quod ex uno eius actu colligi potest. Nam cum bellum esset Cuonrado, regis Cuonradi patri, et Adelberto [Heinrici ex sorore nepoti], primus interfectus est frater Adelberti; postea in ultionem fratris Cuonradus quoque occisus est ab Adelberto, nec ullus regum tam ingens bellum inter eminentes viros potuit sedare. Summus postremo pontifex mittitur ad sedandam tam ingentem discordiam; et ingressus civitatem Adelberti, sub iureiurando spondit, aut ei pacem cum rege facturum, aut incolumem loco suo restitutum. His pactis consentiens Adelbertus, fidei gratia et amicitiae quod dignaretur aliquid gustare, rogavit. Quo negante, ilico egressus est urbem. Cumque pertransisset oppidum cum omni comitatu, fertur clamasse: *Proh, inquit, saepius petit, qui oblata spernit; taedet me longioris viae tardiorisque horae; nam ieiuni tota die non possumus ambulare.* Laetus Adelbertus inclinatur ad genua pontificis, et ut gustandi gratia in urbem reverteretur deprecatur. Pontifex in urbem reversus cum Adelberto, liberatur a lege iuramenti, ut sibi videbatur, eo quod incolumem eum loco suo constituisset. Post haec regi a pontifice praesentatus Ludwico et dampnatus, capitalem accepit sententiam. Hac igitur perfidia quid nequius? Attamen uno capite caeso, multorum capita populorum salvantur. Et quid melius eo consilio, quo discordia dissolveretur, et pax redderetur. Ea itaque varietate virum nobis *etc. ut codex 1. omissa tamen sententia.* „Is ut ferunt Adelberhtus. . . credimus“. usque dissolutus post tertium diem defecisset.

Codex A. Denique ab amicis regiis ei insidiae machi-

1) Comites illos in australi Thuringiae parte possessiones suas habuisse, iisque potitum, totam Thuringiam Heinricum inde ab hoc tempore tenuisse, verisimile est.

nantur. Quae tamen ab aurifice, torquem auream ad usus doli fabricante, deteguntur. Quidam enim insidias tendentium ingressus ad aurificem opus considerandi gratia, eoque inspecto, altius ingemuisse fertur. Tanti gemitus causam dum faber interrogat, hoc responsi accepit, quia optimi viri Heinrichi post modicum deberet illa torques sanguine infundi. Audita faber tanquam parvipendens silentio textit. Opere perfecto traditoque, missionem petit et accepit, occurrensque duci iuxta locum qui dicitur Cassala, secreto interrogat, quo iturus esset. Ille se ad convivium munusque honorificum invitatum, et ad hoc ire velle respondit. Aurifex ilico audita prodit et ducem ab itinere prohibuit. Vocat autem legatum qui ea hora invitandi eum gratia aderat, imperatque suis dominis gratias agere pro fideli invitatione, non posse vero in praesenti eos visitare propter repentinas barbarorum incursiones; ceterum in sui servitio incunctanter permansurum. Ad orientem autem versus cum suo comitatu, collecta manu, omnia quae erant pontificis qui eo tempore Maguntiae praeerat, Hathonis, in omni Saxonia vel Thuringorum terra occupavit. Burchardum quoque et Bardonem, quorum alter gener regis erat, in tantum afflixit et bellis frequentibus contrivit, ut terra cederent, eorumque omnem possessionem suis militibus divideret. Hatho autem videns suis artibus finem impositum, Saxonumque res florescere, nimia tristitia ac morbo pariter confectus, non post multos dies deficiens, diem extremum obiit, vir magnae prudentiae, et qui tempore Ludewici adolescentis super imperio Francorum acri cura vigilabat, multas discordias in regno reconciliabat, templum Maguntiae nobili structura illustrabat.

23. Rex autem misit fratrem cum exercitu in 915. Saxoniam eam devastandam. Qui appropians urbi quae dicitur Heresburg, superbe locutum tradunt, quia nichil ei maioris curae esset, quam quod Saxones pro muris se ostendere non auderent, quo cum eis dimicare potuisset. Adhuc sermo in ore eius erat, et ecce Saxones ei occurrerunt miliario uno ab urbe, et inito certamine, tanta caede Francos mulctati sunt, ut a mimis declamaretur, ubi tantus ille infernus esset, qui tantam multitudinem caesorum capere posset. Frater autem regis Evur-

hardus, liberatus a timore absentiae Saxonum — nam eos praesentes vidit — et ab ipsis turpiter fugatus, discessit.

24. Audiens autem rex male pugnatum a fratre, congregata omni virtute Francorum, perrexit ad requirendum Heinricum. Quem compertum in praesidio urbis quae dicitur Grona¹, temptavit illud obpugnare praesidium. Et missa legatione pro spontanea deditioe, spondet, se per hoc sibi amicum affuturum, non hostem experturum. Huic legationi intervenit Thiadmarus ab Oriente², vir disciplinae militaris peritissimus, varius consilioque magnus, et qui calliditate ingenita multos mortales superaret. Hic superveniens legatis regis praesentibus, interrogat, ubi vellet exercitum castra metari. At ille iam suasus cedere Francis, accepit fiduciam, audiens de exercitu, credens ita esse. Thiadmarus vero fecte loquebatur; cum quinque enim tantummodo viris venerat. De numero autem legionum sciscitante duce, ad triginta fere legiones se producere, respondit; et ita delusi legati regressi sunt ad regem. Vicit vero eos calliditate sua Thiadmarus, quos ipse dux ferro vincere non potuit Henricus. Nam antelucanum relictis castris Franci, unusquisque rediit in sua.

918. 25. Rex autem profectus in Boioariam, dimicavit cum Arnulfo, et ibi, ut quidam tradunt, vulneratus, revertitur in patriam suam. Cumque se morbo sensisset laborare pariter cum defectione primae fortunae, vocat fratrem, qui eum visitandi gratia aderat, quemque ita alloquitur: *Sentio, inquit, frater, diutius me istam vitam tenere non posse, Deo, qui ordinavit ita, imperante, gravique morbo id cogente. Quapropter considerationem*

1) Grona villa prope Gottingam. 2) Comes pagi Nordthuringowe, Henrico rege inter primores Saxoniae cf. c. 36. Quae vero de ipso hoc loco traduntur, vix historiae conveniunt.

tui habeto, et quod ad te maxime respicit, Francorum toto regno consulito, mei adtendendo, fratris tui, consilio. Sunt nobis, frater, copiae exercitus congregandi atque ducendi, sunt urbes et arma cum regalibus insigniis, et omne quod decus regium deposcit, praeter fortunam atque mores. Fortuna, frater, cum nobilissimis moribus Heinricho cedit, rerum publicarum secus Saxones summa est. Sumptis igitur his insigniis, lancea sacra, armillis aureis cum clamide, et veterum gladio regum ac diademate, ito ad Heinrichum, facito pacem cum eo, ut eum foederatum possis habere in perpetuum. Quid enim necesse est, ut cadat populus Francorum tecum coram eo? ipse enim vere rex erit et imperator multorum populorum. His dictis frater lacrimans se consentire respondit. Post haec autem rex ipse moritur, vir fortis et potens, domi militiaeque optimus, largitate serenus, et omnium virtutum insigniis clarus; sepeliturque in civitate sua Wilinaburg¹ cum moerore ac lacrimis omnium Francorum.

26. Ut ergo Rex imperarat, Evurhardus adiit Heinrichum, seque cum omnibus thesauris illi tradidit, pacem fecit, amicitiam promeruit, quam fideliter familiariterque usque in finem obtinuit. Deinde congregatis principibus et natu maioribus exercitus Francorum in loco qui dicitur Fridisleri², 919. designavit eum regem coram omni populo Francorum atque Saxonum. Cumque ei offerretur unctio cum diademate a summo pontifice, qui eo tempore Hirigerus erat³, non sprexit, nec tamen suscepit: *Satis, inquit, michi est, ut prae maioribus meis rex dicar et designer, divina annuente gratia ac vestra pietate; penes meliores vero nobis unctio et diadema sit; tanto honore nos indi-*

1) Weilburg.

2) Fritzlar.

3) Archiepiscopus Moguntinus, successor Hathonis.

gnos arbitramur. Placuit itaque sermo iste coram universa multitudine, et dextris in coelum levatis, nomen novi regis cum clamore valido salutantes frequentabant.

920. 27. Eo ordine rex factus Heinricus, perrexit cum omni comitatu suo ad pugnandum contra Burgardum ducem Alamanniae. Hic cum esset bellator intolerabilis, sentiebat tamen, quia valde prudens erat, congressionem regis sustinere non posse, tradidit semet ipsum ei cum universis urbibus et populo suo. Et rebus prospere gestis, transiit inde in Boioariam, cui praesidebat Arnulfus dux. Quo comperto in praesidio urbis quae dicitur Ragingesburg, obsedit eum. Videns autem Arnulfus, quia resistere regi non sufficeret, apertis portis, egressus est ad regem, tradito semet ipso cum omni regno suo. Qui honorifice ab eo susceptus, amicus regis appellatus est. Rex autem de die in diem proficiens et crescens, robustior maiorque ac clarior pollebat. Cumque regnum sub antecessoribus suis ex omni parte confusum civilibus atque externis bellis colligeret pacificaret et adunaret, signa movit contra Galliam et Lotharii regnum.

28. Lotharius enim erat filius Hluthowici imperatoris, a magno Karolo nati; huic erant fratres Karolus et Hluthowicus. Karolo Aequitaniae et Wascanorum cessere regiones, terminum habens ab occidente Barcillonam, Hispaniae urbem, ab aquilone Brittannicum mare et ad meridiem iuga Alpium, ad orientem vero Masam fluvium. Inter Masam vero fluvium et Renum Lothario regnum cessit. Hluthowico autem a Reno usque ad fines Illirici et Pannoniae, Adoram¹ quoque fluvium et terminos Danorum imperium erat. Sub his fratribus bellum famosum actum est in Phontinith, antequam haec divisio regni fieret. Postea

1) Oder.

vero facta inviolabiliter mansit, quousque iure hereditario haec regna omnia cederent Karolo¹, huius Lotharii proavo, de quo supra mentionem fecimus.

29. Hunc quidam ex orientalibus Francis adiens, nomine Oda, vir fortis et prudens, egitque consilio suo, ut cum Danis bene pugnaretur, qui iam multis annis Karoli regnum vexabant, unaque die ex eis ad centum milia caederentur². Ex hoc ille Oda clarus et insignis habitus et a rege secundus significatus, cum ad eum venerit uno tantum servulo comite contentus. Moriens autem Karolus, iussit Odonem memorem beneficii sui fore, et misericordiam sibi praestitam filio, si nasceretur, non negaret. Nam filius ei tunc non erat, sed regina praegnans fuit; cumque post mortem patris filius nasceretur, Oda eum et regno pariter et nomine paterno declaravit. Sed Arnulfus imperator, qui seniore³ Karolum Germania expulit, post mortem eius omne regnum ipsius sibi vendicavit. Huic Oda et diadema et sceptrum et caetera regalia ornamenta obtulit, imperiumque domini sui gratia imperatoris Arnulfi obtinuit. Unde usque hodie certamen est de regno Karolorum stirpi et posteris Odonis, concertatio quoque regibus Karolorum et orientalium Francorum super regno Lotharii.

30. Ob quod Heinricus rex movit castra contra Karolum, eiusque saepius fudit exercitum, iuvitque virum fortem fortuna. Nam Huga, cuius pater Rodberhtus, filius⁴ Odonis, ab exercitu Karoli occisus est, misit, et dolo eum cepit⁴, posuitque

1) Noster aequae ac Liudprandus Antap. I. 5. 14. Karolos duos Calvum et Crassum pro uno habuit, et pro filio eius Karolum Simplicem, Hludowici Balbi posthumum. PERTZ. 2) Quae de Odone et Karolo Simplicem tradit omnino falsa sunt. 3) i. e. Karolum Crassum; sed de eodem Widukindus iam antea dixit. 4) frater. 5) Heribertus Karolum captum tenuit.

in custodia publica, donec vitam finiret. Heinrichus autem rex audiens casum Karoli, dolebat, humanaeque mutabilitatis communem admiratus est fortunam, quia non minori claruit religiositate quam armorum virtute. Iudicavitque abstinere quidem ab armis, verum potius arte superaturos speravit Lotharios, quia gens varia erat et artibus assueta, bellis prompta mobilisque ad rerum novitates. Eo tempore erat quidam de Lothariis nomine Cristianus, qui videns regi cuncta prospere procedere, quaesivit, quomodo maiori gratia apud regem honoraretur; et simulata infirmitate, vocavit ad se Isilberhtum, cui principatus regionis paterna successione cessit¹, cepitque eum arte, et sub custodia regi Heinricho transmisit. Erat autem Isilberhtus nobili genere ac familia antiqua natus. Quem rex satis laetus suscepit, quia per ipsum solum totum Lotharii regnum se habiturum arbitratus est. Deinde videns adolescentem valde industrium, genere ac potestate, divitiis quoque clarum, liberaliter eum coepit habere, ac postremo desponsata sibi filia, nomine Gerberga, affinitate pariter cum amicitia iunxit eum sibi, sublegato omni ei Lotharii regno.

31. Genuit quoque ei et alios filios clara et nobilissima ac singularis prudentiae regina, nomine Mahthilda, primogenitum mundi amorem, nomine Oddonem, secundum patris nomine insignitum, virum fortem et industrium Heinrichum, tertium quoque nomine Brunonem, quem pontificis summi ac ducis magni vidimus officium gerentem. Ac ne quis eum culpabilem super hoc dixerit, cum Samuhelem sanctum et alios plures sacerdotes pariter legamus et iudices. Aliam quoque genuit² filiam, quae nupserat Hugoni duci. Erat

1) Gisilbertus patre Reginario mortuo Lothariorum princeps fuit et dux. 2) Glaber Rodulfus hist. l. I. c. 4. Hadviden vocat.

namque ipsa domina regina filia Thiadrici, cuius fratres erant Widukind, Immed et Reginbern. Reginbern autem ipse erat, qui pugnavit contra Danos, multo tempore Saxoniam vastantes, vicitque eos, liberans patriam ab illorum incursionibus usque in hodiernum diem; et hi erant stirpis magni ducis Widukindi, qui bellum potens gessit contra magnum Karolum per triginta ferme annos.

32. Cumque iam civilia bella cessarent, iterum Ungarii totam Saxoniam percurrentes, urbes et oppida incendio tradiderunt, et tantam caedem ubique egerunt, ut ultimam depopulationem comminarent. Rex autem erat in praesidio urbis quae dicitur Werlaon¹. Nam rudi adhuc militi et bello publico insueto contra tam saevam gentem non credebat. Quantam autem stragem fecerint illis diebus, aut quanta monasteria succenderint, melius iudicavimus silere, quam calamitates nostras verbis quoque iterare. Contigit autem, quendam ex principibus Ungariorum capi vinctumque ad regem duci. Ungarii vero ipsum in tantum dilexerunt, ut pro redemptione illius innumera auri et argenti pondera offerrent. Rex autem spernens aurum, expostulat pacem, tandemque obtinuit, ut reddito captivo cum aliis muneribus, ad novem annos pax firmaretur.

33. Quando vero rex Renum transierat ad dilatandum super Lotharios imperium suum, occurrit ei legatus Karoli, et salutato eo verbis humilissimis: *Dominus meus, inquit, Karolus, regia quondam potestate praeditus, modo privatus, misit me ad te demandans, quia nichil ei ab inimicis circumvento iocundius, nichil dulcius esse possit, quam de tui magnifici profectus gloria aliquid audire, fama virtutum tuarum consolari. Et hoc tibi si-*

1) Burgdorf prope Goslariam. P.

gnum fidei et veritatis transmisit; protulitque de sinu manum pretiosi martiris Dyonisii, auro gemisque inclusam. Hoc, inquit, habeto pignus foederis perpetui et amoris vicarii. Hanc partem unici solatii Francorum Galliam inhabitantium, postquam nos deseruit insignis martir Vitus ad nostram perniciem, vestramque perpetuam pacem Saxoniam visitavit, communicare tecum maluit. Neque enim postquam translatum est corpus eius a nobis, civilia vel externa cessavere bella; eodem quippe anno Dani et Northmanni regionem nostram invaserunt¹. Rex autem munus divinum cum omni gratiarum actione suscipiens, prosternitur reliquiis sanctis, et deosculans eas, summa veneratione veneratus est.

34. Inclitus vero martir, de quo legatus Karoli disseruit, erat in Licia provincia nobili natus familia, sed pagana. Quem pater praesidi provinciae Valeriano praesentavit, eumque ipse praeses ad inmolandum simulacris coegit; sed interea manum perdidit, et oratione ipsius iterum sanam recepit. Brachia tortoribus aruerunt, sed meritis martiris restituta sunt eis. Videns autem pater, quia tormenta irrisit, domum reduxit, cubiculo omnibus deliciis affluentem reclusit. Ibi cum archana quaedam Hylas — sic enim vocabatur pater eius — conspiceret, caecus efficitur. Et coactus idolis abrenunciavit, Christum confessus est. Illuminatus autem per merita filii sui Viti, Christum negavit, et filium interficere quaesivit. Monitu angelico atque ductu Modestus, iam gravior paedagogus, puerum sumit, mare navigat, ad Siler fluvium pervenit. Ibi sub arbore quadam requiescentes, vacant orati-

1) Translatio S. Viti a. 836 facta est; et inde ab annis 834 et 836 Nordmannorum incursiones revera increbuerunt. 2) Hanc sancti vitam Wid. ex passione ipsius sec. VI. aut. VII. scripta hausit, quam vide in Actis SS. Boll. Iuni Vol. II. (die 15) p. 1021. sqq.

onibus, aquilis victum cotidianum ministrantibus. Populis eum visitantibus puer praedicat Christum, plures convertit, plures baptismum suscipere fecit. Post haec a Diocletiano caesare vocatus Romam proficiscitur, et filio imperatoris per orationem Viti a daemonio purgato, thura diis offerre cogitur. Illi vero durius imperatori respondente, bestiis proicitur, nec laeditur. Deinde in medium clibani ardentis iactatur, et angelo flammam sedante, illaesus egreditur. Vinculorum ingenti ferro oneratus carceri traditur, sed ibi a Domino et multitudine angelorum visitatur. Postremo tormento quod catasta dicitur cum Modesto et quadam nobili femina Crescentia figitur, et fractis omnibus membrorum motibus, a Christo consolatur. Nam fulmine coeli tortores tacti et tonitru ingenti perterriti, ab eo fugantur; subitoque repertus est in loco, ubi prius orationi vacabat, angelo Domini ibi eum restituyente, et ultima oratione celebrata, animas coelo tradiderunt. Corpora vero Florentia, quaedam illustris femina, terrae tradidit in eodem loco, qui dicitur Marianus. Eius ultimam orationem tuae gloriae significare curavi, ut inde sumas, quo eius amore ardeas, et ardore ipsius amoris perpetuum eius patrocinium merearis. *Domine, inquit, Iesu Christe, fili Dei vivi, perfice desiderium cordis eorum, et libera eos ab omnibus impedimentis huius saeculi, et perduc eos ad gloriam tuam, qui pro me glorificent te, et volunt gloriari de mei martirii passione.* Hanc vocem subsecuta est sponsio divinae promissionis, rata et firma esse omnia quae rogasset. Post multa vero tempora Romam veniens quidam, Fulradus nomine, et ibi gesta legens pretiosi martiris, notavit locum sepulcri; veniensque levavit reliquias sacras, et collocavit eas in pago Parisiaco. Inde regnante Hluthowico imperatore, translatae sunt in Saxoniam, et ut legatus Karoli

confessus est, ex hoc res Francorum coeperunt minui, Saxonum vero crescere, donec dilatatae ipsa sua iam magnitudine laborant, ut videmus in amore mundi et totius orbis capite, patre tuo, cuius potentiae maiestatem non solum Germania Italia atque Gallia, sed tota fere Europa non sustinet. Colito itaque tantum patronum, quo adveniente, Saxonia ex serva facta est libera et ex tributaria multarum gentium domina. Neque enim talis ac tantus summi Dei amicus tui gratia indiget, nos vero famuli ipsius indigemus. Unde ut eum possis habere intercessorem apud coelestem imperatorem, habeamus te advocatum apud terrenum regem, tuum scilicet patrem atque fratrem.

35. Igitur Heinricus rex accepta pace ab Ungariis ad novem annos, quanta prudentia vigilaverit in munienda patria et in expugnando barbaras nationes, supra nostram est virtutem edicere, licet omnimodis non oporteat taceri. Et primum quidem ex agrariis militibus nonum quemque eligens, in urbibus habitare fecit, ut caeteris confamiliaribus suis octo habitacula extrueret, frugum omnium tertiam partem exciperet servaretque; caeteri vero octo seminarent et meterent frugesque colligerent nono, et suis eas locis recondiderent. Concilia et omnes conventus atque convivias in urbibus voluit celebrari; in quibus extruendis die noctuque operam dabant, quatinus in pace discerent, quid contra hostes in necessitate facere debuissent. Vilia aut nulla extra urbes fuere moenia. Tali lege ac disciplina cum cives assuefaceret, repente irruit super Slavos qui dicuntur Heveldi¹, et multis eos proeliis fatigans, demum hieme asperrima castris super glaciem positus, cepit urbem quae dicitur Brennaburg, fame, ferro, frigore. Cumque illa urbe potitus

1) Heveldi Slavi sedes habuerunt ad Havelam. *MEIB.* urbs eorum Brandenburg.

omnem regionem, signa vertit contra Dalamantiam, adversus quam iam olim reliquit ei pater militiam; et obsidens urbem quae dicitur Gana¹, vicesima tandem die cepit eam. Praeda urbis militibus tradita, puberes omnes interfecti, pueri ac puellae captivitati servatae. Post haec Pragam adiit cum omni exercitu, Boemiorum urbem, regemque eius in deditionem accepit; de quo quaedam mirabilia praedicantur, quae quia non probamus, silentio tegi iudicamus². Frater tamen erat Bolizlavi; qui³ quamdiu vixit, imperatori fidelis et utilis mansit. Igitur rex Boemias tributarias faciens, reversus est in Saxoniam.

36. Cumque vicinae gentes a rege Heinrico factae essent tributariae, Apodriti, Wilti, Hevelli, Dalamanci, Boemi, Redarii⁴, et pax esset, Redarii defecerunt a fide, et congregata multitudo, inpetum fecerunt in urbem quae dicitur Wallislevu⁵, ceperuntque eam, captis et interfectis omnibus habitatoribus eius, innumerabili videlicet multitudo. Quo facto omnes barbarae nationes erectae, iterum rebellare ausae sunt. Ad quarum ferocitatem reprimendam traditur exercitus cum praesidio militari Bernhardo, cui ipsa Redariorum provincia erat sublegata, additurque legato collega Thiatmarus, et iubentur urbem obsidere quae dicitur Lunkini⁶. Quinto obsidionis die venere custodes, exercitum barbarorum non longe esse adnuntiantes, et quia nocte contigua inpetum in castra facere decrevissent. Cumque plures eadem confirmarent, populus fidem paribus dabat dictis; et cum conventus esset populi

1) Iahna inter Meissen et Lommatsch esse videtur. Grona aut Kietni contra optimorum codicum consensum legere, iam minime licet. 2) Sanctum Wenceslaum satis aperte Wid. indicat. 3) *i. e.* Wenceslaus. 4) Redariorum in terra Strelitziensi sedes nuperrime V. Cl. Lisch in Annalibus Societatis historicae Megalopolitanae T. III. 1. *sqq.* accuratissime investigavit. 5) Walsleben prope Albiam, inter Werben et Arneburg. 6) Lentzen ad Albim.

circa tentoria legati, eadem hora, collega dictante, praecepit, ut per totam noctem parati essent, ne qua forte irruptio barbarorum in castra fieret. Cum autem dimissa esset multitudo, in castris variavere moestitia pariter atque laetitia, aliis bellum formidantibus, aliis autem desiderantibus; et pro qualitate morum inter spem metumque versabantur bellatores. Interea dies transit, et nox solito tenebrosior cum ingenti pluvia adest nutu divino, quatinus consilium pessimum impediretur barbarorum. Ut ergo iussum est, tota nocte illa armati erant Saxones, et primo diluculo dato signo, sacramentoque accepto, primum ducibus, deinde unusquisque alteri operam suam sub iuramento promittebat ad praesens bellum. Orto autem sole — nam post pluviam clara redit serenitas —, erectis signis procedebant castris; in prima quidem fronte legatus in barbaros inpetum faciens. Sed cum pauci non praevalerent adversus innumerabiles, reversus est ad exercitum, referens, quia barbari non plures haberent equites, peditum vero innumerabilem multitudinem, et nocturna pluvia in tantum inpeditam, ut vix ab equitibus coacti ad pugnam procederent. Igitur sole cadente in humida vestimenta barbarorum, fumum ascendere fecit usque in coelum, spem fiduciamque praestans Dei populo, cuius faciei claritas atque serenitas circumfulsit illos. Igitur dato signo, et exhortante legiones legato, cum clamore valido irruunt in hostes. Cumque nimia densitate iter pertranseundi hostes non pateret, dextra laevaue ferro erumpentes, quoscumque a sociis secernebant, neci dabant. Cumque iam bellum gravaretur, et multi hinc atque inde caderent, et adhuc barbari ordines tenerent, legatus collegam, ut legionibus auxilio esset, expostulat. Ille vero praefectum cum quinquaginta armatis lateri hostili inmisit, et ordines conturbavit; ex hoc caedi fugaeque tota die

hostes patebant. Cum ergo per omnes agros caderentur, ad urbem vicinam fugere temptabant. Collega autem hoc eis praecavente, proximum mare¹ ingressi sunt, et ita factum est, ut omnis illa nimia multitudo aut gladio consumeretur aut in mari mergeretur. Nec peditum ullus superfuit, equitum rarissimus, deponiturque bellum cum casu omnium adversariorum. Ingens interea oritur laetitia ex recenti victoria, dum omnes laudant duces, unusquisque vero militum praedicat alium, ignavum quoque, ut in tali fortuna solet fieri. Postera autem luce movent signa urbi praefatae, urbani vero arma deponunt, salutem tantummodo deposcunt ac merentur. Inermes igitur urbe egredi iussi; servilis autem conditio et omnis pecunia cum uxoribus et filiis et omni suppellectili barbarorum regis captivitatem subibant. Ceciderunt etiam ex nostris in illo proelio duo Liutharii et alii nobiles viri nonnulli. Igitur legatus cum collega et aliis principibus Saxoniam victores reversi, honorifice a rege sunt suscepti satisque laudati, qui parvis copiis, divina favente clementia, magnificam perpetraverint victoriam. Nam fuere qui dicerent, barbarorum ducenta milia caesa. Captivi omnes postera die, ut promissum habebant, obtruncati.

37. Itaque recentis victoriae laetitiam augebant nuptiae regales, quae eo tempore magnifica largitate celebrabantur. Nam rex dedit filio suo Oddoni coniugem filiam Ethmundi² regis Anglorum, sororem Adalstani, quae genuit ei filium nomine Liudulfum, virum magnum, meritoque omnibus populis carum, filiam quoque nomine Liudgardam, quae nupserat Conrado Francorum duci.

38. Rex autem cum iam militem haberet eque- 932.
stri proelio probatum, contra antiquos hostes, vi- c.

1) Prope Lenzen duo quamvis minores lacus sunt.
tham filiam Ethwardi regis.

2) Edgi-

delicet Ungarios, praesumpsit inire certamen. Et convocato omni populo, tali oratione eos est affatus: *Olim ex omni parte confusum a quantis periculis imperium vestrum modo sit liberum, vos ipsi melius nostis, qui civilibus discordiis et externis bellis totiens attriti laborabatis. At nunc, propitia nobis summa divinitate, nostro labore, vestra virtute, pacatum collectumque cernitis, barbaros superatos et servituti subiectos. Quod superest, necesse habemus, ut contra communes hostes Avars pariter consurgamus. Vos hucusque, filios filiasque vestras expoliavi, et aerarium eorum replevi; nunc templa templorumque ministros ut expoliam cogor, absque nudis corporibus nulla nobis alia remanente pecunia. Consulite igitur vobis ipsis, et quid super hac re nobis sit faciendum, eligite. Thesaurum divinis officiis sanctificatum tollamne, et dabo pro nostra redemptione Dei inimicis? an certe addam cultui divino pecuniae honorem, ut ab ipso potius redimamur, qui vere noster extat creator pariter et redemptor?* Ad haec populus levavit voces in coelum, inquiens, se a Deo vivo et vero redimi omnimodis desiderare, quia fidelis et iustus sit in omnibus viis suis et sanctus in omnibus operibus suis. Operam suam deinde promittens regi contra gentem acerrimam, dextris in coelum elevatis, pactum firmavit. Tali itaque pacto cum populo peracto, dimisit rex multitudinem. Post haec legati Ungariorum adierunt regem pro solitis muneribus; sed ab eo spreto, in terram suam vacui sunt reversi. Haec audientes Avars, nichil morati cum gravi hostilique manu festinant intrare Saxoniam. Et iter agentes per Dalamantiam, ab antiquis opem petunt amicis. Illi vero scientes, eos festinare ad Saxoniam, Saxonesque ad pugnandum cum eis paratos, pinguissimum pro munere eis proiciunt canem. Et cum non esset iniuriam vindicandi locus ad aliam

pugnam festinantibus, cum ridiculosa satis vocifera- 933.
tione longius prosecuntur amicos. Igitur quam po-
tuerunt repentino inpetu intrant fines Thuringorum,
illam totam terram hostiliter pervagantes. Ibique
divisis sociis, alii ad occidentem pergebant, ab oc-
cidente et meridie Saxoniam quaerentes intrare. Sed
Saxones pariter cum Thuringis congregati, inito
cum eis certamine, caesis ducibus, caeteros illius
exercitus occidentalis per totam illam regionem er-
rare fecerunt. Quorum alii fame consumpti, alii
frigore dissoluti, alii autem caesi vel capti, ut digni
erant, miserabiliter perierunt. Qui autem in ori-
ente remansit exercitus, audivit de sorore regis
quae nupserat Widoni Thuringo — erat namque
illa ex concubina nata —, quia vicinam urbem in-
habitaret, et multa pecunia ei esset auri et argen-
ti. Unde tanta vi urbem obpugnare coeperunt, ut
nisi nox visum pugnantibus impediret, urbem cape-
rent. Ea vero nocte audientes de casu sociorum re-
gisque super eos adventu cum valido exercitu —
nam castra metatus est rex iuxta locum qui dicitur
Riade —, timore perculsi, relictis castris, more suo
igne fumoque ingenti agmina diffusa collegerunt.
Rex vero postera die producens exercitum, exhor-
tatus est, ut spem suam divinae clementiae com-
mitterent, divinum sibi auxilium quemadmodum
in aliis proeliis adesse non dubitarent; communes
omnium hostes esse Ungarios; ad vindictam patri-
ae parentumque solummodo cogitarent; hostes cito
terga vertere vidissent, si viriliter certando persi-
sterent. His optimis verbis erecti milites, impera-
toremque in primis mediis et ultimis versantem vi-
dentes, coramque eo angelum — hoc enim vocabu-
lo effigieque signum maximum erat insignitum —,
acceperunt fiduciam magnamque constantiam. Rex
vero veritus est, quemadmodum evenit, ut hostes,
viso milite armato, fugae statim indulsissent; misit

legionem Thuringorum cum raro milite armato, ut inermes prosequerentur, et usque ad exercitum protraherentur. Actumque est ita; sed nichilominus videntes exercitum armatum, fugerunt, ut per octo miliaria vix pauci caederentur vel caperentur. Castra vero invasa, et omnis captivitas liberata est.

39. Rex vero victor reversus, modis omnibus gratiarum actiones divino honori, ut dignum erat, solvebat pro victoria de hostibus sibi divinitus concessa; tributumque, quod hostibus dare consuevit, divino cultui mancipavit et largitionibus pauperum deservire constituit. Deinde pater patriae, rerum dominus imperatorque ab exercitu appellatus, famam potentiae virtutisque cunctis gentibus et regibus longe lateque diffudit. Unde et aliorum regnorum procures eum adierunt, gratiamque in conspectu eius invenire quaerentes, fidem talis ac tanti viri probatam habentes dilexerunt. Inter quos Hiriberhtus gener Hugonis, cum ei adversaretur Rodulfus, contra ius fasque omne rex constitutus, ut ei apud dominum suum pro praesidio esset, supplicavit. Ipse enim rex talis erat, qui nichil negaret amicis. Perrexerit igitur Galliam rex, regem alloquitur, et perfecto negotio, reversus est in Saxoniam. Cumque esset in exaltando gentem suam, rarus fuit aut nullus nominatorum virorum in omni Saxonia, quem praeclaro munere aut officio vel aliqua quaestura non promoveret. Et cum ingenti polleret prudentia sapientiaque, accessit et moles corporis, regiae dignitati omnem addens decorem. In exercitiis quoque ludi tanta eminentia superabat omnes, ut terrorem caeteris ostentaret. In venatione tam acerrimus erat, ut una vice quadraginta aut eo amplius feras caperet; et licet in conviviis satis iocundus esset, tamen nichil regalis disciplinae minuebat; tantum enim favorem pariter et timorem

militibus infundebat, ut etiam ludenti non crederent ad aliquam lasciviam se dissolvendum.

40. Cum autem omnes in circuitu nationes sub- 934.
ieciisset, Danos, qui navali latrocinio Fresones incur-
sabant, cum exercitu adiit vicitque, et tributarios
faciens, regem eorum nomine Chnubam¹ baptis-
mum percipere fecit. Perdomitis itaque cunctis cir-
cumquaque gentibus, postremo Romam proficisci
statuit, sed infirmitate correptus iter intermisit.

41. Cumque se iam gravari morbo sensisset, con-
vocato omni populo, designavit filium suum Oddo-
nem regem, caeteris quoque filiis praedia cum the-
sauris distribuens; ipsum vero Oddonem, qui maxi-
mus et optimus fuit, fratribus et omni Francorum
imperio praefecit. Testamento itaque legitime fac- 936.
to, et rebus omnibus rite compositis, defunctus est ^{Iul.}
ipse rerum dominus et regum maximus Europae, ^{2.}
omni virtute animi corporisque nulli secundus, re-
linquens filium sibi ipsi maiorem, filioque magnum
latumque imperium, non a patribus sibi relictum,
sed per semet ipsum acquisitum et a solo Deo con-
cessum. Erant autem dies quibus regnavit 16 an-
ni², vitae autem fere 60. Translatum est autem
corpus eius a filiis suis in civitatem quae dicitur
Quidilingaburg, et sepultum in basilica sancti Petri
ante altare cum planctu et lacrimis plurimarum
gentium.

EXPLICIT LIBER PRIMUS.

INCIPIT SECUNDUS GESTARUM RERUM SAXO- NICARUM.

1) De Cnutone (ita Thietmarus I. p. 12.) regis Gormi filio, in
australi parte Daniae regnante, Wid. cogitasse videtur; nomen
tamen procul dubio cum b aut p scripsit. Kunt pro Knut etiam
codex Viennensis Adami Bremensis exhibet. Illum vero baptis-
mum accepisse, nostri error esse videtur. 2) Heinricum inde
a mense Aprili anni 919 usque 936 diem 2. mensis Iulii septem-
decim annos et tres fere menses regnum tenuisse, facile apparet.

AD DOMINAM MAHTHILDAM IMPE- RATORIS FILIAM

LIBRI SECUNDI INCIPIT PRAEPHATIO.

Ingens opus coepturus, vel certe iteraturus — nam magna ex parte peractum est — tua gratia fulciatur, quae domina esse dinosceris iure totius Europae; quamquam in Africam Asiamque patris tui iam potestas protendatur. Spero enim, quicquid in eo invenitur minus idoneum, gloriosa tuae clementiae lenitate sublevetur, permaneatque ea devotione dedicatum, qua est conscriptum.

EXPLICIT PRAEPHATIO.

INCIPIUNT CAPITULA.

1. De conventu populi ad Aquasgrani palatii et electione novi regis eiusque victoria.
2. De ministerio regali et de principibus eius.
3. De bello contra Bolizlavum facto.
4. De expeditione regis in barbaras nationes.
5. De Ungariis.
6. De intestinis bellis.
7. De reliquiis Innocentii martyris.
8. De Arnulfo Boioariorum duce.
9. De Sifrido et Thancmaro regis filio.
10. De dissensione et legum varietate.
11. De Thancmaro et Evurhardo et Heinricho, et bellis civilibus.
12. De Heinricho fratre regis.
13. De Evurhardo, qualiter veniam promeretur.
14. Item de Ungariis, qualiter non sine suo gravi vulnere recedunt.
15. Qualiter Heinrichus ardet cupiditate regnandi.
16. De Hisbertho¹ Lothariorum duce.
17. De bello Biertanico.

1) i. e. Isilberto.

18. Qualiter Dadi milites Heinrici callide ad regem convertit.
19. Henricus revertitur in Saxoniam et victus a rege discedit.
20. Qualiter barbari Geronem interficere querunt, et multis diebus bellum protraxerunt.
21. De Slavo qui a rege Henrico relictus erat.
22. Qualiter exercitus regis contra Henricum ducitur.
23. De Immone et Hisbertho.
24. De Evurhardo et Hisbertho.
25. De pontificibus Frithurico et Rothardo.
26. De nece ducum Evurhardi et Hisberthi.
27. Item de Immone.
28. De nepotibus Isberthi et Ansfrido et Arnaldo.
29. Qualiter Henricus veniam promeretur.
30. De Gerone praeside.
31. Item de Henrico, qualiter multi cum eo adversus regem coniurabant.
32. De portentis.
33. De Oddone Lothariorum praeside.
34. De Berhtaldo Arnulfi fratre.
35. Qualiter Hugonem armis alterum edomuit.
36. De concordia fratrum, et moribus eorum et habitu.
37. De persecutione monachorum.
38. De Hathumaro abbate.
39. De Luthuwico rege et filiis eius.
40. De obsidibus Bolizlavi.
41. De obitu Edidis reginae.

EXPLICIUNT CAPITULA.

INCIPIT LIBER SECUNDUS.

1. Defuncto itaque patre patriae et regum maximo optimo Henrico, omnis populus Francorum atque Saxonum iam olim designatum regem a patre, 936.

filium eius Oddonem, elegit sibi in principem; universalisque electionis notantes locum iusserunt esse ad Aquasgrani palatii. Est autem locus ille proximus Iulo¹, a conditore Iulio Caesare cognominato. Cumque illo ventum esset, duces ac praefectorum principes cum caetera principum militum manu congregati in sexto², basilicae magni Karoli cohaerenti, collocarunt novum ducem in solio ibidem constructo, manus ei dantes, ac fidem pollicentes, operamque suam contra omnes inimicos spondentes, more suo fecerunt eum regem. Dum ea geruntur a ducibus ac caetero magistratu, pontifex maximus cum universo sacerdotali ordine et omni plebe infra in basilica praestolabatur processionem novi regis. Quo procedente, pontifex obvius laeva sua dextram tangit regis, suaque dextra lituum gestans, linea indutus, stola planetaque infulatus, progressusque in medium usque fani subsistit; et reversus ad populum, qui circumstabat — nam erant deambulatoria infra supraque in illa basilica in rotundum facta³ — quo ab omni populo cerni posset: *En, inquit, adduco vobis a Deo electum, et a domino rerum Heinrico olim designatum, nunc vero a cunctis principibus regem factum Oddonem; si vobis ista electio placeat, dextris in coelum levatis significate.* Ad haec omnis populus dextras in excelsum levans, cum clamore valido inprecati sunt prospera novo duci. Proinde processit pontifex cum rege, tunica stricta more Francorum induto, pone altare, super quod insignia regalia posita erant, gladius cum balteo, clamis cum armillis, baculus cum sceptro ac diadema. Eo quippe tempore erat summus pontifex nomine Hildiberhtus, Franco genere, monachus professione, nutritus vel doctus in Vul-

1) Iulich. 2) Ita Widukindum scripsisse, xystum vero, i. e. porticum, intellexisse, putarim; de basilica a Karolo Magno aedificata cf. Einhardi vita c. 26. 3) adsunt adhuc, basilica in eadem forma servata. P.

do monasterio, et ad id honoris merito progrediens, ut pater eiusdem loci constitueretur, deinde summi pontificatus Mogontiacae sedis fastigium promeruisset. Hic erat vir mirae sanctitatis, et praeter naturalem animi sapientiam, litterarum studiis satis clarus. Qui inter caetera gratiarum dona spiritum prophetiae accepisse praedicatur. Et cum quaestio esset pontificum in consecrando rege, Treverensis¹ videlicet et Coloniae Agrippinae — illius, quia antiquior sedes esset, et tamquam a beato Petro apostolo fundata; istius vero, quia ad eius diocesim pertineret locus; et ob id sibi convenire arbitrati sunt huius consecrationis honorem — cessit tamen uterque eorum Hildiberhti cunctis notae almitati. Ipse autem accedens ad altare, et sumpto inde gladio cum balteo, conversus ad regem ait: *Accipe, inquit, hunc gladium, quo eicias omnes Christi adversarios, barbaros et malos christianos, auctoritate divina tibi tradita, omni potestate totius imperii Francorum, ad firmissimam pacem omnium christianorum.* Deinde sumptis armillis ac clamide, induit eum: *His cornibus, inquit, humitenus demissis monearis, quo zelo fidei ferveas, et in pace tuenda perdurare usque in finem debere.* Exinde sumpto sceptro baculoque: *His signis, inquit, monitus, paterna castigatione subiectos corripias, primumque Dei ministris, viduis ac pupillis manum misericordiae porrigas; numquamque de capite tuo oleum miserationis deficiat, ut in praesenti et in futuro sempiterno praemio coroneris.* Perfususque ilico oleo sancto et coronatus diademate aureo ab ipsis pontificibus Hildiberhto et Wicfrido², ac omni legitima consecratione completa, ab eisdem pontificibus ducitur ad solium, ad quod per cocleas adscendebatur, et erat inter duas marmoreas mirae pulchritudinis columpnas constructum, un-

1) Rotbertus.

2) archiepiscopo Coloniensi.

de ipse omnes videre et ab omnibus ipse videri posset.

2. Divina deinde laude dicta, sacrificioque sollempniter celebrato, descendebat rex ad palatium, et accedens ad mensam marmoream regio apparatu ornatam, resedit cum pontificibus et omni populo; duces vero ministrabant. Lothariorum dux Isilberhtus, ad cuius potestatem locus ille pertinebat, omnia procurabat, Evurhardus mensae praeerat, Herimannus Franco pincernis, Arnulfus equestri ordini et eligendis locandisque castris praeerat. Sigifridus vero, Saxonum optimus et a rege secundus, gener quondam regis, tunc vero affinitate coniunctus, eo tempore procurabat Saxoniam¹, ne qua hostium interim irruptio accidisset, nutriensque iuniorum Heinricum secum tenuit. Rex autem post haec unumquemque principum iuxta munificentiam regalem congruenti sibi munere honorans, cum omni hilaritate dimisit multitudinem.

3. Interea barbari ad novas res moliendas desaeviunt, percussitque Bolizlav fratrem suum², virum christianum et, ut ferunt, Dei cultura religiosissimum, timensque sibi vicinum subregulum, eo quod paruisset imperiis Saxonum, indixit ei bellum. Qui misit in Saxoniam ad expostulanda sibi auxilia. Mittitur autem ei Asic cum legione Mesaburiorum et valida manu Hassiganorum³, additurque ei exercitus Thuringorum. Erat namque illa legio collecta ex latronibus. Rex quippe Henricus cum esset satis severus extraneis, in omnibus causis erat clemens civibus; unde quemcumque videbat furum aut latronum manu fortem et bellis aptum, a de-

1) *i. e.* regis absentis loco imperium in Saxonia tenebat, cf. II. 26. 34. III. 23. urbem procurare II. 15. 2) Wenceslaum die 28. Sept. 936 occisum esse, plurimi sibi persuaserunt cf. Dobner ad Hagecium III. p. 652—657; rectius vero a. 935 statuendus esse videtur. 3) Incolae pagi Hasgowe, in qua et ipsa urbs Mersburg sita fuit.

bita poena ei parcebat, collocans in suburbano Mesaburiorum, datis agris atque armis, iussit civibus quidem parcere, in barbaros autem, in quantum auderent, latrocinia exercerent. Huiuscemodi ergo hominum collecta multitudo plenam in expeditionem produxit legionem. Bolizlav autem audiens de exercitu Saxonico, et quia Saxones seorsum, et seorsum Thuringi irent contra se, divisis et ipse sociis, sicuti erat acerrimus consilio, utroque exercitui occurrere disposuit. At Thuringi ut hostes improvisae sibi occurrere viderunt, fuga periculum devitaverunt. Asic autem cum Saxonibus et caeteris auxiliariis nichil cunctatus in hostes ruit, maximamque partem ex eis armis fudit, caeteros fugere compulit, victorque ad castra reversus est. Et cum ignorasset de exercitu qui insecutus fuerat Thuringos, minus caute usus est victoria perpetrata. Bolizlav autem videns exercitum nostrum dispersum, et alios in extrahendis spoliis caesorum, alios in suis corporibus reficiendis, alios in paleis equorum congregandis occupatos, fugatum reversumque coadunans exercitum, super improvisos ac recenti victoria securos subito irruit, et ducem cum omni nostro exercitu delevit. Pergensque inde ad urbem subreguli, primo eam inpetu cepit, et usque in hodiernum diem solitudinem fecit. Perduravitque illud bellum usque ad quartum decimum regis imperii annum¹; ex eo regi fidelis servus et utilis permansit.

4. Rex autem, audito huiuscemodi nuntio, minime turbatur, sed divina virtute roboratus, cum omni exercitu intrat terminos barbarorum² ad refrenandam illorum saevitiam. Datum quippe erat illis et antea a patre suo bellum, eo quod violas-

1) cf. III. c. 8. Anno 950 bellum compositum est. 2) Non contra Boemos, quod vulgo statuitur, sed aliam Slavorum gentem Otto hanc expeditionem sumpsit; ipse vero hoc anno contra Riadros i. e. Redarios se profectum esse profitetur.

sent legatos Thancmari filii sui, de quo in sequentibus plenius dicturos arbitramur. Placuit igitur novo regi novum principem militiae constituere; elegitque ad hoc officium virum nobilem et industrium satisque prudentem, nomine Herimannum. Quo honore non solum caeterorum principum, sed et fratris sui Wichmanni offendit invidiam. Quapropter et simulata infirmitate, amovit se ab exercitu. Erat namque Wichmannus vir potens et fortis, magnanimus, belli gnarus, et tantae scientiae, ut a subiectis supra hominem plura nosse praedicaretur. Herimannus autem cum esset in prima acie, in introitu regionis in hostium pugnam incidit, eosque fortiter vicit, et ob hoc maiori invidia inimicos accendit, inter quos Ekkardus, filius Liudulfi, qui in tantum aegre passus est fortunam Herimanni, ut sese promitteret maiora facturum, aut vivere nolle. Unde collectis ex omni exercitu fortissimis viris, interdictum regis rupit, et paludem, quae erat inter urbem hostium et castra regis, cum sociis transiit, statimque hostes offendit, et ab his circumfusus, cum omnibus suis periit. Erant autem qui cum eo ceciderant electorum ex omni exercitu virorum decem et octo. Rex autem caesa hostium multitudine, et caeteris tributariis factis, reversus est in Saxoniam. Acta sunt autem haec 7. Kalend. Octobr.

937. 5. Post haec antiqui hostes Ungarii venerunt virtutem probare novi regis. Intranses autem Franciam, statuerunt, si possent, ab occidentali plaga invadere Saxoniam. Rex autem audiens, nichil moratus, cum exercitu valido occurrit illis, fugavitque et a terminis suis abegit.

6. Cessantibus autem bellis externis, civilia oriri coeperunt. Nam Saxones imperio regis gloriosi facti, dedignabantur aliis servire nationibus, quaesturasque quas habuerunt ullius alii, nisi so-

lius regis gratia, habere contempserunt. Unde iratus Evurhardus contra Bruningum, collecta manu, succendio tradidit civitatem illius vocabulo Elmeri¹, interfectis omnibus eiusdem civitatis habitatoribus. Qua praesumptione rex audita, condempnavit Evurhardum centum talentis aestimatione equorum, omnesque principes militum, qui eum ad hoc facinus adiuvabant, dedecore canum, quos portabant usque ad urbem regiam, quam vocitamus Magathaburg.

7. Eodem tempore transtulit rex reliquias Innocentii martiris in eandem urbem². Ipse autem rex, ut erat clementissimus, dum turbatores pacis merita castigatione afflixit, ilico cum pietate suscepit, et unumquemque eorum regio munere honorans, dimisit in pace. At illi nichilominus duci suo haerebant ad omne nefas, quia ille quidem erat iocundus animo, affabilis mediocribus, largus in dando, et his rebus multos Saxonum sibi associavit.

8. Ea tempestate defunctus est Arnulfus Boio-^{937.}
ariorum dux, et filii eius in superbiam elati, re-^{Iul.}
gis iussu contempserunt ire in comitatum.^{14.}

9. Illo quoque tempore defunctus est Sigifridus comes, cuius legationem³ cum sibi vendicasset Thancmarus, eo quod propinquus ei esset — nam mater eius filia erat materterae Sigifridi, de^{938.}
qua genuit rex Henricus Thancmarum —, et regali dono cessisset Geroni comiti, afflictus est Thancmarus tristitia magna. Rex autem transivit in Boioariam, et rebus ibi rite compositis, reversus est in Saxoniam.

1) Helmershausen ad Dimelam inferiorem, ut iam Meibomius voluit, aut Elmershausen aut Helmarshausen in eadem regione esse videtur. 2) Has ipsi Rudolfus rex Burgundiae transmisit cf. Ottonis diplomata ecclesiae Magdaburgensi 21. et 27. die Septembris 937 data apud Meibomium I. p. 741. 3) *Legatio* comitis limitum significat dignitatem cf. I. 36.

10. Dissensio autem, quae facta est inter Evurhardum et Bruningum, ad hoc pervenit, ut caedes publicae fierent, depopulationesque agrorum agerentur, et ab incendiis nusquam abstinerent. De legum quoque varietate facta est et contentio, fueruntque qui dicerent, quia filii filiorum non deberent computari inter filios hereditatemque legitime cum filiis sortiri, si forte patres eorum obissent avis superstitibus. Unde exiit edictum a rege, ut universalis populi conventio fieret apud villam quae dicitur Stela, factumque est, ut causa inter arbitros iudicaretur debere examinari. Rex autem meliori consilio usus, noluit viros nobiles ac senes populi inhoneste tractari, sed magis rem inter gladiatores discerni iussit. Vicit igitur pars, qui filios filiorum computabant inter filios, et firmatum est, ut aequaliter cum patruis hereditatem dividerent pacto sempiterno. Ibi quoque pacis turbatores facti sunt manifesti, qui hactenus se negabant contra regiam potestatem aliquid fecisse, sed iniuriam tantummodo in socios vindicassent. Rex autem se contemptum ab eis animadvertens — neque enim ad placitum iuxta iussum venire dignati sunt —, arma distulit, veniae locum dedit, proxima sibi semper solitus clementia. Sed haec dilatio ad maiorem perniciem multos protraxit. Fiebant praeterea multa nefaria a seditiosis, homicidia, periuria, depopulationes, incendia; aequum pravumque, sanctum periuriumque illis diebus parum procedebant.

11. Iunctus est autem et Thancmarus Evurhardo, collectaque valida manu, oppugnat praesidium quod dicitur Badiliki¹, in quo erat Henricus iunior, dataque praeda urbis suis commilitonibus, abiit, secum adducens Henricum quasi vile quoddam mancipium. Interfectus est autem

1) Belike e meridie civitatis Lippstadt.

ibi Gevehardus, Udonis filius, fratris Herimanni ducis, ob cuius necem, Deo omnia ordinante, duces Francorum inter se sunt divisi. Tantis igitur spoliis Thancmari milites ditati, iam ad omnia parabantur. Post haec cepit urbem quae dicitur Heresburg, et collecta valida multitudo, sedit in ea, multa inde exercens latrocinia. Evurhardus autem secum tenuit Heinricum. Eo quoque tempore occisus est Dedi ante portas urbis quae dicitur Larun¹, in qua erant milites Evurhardi. Wichmannus autem, qui se primum alienavit a rege, audiens tantum facinus seditiosorum, conversus pacem fecit cum rege, quia prudentissimus erat, et utilis ac fidelis usque in finem permansit². Thancmarus autem, filius Heinrici regis, natus erat ex matre nobili, manu promptus, acer ingenio, bellandi peritus, sed inter arma honesta minus pudicitia usus. Erat autem mater eius multam habens possessionem, qui licet a patre alia plura sit ditatus, materna tamen se hereditate privatum aegre valde tulit, et ob hanc causam arma sumit ad perniciem sui suorumque contra dominum suum regem. Rex autem, licet invitus, videns rem ad tam ingens periculum procedere, ad edomandam Thancmari insolentiam cum multo comitatu perrexit ad Heresburg. Cives autem urbis illius cognoscentes de rege, quia super se cum valida manu appropinquasset, apertis portis, introduxerunt exercitum, qui obsederat urbem. Thancmarus autem fugit in aecclesiam, a Leone papa beato Petro apostolo dedicatam. Exercitus autem persecutus est eum usque in templum, et maxime satellites Heinrici, dolentes ac vindicare contentes iniuriam domini sui; nec veriti ianuas ferro incidere, cum armis ingressi sunt sacram aedem.

1) Larun in pago Westfalon, castrum ditionis Arensberg, esse videtur. 2) Obiit 23. die Aprilis 944.

Thancmarus autem stabat iuxta altare, depositis desuper armis cum torque aurea. Cumque ex adverso telis urgeretur, Thiadboldus quidam, nothus Cobbonis, cum conviciis vulnus ei inflixit, ilicoque ab eo recepit, quo vita cum terribili insania in brevi caruisset. Quidam autem militum, Maincia vocabulo, per fenestram altari contiguam lancea a tergo perfossum ibi secus aram extinxit Thancmarum. Ipse autem fraternae fautor discordiae, in Biertanico postea bello vitam cum auro ab altari nequiter rapto miserabiliter perdidit. Earum rerum rex ignarus et absens cum audisset, super temeritate militum indignatus est, sed fervente adhuc bello civili, non potuit eos contristari. Miseratus autem fratris fortunam, suique ingenii ostendens clementiam, pro laude eius ac industria pauca locutus, Thiadricum et tres amitae illius filios, qui Thancmaro manus iunxerant, lege Francorum dampnatos strangulo fecit deficere. Inde vertit militem avidum pugnae et praeda urbis ditatum in Laras. Illi autem, urbis praefecto auctore, acriter resistentes, lapides lapidibus, tela telis obicere non cessabant. Aggravatique bello, super consulto ducis¹ indutias deposcunt. Quibus concessis, ducis eis praesidium negatur. Unde urbe egressi, potestati se regiae tradiderunt. Ea pugna Tamma pincerna, multis aliis rebus bene gestis olim famosus, factus est clarus. Evurhardus autem audiens de nece Thancmari et defectione suorum militum, fractus animo, prosternitur captivo suo, veniam petit, ac nequiter promeretur.

12. Henricus autem erat eo tempore nimis adolescens², fervens animo; et nimia regnandi cupiditate illectus, eo pacto crimine solvit eum, quo

1) Ducem scil. Everhardum consulturi. P. 2) Henricus inter annos 919 et 922 natus tunc decimum sextum vel octavum annum agebat.

coniuratione secum facta contra regem dominum suum et fratrem, sibi regni diadema, si possibile foret, inponeret. Foedus itaque invicem percussus. Inde liberaliter Heinricus ad regem reversus, puriori fide ac caritate ab eo est susceptus quam ingressus.

13. Suasione quoque optimi inprimis viri et omni religione probatissimi Frithurici, successoris Hildiberhti archiepiscopi, Evurhardus adiit regem, supplex veniam deprecatur, se suaque omnia ipsius arbitrio tradens. Ne igitur ingens scelus inemendatum maneret, quasi in exilium in Hildinensem urbem a rege dirigitur. Sed non post multum temporis in gratiam clementer recipitur, et honori pristino redditur.

14. Dum ea interea loci geruntur, antiqui hostes nostri Ungarii subito irruunt in Saxoniam, et castris super litus Badae fluminis conlocatis, inde in omnem regionem diffunduntur. Dux autem missus a castris cum parte exercitus, eo die ad vesperam signa movit circa urbem quae dicitur Stedieraburg¹. Urbani autem videntes hostes et ex itinere et ex pluvia, quae ingens erat, segiores, audacter erumpunt portis, et clamore primum territantes, demum repente in adversarios irruentes, plurimis ex eis caesis, et copiosa equorum multitudine cum aliquibus signis capta, caeteros fugere compulerunt. Urbes quas obvias habuere, illorum fugam animadvertentes, armis eos omnibus locis urgebant, et maxima ex eis parte prostrata, ducem ipsum in quendam luti puteum cogentes obpresserunt. Altera autem pars exercitus ad aquilonem versus, et arte cuiusdam Slavi in locum qui dicitur Thrimming² deductus, difficul-

1) Stederburg prope Wolfenbüttel. 2) Palustris regio Drömling, in qua Alerae et Orae fontes; Ann. Corbei. pagum Belxa dicunt. P.

tate locorum ac manu circumfusus armatorum periit, timoremque nimium caeteris incussit. Dux autem illius exercitus cum paucis elapsus, comprehenditur, et ad regem deductus, pretio magno redimitur. His auditis, castra hostium omnia turbata, fuga salutem quaesierunt, nec ultra per triginta annos in Saxonia apparuerunt.

939. 15. Post haec Henricus ardens cupiditate regnandi, celebre parat convivium in loco qui dicitur Salaveldun¹. Cumque esset magnus ac potens, maiestate et potestate regali plurimis plurima donat, et factionis huiuscemodi plurimos ob id sibi associat. Fuere tamen multi, qui rem celare potius arbitrati sunt, ad hoc tantum, ne rei fraternae discordiae invenirentur. Dabant tamen consilium, quo facilius bellum solveretur, ut videlicet ipse relinqueret Saxoniam sub praesidio militari, et sese inferret Lothariis, generi hominum inbelli; et ita factum est, ut primo inpetu eos rex devinceret, et uno certamine fatigaret. Commilitonum itaque consulto Saxonia, ut diximus, relicta, et urbibus Saxoniae vel in Thuringorum terra praesidio militari traditis, ipse cum amicis Lotharios adit. Cuius rei fama undique omnes percussi, quia tam subitaneae recessionis a rege ac repentini belli causam penitus ignorabant. Rex autem audita huiuscemodi fama, primum non credidit, postremo certum de belli negotio probans, nichil moratus cum exercitu prosecutus est fratrem. Et ut appropiat urbi praesidiis fratris munitae, quae dicitur Thortmanni², milites qui erant in ea, non inmemores fortunae Thancmari, nequaquam sunt ausi inibi regem expectare, sed egressi urbe, tradiderunt se ipsos regi. Erat autem Agina, qui illam urbem ad manum Henrici procurare deberet. Hic a rege vehementi iuramento

1) Saalfeld.

2) Dortmund.

constrictus, quatinus, si posset, dominum suum a bello ad pacem et concordiam revocaret, vel certe ipse ad regem reverteretur; ita dimissus, adiit dominum suum. Ductus autem exercitus a rege, pervenit usque ad litora Reni fluminis.

16. Eo tempore¹ quo erat bellum Evurhardi cum rege, missus Hadaldus, qui erat super cubiculum regis, ad Isilberhtum pro concordia et pace, cum necdum ad neutram partem palam declinaretur, indigne suscipitur, et responsio de die in diem differtur. Ipse autem simultates ducis sentiens, nec ultra talibus versutiis contentus: *Imperio, inquit, tibi regali denuntio, teste populo, tribunali regis condicto die praesentari, aut certe hostem te scias iudicari.* Simili modo et pontificem Bernhardum², a rege missum, inhonoratum et responsi incertum a se dimisit. Fertur etiam et regalium litterarum saepius sigilla corrupisse. Post haec vero verba legatum meliuscule coepit habere, et cum honore transduci fecit.

17. Igitur copias belli parantes Heinrichus et Isilberhtus, decreverunt ad Renum occurrere regi. Agina quoque memor iurisiurandi, praecedens exercitum, transito Reno, regi sese praesentavit; et salutato eo verbis humillimis, ait: *Frater tuus, dominus meus, salvum te et incolumem magno latoque imperio diu regnare exoptat, tuumque ad servitium mandat se quantocius festinare.* Rege autem interrogante de eo, pacem bellumne cogitasset, prospiciens vidit multitudinem nimiam erectis signis tractim procedere, et ad sui partem exercitus, qui iam Renum transierat, tendentem. Et conversus ad Aginam: *Quidnam vult, inquit, illa multitudo, aut quae est?* At ille satis otiose: *Dominus meus, inquit, est, frater tuus. Si meae suasioni dignaretur animum inclinare, aliter venisset.*

1) Prioris belli tempore a. 938.

2) Halberstadensem.

Modo ut ipse iuravi veni. Rex autem his auditis, dolorem animi motu corporis non celabat, eo quod non adessent naves, per quas Renum transcendere posset; et ingens flumen aliud iter non praebebat, nec tempus subitanei certaminis in ulteriore ripa constitutos aliud sinebat cogitare, nisi aut coram hostibus cadere debere, aut certe armis vitam defendere. Unde ad Deum supplices expandens manus rex, ait: *Deus, inquit, omnium rerum auctor et rector, respice populum tuum, cui me praeesse voluisti, ut ereptus ab inimicis, sciant omnes gentes, ullum mortalium tuae dispositioni contraire non posse, qui omnia potes et vivis et regnas in aeternum.* Qui autem erant in ulteriore ripa, sarcinas et impedimenta quaeque transmittunt in locum qui dicitur Xantum¹; ipsi vero parati hostes expectant. Cumque esset piscina inter nostrates et hostes, Saxones divisis sociis, pars una ex adverso ruit in hostes, altera pars a tergo insequitur, in mediis hostes opprimens, pauci plures vehementer urgebant. Neque enim nostratium supra centum armatos fuisse perhibetur, adversariorum vero magnus satis exercitus. Sed cum a fronte pariter et a tergo urgerentur, qua parte potissimum cavere debuissent, in promptu non erat. Ex nostris etiam fuere, qui Gallica lingua ex parte loqui sciebant, qui clamore in altum Gallice levato, exhortati sunt adversarios ad fugam. Illi socios huiuscemodi clamasse arbitrati, fugam, ut clamatum est, inierunt. Eo die ex nostris multi vulnerati, aliqui etiam caesi, inter quos Ailbertus, qui cognominatus est Candidus, telo ducis Heinrici vulneratus, non multis interiacentibus diebus defunctus est. Hostes autem omnes

1) pugnam prope Biertanam (Birthen) commissam esse, Cont. Reg. a. 939 et Liudprandus IV. c. 23. narrant, ideoque Wid. quoque hoc bellum Biertanicum appellat c. 11. et III. 16.

aut caesi vel capti vel certe fugati; sarcinae omnes et omnis hostium suppellex inter victores divisa. Ex parte Lothariorum bene pugnasse praedicabatur illo certamine Godofridus, Niger cognominatus. Sed et Maincia, cuius supra mentionem fecimus, eo die cecidit. X

18. Dadi autem Thuring mandavit ad praefectos urbium, qui erant in oriente partis ducis Heinrichi, de victoria regis, et quia ipse dux in bello cecidisset; egitque callide, ut omnes se traderent regiae potestati. Heinrichus autem hoc factum nequaquam reliquit inultum. Ipsi autem duae tantummodo ex omnibus remanserant urbes, Mersburg et Scithingi. Regi autem post victoriam visum est persequi fratrem suum generumque.

19. Audiens vero de defectione urbium suarum, fractusque recenti regis victoria, cum novem tantum armatis iter arripuit, Saxoniamque iam tardius adiens, urbem Mersburg ingressus est. Quo rex comperto, et ipse reversus est Saxoniam, urbemque, in qua frater erat, cum exercitu obsedit. Sed cum non posset fortiori ac maiori resistere, post duos ferme menses, tradita urbe, egressus est Heinrichus ad regem. Datae sunt autem ei indutiae triginta dierum, quatinus cum militibus sibi cohaerentibus secederet a Saxonia; si cui vero illorum regem adire placuisset, locum veniae haberet. Quievitque Saxonia post haec ab intestinis bellis paucis diebus.

20. Barbari autem labore nostro elati, nusquam ab incendio, caede ac depopulatione vacabant, Geronemque, quem sibi rex praefecerat¹, cum dolo perimere cogitant. Ipse dolum dolo praeoccupans, convivio claro delibutos ac vino sepultos ad trigin-

1) Gero praeter pagum Suevon iam a. 937 etiam Nordthuringowe rexit, et his annis marchio limitis Saxonici constitutus esse videtur.

ta fere principum barbarorum una nocte extinxit. Sed cum non sufficeret contra omnes nationes barbarorum — eo quippe tempore et Apodriti rebellarant, et caeso exercitu nostro, ducem ipsum nomine Haicam extinxerunt —, ab ipso rege saepius ductus exercitus eos laesit et in multis afflixit et in ultimam pene calamitatem perduxit. Illi vero nichilominus bellum quam pacem elegerunt, omnem miseriam carae libertati postponentes. Est namque huiuscemodi genus hominum durum et laboris patiens, victu levissimo assuetum, et quod nostris gravi oneri esse solet, Slavi pro quadam voluptate ducunt. Transeunt sane dies plurimi, his pro gloria et pro magno latoque imperio, illis pro libertate ac ultima servitute varie certantibus. Multos quippe illis diebus Saxones patiebantur hostes, Slavos ab oriente, Francos a meridie, Lotharios ab occidente, ab aquilone Danos itemque Slavos; proptereaque barbari longum trahebant certamen.

21. Fuit autem quidam Slavus a rege Heinrico relictus, qui iure gentis paterna successione dominus esset eorum qui dicuntur Heveldi, dictus Tugumir. Hic pecunia multa captus et maiori promissione persuasus, professus est se prodere regionem. Unde quasi occulte elapsus, venit in urbem quae dicitur Brennaburg, a populoque agnitus et ut dominus susceptus, in brevi quae promisit inplevit. Nam nepotem suum, qui ex omnibus principibus gentis supererat, ad se invitans, dolo captum interfecit, urbemque cum omni regione ditioni regiae tradidit. Quo facto, omnes barbarae nationes usque in Oderam fluvium simili modo tributis regalibus se subiugarunt.

22. Henricus igitur discedens a Saxonia, Lotharios iterum adiit, et cum genero suo, duce scilicet Isilberhto, cum suis militibus aliquamdiu moratus est. Iterum ducitur exercitus a rege contra Isilberh-

tum, et omnis regio Lothariorum illius imperio subiacens igni traditur. Obsessusque in urbe quae dicitur Kievermont¹, elapsus inde proficiscitur. Et cum obsidio difficultate locorum parum procederet, vastata undique regione, rex in Saxoniam revertitur.

23. Sciens autem comitem Isilberhti versutum et callidum nimis, nomine Immonem, artibus illius melius arbitratus est pugnare quam armis. Ille vero, ut erat astutissimus, meliori ac maiori se subdens, arma sumit contra ducem; quod ipse dux omnium laborum gravissime tulit, quia eum sibi adversum sustinere debuisset, cuius consilio ac fidei hactenus se maxime credebat. Augebat quoque indignationem ducis grex porcorum ab Immone callide captus. Nam subulci ducis cum contra portas urbis transirent, Immo porcellum pro porta agitari fecit, et omnem gregem porcorum apertis portis intra urbem recepit. Quam iniuriam dux ferre non valens, coacto exercitu, obsedit Immonem. Ille autem plurima apum examina habuisse fertur, quae frangens proiecit contra equites. Apes autem aculeis equos stimulantes, in insaniam vertebant, ita ut equites periclitari coepissent. Quo viso Immo prospiciens de muro, eruptionem cum sociis minitavit. Huiuscemodi igitur artibus saepius dux ab Immone delusus, solvit obsidionem. Discedens vero fertur dixisse: *Immone mecum sentiente, omnes Lotharios facile captos tenui, modo ipsum solum cum omnibus Lothariis capere nequeo.*

24. Tractum tamdiu bellum Evurhardus considerans, ultra non quiescit. Quin contempto rege, et iure spreto iuramentorum, ut initio, conserta manu cum Isilberhto ad incentiva bellorum pariter conspirant. Nec contenti regno occidentali solummodo, in Reni orientalem agrum depopulandum

1) Chèvremont prope Leodium.

cum exercitu demerguntur. Haec cum audiuntur in castris regis — nam ea tempestate rex erat pugnans contra Briseg et alias urbes, quae erant Evurhardi ditionis —, multi se a castris eruebant, nec ultra spes erat regnandi Saxones. Rex vero ea turbatione tanta constantia ac imperio usus est, licet raro milite constiparetur, ac si nichil ei difficultatis obviasset. Nam summi pontifices, relictis tentoriis et alia qualibet suppellectili, ipsi etiam defece-
runt a fide.

25. Defectionis causam edicere et regalia misteria pandere, super nos est; verum historiae satisfaciendum arbitramur; quicquid in hac parte peccemus veniabile sit. Summus pontifex missus ad Evurhardum pro concordia et pace, cum esset earum rerum desiderantissimus, pacto mutuo suum interposuit iuramentum, et ideo ab eo non posse desinere fertur narrasse. Rex autem per pontificem officio suo congruentia dirigens responsa, nil ad se pertinere voluit, quicquid episcopus egisset sine suo imperio. Quare quia contra auctoritatem regi quasi praecellenti noluit subici, sed recessit ab eo, in Hammaburgensem urbem quasi in exilium destinavit, Rothardum vero episcopum¹ novam Corbeiam direxit. In brevi vero utrisque clementer ignoscit, in sui gratiam suscipit, et honori pristino reddidit.

26. Ad coercendam igitur ducum praesumptionem missus Herimannus² cum exercitu, invenit eos super litus Reni, magnamque partem exercitus abesse, eo quod iam Renum cum praeda transissent. Circumfusus itaque dux ipse Evurhardus militum armis, multis vulneribus acceptis ac viriliter reditis, perfossus tandem telis corruit. Isilberhtus autem fugiens, navem cum pluribus ascendit, quae onere praegravata subcumbens mergitur, ipseque

1) Strazburgensem.

2) De Herimanno Alamannorum duce cogitare videtur.

dux cum caeteris mersus, numquam est inventus. Rex autem audita victoria suorum militum ac morte ducum, gratias egit omnipotenti Deo, cuius saepius auxilium expertus est oportunum; praeficiensque regioni Lothariorum Oddonem, Ricwinis filium, et ut nutriret nepotem suum filium Isilberhti, optimae spei puerulum, nomine Heinricum, reversus est in Saxoniam. Mater autem pueri copulata est coniugio Hluthowico regi, et Henricus frater regis discedens a Lothariis, secessit in regnum Karoli. Necem ducum asperrima hiemps, hiemem- 940.
que secuta est fames validissima¹.

27. Post haec Immo, revera nescio an falso, arma sumit contra regem, et media hieme circumdatus exercitu, se pariter cum urbe tradidit, ac deinceps fidelis et utilis permansit.

28. Nepotes quoque Isilberhti servituti regiae se subiciebant, urbibus quas tenebant nichilominus retentis. Kievermont etiam ab Ansfrido et Arnaldo adhuc tenebatur, ad quos Immo mandatum huiusmodi dirigens ait: *De me non sentio nisi quod vos sentitis, de vobis autem notum est, quia huius gentis principes estis. Nulli ergo dubium, quin duabus manibus quisque magis valeat quam una. Certum est itaque, tres unum fortitudine praeecedere. Et nunc quae necessitas cogit, ut serviamus Saxonibus, nisi nostra discordia? Quando vos armis circumdederunt, num victoria laetati sunt? Victoribus certe turpe est servire. Optimum omnium mortalium, qui me a puero nutrit et inter amicos semper habuit et magna potestate clarificavit, nostrum communem dominum deserui, et Saxoni me periculo capitis mei sociavi; modo, ut scitis, pro merito honore contumelia ab eo affectus, armis circumdatus, pene ex libero servus fac-*

1) cf. Ann. Colonienses a. 939 (Mon. I. p. 98) et Ann. maiores San Gall. a. 940 (ib. p. 78.)

*tus sum. Ut ergo noveritis, me ex fide communi utilitati velle consulere, tibi Ansfrid unicam filiam meam desponsabo, quo nullo apud vos infidelitatis scrupulo notari queam. Date igitur locum mutui colloquii, et ex me ipso fidem probabitis, quam per nuntium necdum potestis. Ipsi ad haec, quamvis ferrei pectoris essent, et illum iam olim suspectum haberent, tantae tamen calliditati cedentes, suasibilibus emolliti verbis, mutuo dabant locum conspectui. At ille armatos habens locis opportunis absconditos, dolo ambos cepit, et sub custodia regi destinavit, mandato in haec verba pariter directo: *Elatior*¹, inquit, *est mollior, vinclis aut verberibus non indiget, minis pandit universa quae scit. Ansfrid vero durior ferro est, hunc si tormenta acerrima rimentur, magnum est.* Quos cum rex suscepisset, aliquanto tempore custodiae mancipatione castigavit; postea suae gratiae lenitate sibi associans, in pace dimisit. Cum ergo causae causis et res rebus ita copulatae sint, ut sententiarum ordine discerni adeo non debeant, nemo me temporum vicissitudine accuset, dum posteriora anterioribus praeposuerim gesta.*

29. Rex igitur vicina sibi semper clementia graves fratris miseratus labores, aliquantis urbibus suis usibus concessis, permissus est intra regionem Lothariorum habitare.

30. Eo tempore barbarorum bellum fervebat. Et cum milites ad manum Geronis praesidis conscripti crebra expeditione attenuarentur, et donativis vel tributariis praemiis minus adjuvari possent, eo quod tributa passim negarentur, seditioso odio in Geronem exacuuntur. Rex vero ad communes utilitates rei publicae Geroni semper iuxta erat. Unde factum est, ut nimis exacerbat, odia sua in ipsum quoque regem vertissent.

1) Arnaldus.

31. Quae causa Heinricum minime latuit, et — ut solet, amaris animis dum dulce aliquid offertur, — facile persuadebat huiuscemodi homines sibi concordare, spem habens iterum regnandi, dum nosset exercitum regi offensum. Denique multis intercurrentibus legatis, et munusculis invicem missis, omnes pene orientalium partium milites sibi colligavit. Quae res ad tantum nefas processit, ut 941. coniuratione valida facta, in paschali festivitate, quae erat proxima, cum ipse Henricus ad palatium adisset, regem occidere cogitassent, ipsi vero regni diadema inponerent. Earum rerum dum non esset publicus proditor, semper se protegente summa divinitate, notae factae sunt regi insidiae modicum ante pascha. Qui fidelium militum vallatus manu die ac nocte, nichilque decoris vel maiestatis regiae coram populo ea sollemnitate minuens, nimium hostibus intulit timorem. Post diem vero sollemnem, consilio maxime Francorum qui eo tempore sibi adstabant, Herimanni scilicet, Udonis atque Conradi qui dictus est Rufus¹, secrete proditos iubet comprehendi vel certe occidi. Inter quos erat primus in caeteris omnium bonarum virtutum rebus absque hac noxa fortissimus optimusque Erich. Hic cum armatos ad se properasse intellexisset, conscius causarum, equum ascendit, arma sumit, circumfususque hostium turmis, memor pristinae virtutis ac nobilitatis, elegit mori quam inimicorum dominationi subici. Nam lancea perfossus occubuit, vir omni virtute ac industria civibus carus atque clarus. Caeteri autem insidiarum conscii in alteram hebdomadam differuntur, et secundum leges sceleribus suis meritas poenas

1) Conradus aut Curciboldus ille, ducis Eberhardi fratruelis, cum Udone contra Eberhardum et Gisbertum a. 939 missus, a. 948 mortuus, aut Conradus Werinheri filius, post gener regis et dux Lotharingiae, habendus est.

solventes, capite caeduntur. Heinrichus autem fugiens regno cessit.

32. Eo anno et portenta quaedam apparuere, scilicet cometae. Nam a quintadecima Kalendas Novembris usque in ipsas Kalendas visae sunt. Quibus visis multi mortales territi, aut nimiam pestilentiam vel certe regni mutationem metuebant; quoniam quidem ante regis Heinrichi excessum multa prodigia monstrata sunt, ita ut solis splendor forinsecus aere absque nubilo pene nullus appareret, intrinsecus autem per fenestras domorum rubeus tamquam sanguis infunderetur. Mons quoque, ubi ipse rerum dominus sepultus est, fama prodidit, quia multis in locis flammam evomeret. Hominis¹ etiam cuiusdam manus sinistra ferro amputata, post annum fere integrum restituta est ei dormienti, qui pro signo miraculi sanguinea linea loco coniunctionis notabatur. Sed cometas inundatio nimia, inundationemque boum pestilentia subsecuta est.

943. 33. Defuncto autem Oddone, Lothariorum praeside², ac regis nepote Heinricho, ducatus regionis conceditur Conrado, cui et unicam filiam suam rex desponsavit³, quia erat adolescens acer et fortis, domi militiaque optimus, commilitonibus suis carus.

34. Illis diebus Berhtoldus, frater Arnulfi, procurabat Boioariam, pugnansque contra Ungarios, victorque existens, triumpho celebri factus est clarus⁴.

35. Rex autem de die in diem proficiens, pa-

1) Hoc miraculum non Heinrichi mortis tempore, sed his annis factum esse, ex Flodoardo a. 944 apparet. 2) Oddonem a. 944 mortuum esse, Flodoardus h. a. tradit; Cont. Reginonis mortem in a. 943 collocat. Apud Calmet hist. Loth. Probb. p. 340 legitur, Ottonem diploma Adalberonis ep. confirmasse; notae chronologicae tamen non satis inter se concordant. De Heinrichi morte nihil constat. 3) a. 947. Cont. Reg. 4) Berhtoldus iam a. 937. Bawariae dux constitutus, prope Wels Ungarios magna caede prostravit, quae victoria cum Ann. mai. Sangall. in a. 943 collocanda esse videtur, quamvis Cont. Reginonis et Ann. Salisburgenses a. 944. exhibeant. Diem 11. Aug. Aventinus VI. 23. 17. annotavit.

terno regno nequaquam est contentus, sed abiit Burgundiam, regem cum regno in suam accepit potestatem¹. Hugonem² alterum armis edomuit ac sibi subiectum fecit. Cuius fibulam auream regi dono 944. concessam, gemmarum varietate mirabilem, videmus in altari protomartiris Stephani rutilantem.

36. Igitur cum omnia regna coram eo silerent, et potestati ipsius omnes hostes cederent, monitu et intercessione sanctae matris eius recordatus est multis laboribus fatigati fratris, praefecitque eum regno Boioariorum, Berhtoldo iam defuncto³, pacem atque 945. concordiam cum eo faciens, qua usque in finem fideliter perduravit. Erat autem ipse dominus Henricus copulatus matrimonio filiae ducis Arnulfi⁴, feminae egregiae formae mirabilisque prudentiae. Fratrum vero pax atque concordia, Deo acceptabilis hominibusque amabilis, toto orbe fit iam celebris, dum unanimes res publicas augent, hostes debellant, civibus paterna potestate praesunt. Ducatu igitur Boioariorum accepto, nequaquam desidia torpuit, sed abiens Aquilegiam cepit, Ungarios duabus vicibus armis superavit⁵, Ticinum transnavit, et praeda magna intra regionem hostium capta, exercitum incolumem patriam reduxit. Talium igitur et tantorum mores habitum formamque, quos summa clementia mundo ad delicias omnemque decorem destinavit, nostrae non est omnimodis virtutis exponere. Verum devotionem, quam erga eos habemus, penitus celare nequimus. Ipse denique dominus rerum, fratrum natu maximus optimus, inprimis pietate erat clarus, opere omnium mortalium constatissimus, praeter regiae disciplinae terrorem sem-

1) Hoc iam diu ante factum esse, ex Flodoardo a. 940 apparet.

2) Hugonem Magnum, quocum his annis Ottonem modo amice modo hostiliter egisse, Flod. tradit. 3) Obiit a. 945 teste Cont. Reginonis; die 23. Nov., si Aventino credere licet (IV. 23. 21.)

4) Iudithae. 5) Ungarios a. 950 a Bawariis occisos esse, Annales Hersfeldenses tradunt.

per iocundus, dandi largus, dormiendi parcus, et inter dormiendum semper aliquid loquens, quo eum semper vigilare aestimes, amicis nichil negans, et supra hominem fidelis. Nam quosdam audivimus accusatos et peccati manifestos, ipsum eorum advocatum et intercessorem et criminis nullo modo credulum, et ab eo post habitos, tamquam nichil umquam in eum peccassent. Ingenium¹ ei admodum mirandum; nam post mortem Edidis reginae, cum antea nescierit, litteras in tantum didicit, ut pleniter libros legere et intelligere noverit. Praeterea Romana lingua² Slavanicaque loqui scit. Sed rarum est, quo earum uti dignetur. In venationibus creber, tabularum ludos amat, equitatus gratiam regia gravitate interdum exercens. Accessit ad haec et moles corporis, omnem regiam ostendens dignitatem, capite cano sparsus capillo; oculi rutilantes et in modum fulguris cita percussione splendorem quendam emittentes; facies rubicunda, et prolixior barba, et haec contra morem antiquum; pectus leoninis quibusdam sparsum iubis; venter commodus; incessus quondam citus, modo gravior; habitus patrius, et qui numquam sit peregrino usus. Quotiescumque autem sit opus corona portanda, ieiunium semper praecedere pro vero traditur. Heinrichus vero morum gravitate pollebat, et ob id ab ignotis minus clemens iocundusque praedicabatur, constanti admodum animo; fidelis et ipse amicis, ita ut mediocris substantiae militem coniugis suae sororis matrimonio honoraret, socium sibi amicum-

1) In sequentibus Widukindum Einhardi vitam Karoli prae oculis habuisse, legenti facile patebit. P. 2) Non de lingua Latina, quam Ottonem ne intellexisse quidem facile est demonstratum, (Flod. a. 948, Liudpr. hist. Ott. c. 11. Ekkehard. de casibus, Mon. II. 139.), sed de vulgari Galliae lingua, supra quidem Gallica, alibi vero quam saepissime Romana appellata (Nithard III. c. 5. cf. Hist. litteraire de France Vol. VII. Avertiss. p. XI. sqq.) Widukindus dicere videtur.

que faceret¹. Erat corpore praestanti, et qui in adolescentia omnem hominem egregia forma ad se inclinaret. Iunior vero fratrum domnus Brún magnus erat ingenio, magnus scientia et omni virtute ac industria. Quem cum rex praefecisset genti indomitae Lothariorum², regionem a latronibus purgavit, et in tantum disciplina legali instruxit, ut summa ratio summaque pax illis in partibus locum tenerent.

37. Igitur cum bella intestina externaque cessarent, leges divinae atque humanae auctoriali vigore pollent. Gravisque persecutio monachis oritur in diebus illis, affirmantibus quibusdam pontificibus, melius arbitrati, paucos vita claros quam plures negligentes inesse monasteriis oportere; obliti, nisi fallor, sententiae patrisfamilias prohibentis servos zizania colligere, sed utraque crescere oportere et zizania et triticum usque ad messem. Quo factum est, ut plures propriae infirmitatis conscii, deposito habitu et relictis monasteriis, grave onus sacerdotum devitarent. Fuerunt autem quidam qui summum pontificem Frithericum hoc non pure sed fecte fecisse arbitrati sunt, quatinus venerabilem virum regique fidelissimum abbatem Hadumarum quoquo modo posset dehonestaret.

38. Ipse enim erat vir magnae prudentiae ac industriae. Sub eius temporibus templum famosum Vuldense igne consumptum est³, et ab eo restauratum et multo maiore decore perfectum. Hic pontificem sub custodia tenuit, secunda coniuratione culpabilem, primum honorifice, sed cum litteras ab eo scriptas reprehendisset, satis severe. Pontifex vero dimissus dum ultionem quaerit, contra tantum virum leges non praevalent, humillima monasteria auctoritate temptavit, ut ad excellentissima

1) Iudithae soror (Adelheid?) comiti Burchardo nupsit. 2) a. 953. 3) a. 937; ecclesia nova dedicata est a. 948, v. Flod. h. a.

aequaliter procederet. Sed huiuscemodi simulationes incassum profusae. Nam abbas in gratia et amicitia regis permansit, et causis intercurrentibus, pontifex quod cogitavit non inplevit.

39. Soror igitur regis¹ Hluthowico regi genuit tres filios, Karolum, Lotharium et Karlomannum. Ipse enim Hluthowicus rex a ducibus suis circumventus, et a Northmannis captus, consilio Hugonis Lugdunum² missus custodiae publicae traditur. Filium autem eius natu maiorem Karlomannum Northmanni secum duxerunt Rothun³; ibi et mortuus est. Audiens autem rex, super fortuna amici satis doluit, imperavitque expeditionem in Galliam contra Hugonem in annum secundum.

946. 40. Eo tempore cum moraretur rex in campis silvestribus venationem agens, obsides Bolizlavi ibi vidimus, quos populo rex praesentari iussit, satis super eis laetatus.

41. Ille annus notabilis casu calamitoso totius populi, de morte scilicet beatae memoriae Edidis reginae, cuius dies extrema septimo Kal. Februar. celebrata est cum gemitu et lacrimis omnium Saxonum. Haec nata ex gente Anglorum, non minus sancta religione quam regali potentia pollentium stirpe claruit. Decem annorum regni consortia tenuit, undecimo obiit. Saxoniam vero decem et novem annis inhabitavit. Reliquit filium nomine Liudulfum, omni virtute animi et corporis ea aetate nulli mortali secundum; filiam quoque nomine Liudgardam, quae nupserat Conrado duci. Sepulta est autem in civitate Magathaburg in basilica nova latere aquilonali ad orientem.

EXPLICIT LIBER SECUNDUS.

1) Gerberga.

2) i. e. Laudunum, Laon, v. Flod. a. 945. 946.

3) Rothomagus, Rouen.

AD DOMINAM MAHTHILDAM IMPERATORIS FILIAM

LIBRI TERTII INCIPIT PRAEFATIO.

Quemadmodum coeli terraeque facies, hominum voces, vultus ac mores mille modis concordie discordia variantur, sed unius luminis sensusque ducatu, Dei cuncta regentis providentia, coguntur, ita publicis ac privatis rebus intentis imperiale decus, quod te ut serenissimum splendorem gemmamque lucidissimam mundo effudit, unum iustitiae moderamen est normaue rectitudinis. Unde laboris nostri opus, quod a diversis moribus diverse accipitur, eo quod ingenii sermonisque claritate egeat, sinu gloriosae clementiae tuae suscipiatur, nec in eo nostra insipientia, sed maior consideretur devotio, humiliter depono.

EXPLICIT PRAEFATIO. INCIPIUNT CAPITULA.

1. Quomodo creavit rex filium suum Liudulfum post se regem.
2. De Gallia profectio, et altercatione regis et Hugonis ducis, et rege Luthwico.
3. Quomodo rex Lucdunum adiit.
4. Quomodo Rothun adiit et inde Saxoniam reversus est.
5. Quomodo Huga occurrit regi iuxta fluvium Car.
6. De Liudulfo filio regis, quomodo Italiam adiit.
7. De Bernhario rege Longabardorum.
8. Quomodo rex duxit exercitum contra Bolizlavum.
9. Quomodo rex reginam sibi sociavit, et Liudulfus ideo tristis inde discedit.
10. Celebratis rex nuptiis revertitur in Saxoniam, secutusque eum Bernharius pacem cum eo secuturus.

11. De conventu populi apud urbem Augustanam et miraculo quod ibi accidit.
12. De filiis regis.
13. De insidiis quas paraverunt regi.
14. De apparatu paschali.
15. De filio generoque regis et pontifice Frithurico.
16. De conventu populi apud Fridisleri et Dadano et Wilhelmo comitibus.
17. De pugna Lothariorum cum Conrado duce.
18. De obsidione Mogantiaca et altercatione Heinrichi et Liudulfi.
19. De Ecberhto regis consobrino.
20. De Boioariis quomodo iuncti sunt Liudulfo.
21. De Arnulfo et fratribus eius, et quia exercitus missionem petiit et accipit.
22. De rege, et quia multi defecerunt a fide.
23. De exercitu Saxonico qui Mogontiam adiit.
24. De Thiadrigo et Wicmanno.
25. De Ecberhto et Wicmanno et duce Herimanno.
26. De regis adventu in Boioariam.
27. De pontifice Frithurico et ceteris pontificibus.
28. Quomodo rex infecto negotio revertitur in Saxoniam.
29. De causis Herimanni et nepotum eius.
30. Avars iunguntur Boioariis, rex vero occurrit eis cum valida manu.
31. Boioarii bello fatigati de pace tractant.
32. De placito regis apud Cinnam.
33. De pontifice Frithurico et Conrado duce.
34. De Liudulfo qui a patre iratus discessit, et rex eum persequitur.
35. Pugna apud Horsadal.
36. Obsidio urbis quae dicitur Rēnesburg.
37. Liudulfus pacem postulat sed non impetrat, et de morte Arnulfi.
38. Liudulfo pax datur, et rex Saxoniam revertitur.
39. Heinrichus Novam urbem adiit.

40. Qualiter rex filium clementer suscipit.
41. De fine pontificis Frithurici.
42. Qualiter Ucri a Gerone capiuntur.
43. Qualiter Reinesburg se tradit, et regionem fratri restituit.
44. De famoso triumpho quem rex de Ungariis obtinuit.
45. De pugna Thiadrici adversus Slavos.
46. De portentis quae interim acciderunt.
47. De casu Conradi ducis.
48. De tribus ducibus Avarorum.
49. De triumpho regis.
50. De rege et versutiis Wicmanni.
51. De exercitu qui Wicmannum pene cepit in urbe Suitleiscare.
52. Quomodo capta est urbs Cocarescemiorum.
53. Quomodo ultus est rex illam depopulationem.
54. De Gerone preside.
55. De Stoineffo barbarorum rege et milite qui eum occidit.
56. De rege quia crebris victoriis gloriosus factus est.
57. De Liudulfo quia patria cēssit propter amicos.
58. De litteris obitum eius significantibus.
59. De Wicmanno qui Saxoniam occulte intravit.
60. Quomodo fide Geronis susceptus est Wicmannus.
61. De prodigiis quae apparuerunt in vestimentis.
62. De infirmitate imperatoris.
63. De profectione secunda regis in Italiam.
64. De Wicmanno, quomodo iterum rebellavit.
65. De Danis, quomodo christiani perfecte facti sunt.
66. Gero propter iuramentum dimisit Wicmannum.
67. Quomodo Gero Lusiki vicit.
68. De duobus regulis et Wicmanno.
69. De nece Wicmanni.
70. Acceptis armis Wicmanni imperator iam factus, scripsit epistolam in Saxoniam mittendam.

- 71. De legatis Grecorum et eorum fraude.
- 72. De Gundthario et Sifrido.
- 73. De populo Constantinopolitano et eorum imperatoribus.
- 74. De Mathilda matre imperatoris et obitu episcoporum Bernhardi et Wilhelmi.
- 75. De reversione imperatoris ab Italia et de obitu eius.
- 76. Quomodo populus pro patre elegit filium eius in principem.

EXPLICIUNT CAPITULA.

INCIPIT LIBER III.

946. 1. Post excessum Edidis reginae omnem amorem maternum transfudit rex in unicum filium suum Liudulfum, factoque testamento creavit eum regem post se. Ipse autem tener adhuc erat adolescens, aetatis non habens amplius quam sedecim annos.

2. Rex vero in Galliam proficiscens expeditionem, coacto apud Camaracam urbem exercitu, festinat intrare regnum Karoli, vindicandae causa iniuriae generi sui Hluthowici. Quo audito Hugo, missa legatione, iurat per patris sui animam, qui iam olim periit Deo regique proprio repugnando, quia tanta sibi esset copia armorum, quantam hactenus rex numquam vidisset; additque contemptum, vane tumideque super Saxones loquendo, quia inbelles essent, et quia facile posset una portione telorum Saxoniorum septem obsorbere. Ad quod rex famosum satis reddit responsum: sibi vero fore tantam¹ multitudinem pilleorum ex culmis contextorum¹, quos ei praesentari oporteret, quantam nec

1) Subiicimus hic potissimum Ratherii Veronensis episcopi locum, unde pileos stramine confectos Saxonibus proprios fuisse constat; exscripsi eum ex codice regio Monacensi saec. X. fol. 7.: *Sanctus iste nuda seminudus et inequalissima volutabatur diebus ac nocti-*

ipse nec pater suus umquam viderit. Et revera cum esset magnus valde exercitus, triginta scilicet duarum legionum, non est inventus, qui huiusmodi non uteretur tegumento, nisi rarissimus quisque. Certus autem factus de adventu regis Huga, timore quoque perterritus, dimisit Hluthowicum.

**tantam multitudinem pilleorum foeninorum, quos ei praesentari oporteret, quantam nec ipse nec pater suus umquam viderit. Et revera cum esset magnus valde exercitus, triginta scilicet duarum legionum, fere non est inventus, qui foenino non uteretur pilleo. (A.)

**tantam multitudinem pilleorum foeninorum, quos ei praesentari oporteret, quantam nec ipse nec pater suus umquam viderit. Et revera cum esset magnus valde exercitus, triginta scilicet duarum legionum, non est inventus, qui foenino non uteretur pilleo, nisi Corbeius abbas, nomine Bovo, cum tribus suis sequacibus. Hic erat vir sapiens ac clarus, a Deo nobis ostensus, non concessus². Huius patris avus Bovo³ Graecas litteras coram Cuonrado rege legendo factus est clarus; et huic eiusdem nominis avus erat, ut natu maior, omni virtute ac sapientia potior. Sed et ipse nepos erat VVarini, qui ex milite factus est monachus et primus omnium apud Novam Corbeiam regulariter electus est in patrem. Qui cum esset admirandae sanctitatis, ad augmentum virtutum suarum beataeque memoriae Saxoniae preciosum attulit thesaurum, reliquias videlicet pretiosi martiris Viti. (2. 3.)

Dimissus igitur Hluthowicus regi occurrit, iungiturque cum sociis exercitui illius.

bus per septennium humo. Nos criminosi veniam rogaturi, pilleum villosum capillis, quos extrahere lugendo debueramus, ne infrigidemur, superinducimus, eius cuphia nix grando et aura erat imbrifera. Hiemalis satis rigor incommodus, qui lavaret utique quod commiserat scelus. Pro pilleo, quem moris est incesta etiam generalitati adversa vel eiusdem estimationis innumera plangentes, pelliculis exoticis intus farcire, brumali caput ipsius operiebatur lanugine.† Stipularis illa ritus Saxonici camera, quam vertici pro vitando solis imponunt ardore, Phoebus illi erat flamivomus ipse. PERTZ. 2) Nam nonnisi 6 annos monasterio praefuit a. 942—948. 3) Bovo, ut ex Annalibus Corb. patet, abbas 900—916 fuit; Conradus rex vero anno 913 Corbeiam visitavit; senior Bovo denique a. 789—890 abbatiam rexit.

3. Rex autem cum exercitu Lugdunum adiit, eamque armis temptavit, inde Parisius perrexit, Hugonemque ibi obsedit, memoriam quoque Dyonisii martiris digne honorans veneratus est. Ductus inde exercitus contra urbem Remensem, ubi erat nepos Hugonis contra ius fasque omne subrogatus episcopus, legitimo pontifice¹ adhuc superstite. Armis autem urbem capiens, iniuste constitutum expulit sacerdotem, legitimum ecclesiae sedique propriae restituens.

4. Exinde, collecta ex omni exercitu electorum militum manu, Rothun Danorum urbem adiit², sed *Rouen* difficultate locorum, asperiorique hieme ingruente, plaga eos quidem magna percussit; incolumi exercitu, infecto negotio, post tres menses Saxoniam regressus est, urbibus Remense atque Lugduno cum caeteris armis captis Hluthowico regi concessis.

947. 5. Huga autem expertus potentiam regis virtutemque Saxonum, non passus est ultra terminos suos hostiliter intrare, sed pergenti in eandem expeditionem anno sequenti, occurrit³ iuxta fluvium qui dicitur Char⁴, manus dedit, iuxtaque imperium regis pactum iniit, utilisque proinde permansit.

949. 6. Videns autem rex filium suum Liudulfum
Dec. virum factum, dedit ei coniugem divitiis ac nobilitate claram, ducis Herimanni filiam, nomine Idam.
10. Quam cum accepisset, in brevi post haec socer moritur, cum ducatu omni ei possessione relicta. Ac-
950. cepta autem potestate, animum tranquillum, quem in puero gessit, exuit, armatumque militem in Italiam ducens, aliquantis ibi urbibus captis et sub custodia traditis, ipse revertitur in Franciam.

7. Eo tempore usurpato imperio, regnavit in Longobardia homo ferus et avarus, et qui omnem iustitiam pecunia venderet, Bernharius⁵. Veritus

1) Artoldo. 2) cf. Dudo lib. III. p. 130 *sqq.* 3) intrante mense Augusto cf. Flod. a. 947. 4) Chiers. 5) i. e. Berengarius.

autem singularis prudentiae reginae virtutem, a Hluthowico rege¹ relictæ, in multis eam afflixit, quo tanti decus splendoris extingueret, vel certe obscuraret.

8. Illo tempore rex proficiscitur in militiam contra Bolizlavum regem Boemiorum, et cum capienda esset urbs quae nuncupabatur Nova², in qua clausus obsidebatur Bolizlavi filius, prudenti rex consilio diremit proelium, ne miles in rapiendis hostium spoliis aliquod periculum incideret. Considerata itaque virtute regis ac innumera multitudine exercitus, Bolizlav urbe egressus, maluit tantæ maiestati subici, quam ultimam perniciem pati; sub signisque stans, et regem audiens responsaque reddens, veniam tandem promeruit. Inde plena victoria gloriosus factus rex, Saxoniam regreditur.

9. Cumque eum virtus præfatae reginae non 951. lateret, simulato itinere Romam proficisci statuit. Cumque in Longobardiam ventum esset, aureis muneribus amorem reginae super se probare temptavit. Quo fideliter experto, in coniugium sibi eam sociavit, cumque ea urbem Papiam, quae est sedes regia, obtinuit. Quod cum vidisset filius eius Liudulfus, tristis a rege discessit, profectusque in Saxoniam, aliquamdiu moratus est in loco consiliis funesto Salaveldun.

10. Rex vero in Italia celebratis iuxta magnificentiam regalem nuptiis, proficiscitur inde cum novi matrimonii claritate, acturus proximum pascha in Saxonia, laetitiam patriae magnamque gratiam conferens. Persuasus quoque rex Bernharius a Conrado duce, cui Papia cum praesidio militari relictæ erat custodienda, regem subsecutus est in

1) Lotharii vidua fuit. 2) Niuunburg, in cuius suburbio, Beheim, Otto 17. Kal. Aug. donationem pro S. Emmerammo edidit, urbs vel a. 1343 Neumburge appellata, hodie Niemburg vel Nimburg ad confluentem Albiae et Marlini ab oriente Pragae. BOEHMER.

Germaniam, pacem cum eo facturum, et omnibus quae imperavisset obtemperaturus. Cui regiae urbi¹ appropinquanti, occurritur miliario ab urbe a ducibus et praefectis palatinorumque primoribus, et regaliter susceptus, ductus in urbem, iussus est in hospitio sibi parato manere. Neque enim faciem regis intra tres dies videre promeruit. Quod aegre ferens Conradus, qui eum adduxerat, unumque cum eo sentiens filius regis Liudulfus, suspectum super hac causa Heinricum, fratrem regis, habentes, quasi antiqua stimulum invidia, devitaverunt eum. Henricus autem sciens adolescentem maternis destitutum suffragiis, contemptui coepit eum habere, in tantum ut a conviciis ei quoque non parceret. Interea rex regem alloquitur, in gratiamque regis ac reginae susceptus, deditionis sponsionem dat, foederisque spontanei diem locumque apud urbem Augustanam designans.

952.
Aug. 11. Ubi cum conventus fieret, Bernharius manus filii sui Adalberhti suis manibus implicans, licet olim Hugonem fugiens regi subderetur, tunc tamen renovata fide coram omni exercitu famulatui regis se cum filio subiugavit. Et ita dimissus, in Italiam remeavit cum gratia et pace. Ibi mirae magnitudinis lapis grandinis tonitru ac tempestate turbulenta de coelo iactus, ingens miraculum multis visentibus praebuit.

12. Nati sunt autem regi filii ex serenissima regina primogenitus Henricus², secundus Brún³, tertius paterni nominis maiestate designatus⁴, quem iam post patrem dominum ac imperatorem universus sperat orbis; filiam quoque sanctae matris eius vocabulo insignitam⁵, de qua non praesumimus

1) Magadaburg. 2) Quo anno natus et mortuus sit, non constat; a. 953 tamen filii mentio fit (Flod. h. a.). Diem mortis 7. Aprilis Necrologium Merseburgense indicavit. 3) Brun obiit d. 8. Sept. a. 957. Necrol. Fuld. 4) Otto filius natus est a. 955, Cont. Reginonis. 5) i. e. Mathildis, quam Ann. Quedl. et

aliquid dicere, cum eius claritas praecellat omne quod dicere aut scribere valemus.

13. Enimvero rex cum regiones Francorum urb- 953.
besque circuiret, audivit, quia ei insidiae pararentur a filio generoque; quapropter summus pontifex revocatus, ubi austeriorem vitam more solito cum heremitis et solitariis ante pascha agebat, suscepit regem Mogontiae, ibi ei aliquamdiu ministrans. Nefanda consilia prodita, a filio generoque animadversa; purgandi locum criminis cum consilio pontificis petunt et inpetrant. Qui licet sceleris manifeste arguerentur, paruit tamen rex eorum sententiis in omnibus, locorum temporumque angustia.

14. Et cum apparatus paschalis apud Aquas fieri oporteret, comperit, quia nichil sibi dignum ibi paratum esset¹; maternis gaudiis et officiis decenter curatur, regemque quem in Francia pene perdidit, in patria magnifice recepit.

15. Nam confortatus amicorum gentisque propriae praesentia, irritum fecit pactum, quod coactus inire confessus est; edictumque est filio generoque, auctores sceleris puniendos tradere, aut certe se hostes publicos nosse. Pactis pristinis pontifex intercessit, tamquam paci et concordiae consulturus; ob id regi fit suspectus, amicis regalibus consiliariisque omnimodis spernendus. De eo nostrum arbitramur nequaquam aliquid temere iudicare; sed quod de eo probamus, quia magnus erat in oratione die noctuque, magnus elemosinarum largitate, praecipuus verbo praedicationis, non silere dignum duximus; caeterum de accusatis causis qui iudicat Dominus est.

16. Earum rerum dum ibi finis non fieret, universalis populi conventus esse iubetur apud villam

ipsam a. 955 natam fuisse tradunt. 1) Hoc loco quamvis non addendum, cum Reineccio tamen supplendum esse videtur: *Quare cum in Saxoniam perrexisset.* cf. Cont. Reg. a. 953.

quae dicitur Fridesleri, super his causis discutendum. Ubi cum frater regis Henricus adesset, multas ac graves causas summo pontifici obiebat; proptereaue regis totiusque pene exercitus offensam incurrit, dum eum penitus culpabilem ex illius dictis censerent. Praeterea rex severiorem animum gerens ex recenti iniuria, eminentissimos viros ac sibi quondam caros et in Biertanico bello fideles, fratri traditos exilio dampnavit, dum accusati rationem redderent, nec se purgare sufficerent. Hi erant Thuringi genere, potestatis praefectoriae, Dadanus¹ et Willelhelmus nomine. Hoc facto multi scelerum conscii satis perterriti. Soluta contione, multitudine dimissa, sese rex in orientales partes contulit.

17. Lotharii autem, cum regem duci Conrado sensissent offensum, cum iam olim ei infesti essent, eo quod ducatum super eos administraret ipsis invitis, arma contra eum sumunt. Ille vero inperterritus, leoninum exerens animum, signa signis contraria invexit, et incredibilem multitudinem ex eis propria manu fudit, dum sanguine amici, quem in proelio amisit, Conradi scilicet Evurhardi filii, ut fera saevissima acueretur. Itaque illi fortissimo subpeditante fortium militum manu, adverso exercitui dum novus semper additur, a meridie usque in vespere protrahitur bellum; nocte proelium dissolvitur, nullus victoria laetatur.

18. Rex autem circa Kalendas Iulii moto exercitu, armis filium generumque quaerere temptavit; obvias urbes partis adversae aut armis cepit aut in deditionem accepit, quousque Mogontiam perveniret, quam filius cum exercitu intravit, patremque, dictu miserabilius, armatus expectavit. Ibi plus quam civile et omni calamitate acerbius bellum coeptum;

1) Dadanus procul dubio idem, quem supra (II. 18) Dadi nominavit. cf. Wedekind Noten I. p. 205.

multae machinae muris admotae, sed ab urbanis destructae vel incensae; crebrae ante portas pugnae, raro forinsecus stationes fusae. Cunctando enim res universae variavere, dum dominatorem regni foris, intus successorem metuebant. Obsidio itaque dum sexaginta ferme dies excederet, sermo fit de pace; unde datus est obses in urbem consobrinus regis¹ Ecberhtus, quo libera via cuilibet pateret in castra crimen purgandi, de pace atque concordia tractandi. Filius cum genere castra ingressi, regalibus vestigiis prosternuntur, pro scelere omnia sustinere paratos fore, saltem ut amici auxiliores in fide suscepti, nichil adversi paterentur. Rex autem non inveniens, quomodo meritas poenas filio inferret, fautores insidiarum expostulat. Illi autem iuramentis vicariis obligati, et quodammodo arte antiqui hostis constricti, hoc omnino negabant. Ingens interea oritur laetitia in castris, et a castris circumquaque fama diffusa, numquam urbe egressos, nisi omnibus essent a rege imperatis obtemperaturi. Eae spes incassum conceptae; nam cum non oboedirent edictis regis, motus Henricus adversus adolescentem: *Nichil te, inquit, iactitas contra dominum meum regem fecisse, et ecce omnis exercitus usurpatorem te regni invasoremque novit. Ipse ergo si accusor reus criminis, si culpabilis existo, quare non contra me legiones ducis? Signa adversum me move; et festucam de terra sumens: Huius, inquit, pretii a me meaque potestate rapere non poteris. Quid tibi visum est sollicitare huiuscemodi rebus patrem tuum? Contra summam divinitatem agis, dum domino patrique tuo repugnas. Si aliquid scis vel vales, in me furorem tuum evome, ipse enim tuam non timeo iram.* Ad haec adolescens nichil respondit, sed audito rege, cum suis urbem ingressus est.

1) De cognatione eius cf. Ann. Quedl. a. 955; ipsum et Wich-

19. Consobrinus autem regis Echerhtus cum ob-
ses datus esset in urbem, suasibilibus corruptus ver-
bis, regi fit aversus, cum et antea ei iratus esset,
eo quod argueretur incauti certaminis, ubi oculum
perdidisset¹.

20. Dum haec agerentur, proxima nocte Boioarii
comites fratris regis, relicto eo, iuncti sunt Liu-
dolfo; qui pergens cum eis, cepit urbem regiam
quae dicitur Rainesburg cum caeteris in ea regione
munitissimis; omnemque pecuniam ducis suis mi-
litibus divisit, coniugem cum filiis patruï et amicis
non solum urbe sed et regione excedere cogit.
Haec omnia a Deo credimus acta, ut qui serenis-
simum regem plurimis populis ac gentibus praefi-
cere voluit, disceret parum in se, in Deo vero
omnia posse.

21. Erat autem iunior Arnulfus cum fratribus,
qui tale consilium machinatus est contra Heinri-
cum, eo quod paterno regno subrogaretur, ipse
autem honore patrio privatus esset. Porro exercitus
diutino labore fatigatus, missionem petit et accipit,
rege cum paucis admodum filium in Boioariam sub-
sequente.

22. Ipse namque erat patiens laborum, supra
quam credi possit de homine ab adolescentia deli-
cate nutrito. Multitudine denique deficiente a fide,
rari admodum erant, qui partes regis adiuverent;
inter quos erat quidam Adalberhtus² et alii cum eo
admodum pauci.

23. Militante adversum Mogontiam rege, Heri-
mannus dux Saxoniam procurabat³. Cum novus
exercitus a Saxonia ad supplementum veteris mitti

mannum iuniorem fratres fuisse, Scheidt Orr. Guelf. IV. p. 568
sqq. n. probavit. 1) Inde monocolus saepius a recentioribus
nominatur. 2) Comes Sueviae potens. 3) Hermannus idem
quod supra (II. 2.) Sigifrido tribuitur; neque tamen tunc tempo-
ris dux fuit constitutus (Wedekind Noten II. p. 357).

debuisset¹, Thiadricus² iuniorque Wichmannus ei praefuere. Attingentes terminos Francorum, a Liudulfo duceque Conrado subito circumfusi, in desertum quoddam coguntur castellum. Quod cum obpugnare nituntur, iactu rotae signifer ante portam brachium perdidit; quo facto bellum est sedatum, indutiaeque concessae trium dierum in Saxoniam revertendi.

24. Thiadricus a Liudulfo magnis promissionibus est temptatus, Wichmannus autem admodum corruptus, patrum³ exin arguere, paternae hereditatis raptorem dicere et suorum thesaurorum praedonem vocare coepit. Ipse autem consilii nequaquam ignarus, quanta sapientia quantaque prudentia contra propinquos et hostes manifestos vigilaverit, difficile est omnimodis edicere.

25. Iungitur quippe Ecberhtus Wichmanno, eademque sententia consurgunt in ducem, nullumque ei dant quietis otium. Ille autem nobili patientia iuvenum furorem frangens, cavet tumultum aliquem rege absente illis in partibus accrescere.

26. Boioarii repentino regis adventu nec ad pacem vertuntur, nec bellum publicum praesumunt, sed clausi muris grandem exercitui laborem suaeque regionis solitudinem parant. Unde minus procedente negotio, absque animabus exercitus a nulla re abstinebat, sed omnia vastabat.

27. Summus pontifex interea, ut ipse aiebat timore regis, officio pontificali amisso, heremiticam

1) Quae de Thiadrici et Wichmanni expeditione narrantur, iam antea gesta sint oportet; nam Liudulfus tunc Radasponam, Conradus Metim se receperat, neque iuncti obviam his copiis ire potuerunt. Exercitum non in Bawariam sed Franciam ductum esse, Wid. ipse indicat, et fortasse e cap. 25. coniecere licet, iam ante Ecberti defectionem haec acta esse. Hoc loco referuntur, ut Saxoniae motus causae appareant. 2) Thiadricus idem esse videtur, qui Geroni in marchia septentrionali regenda successit. Wichmannus filius fuit Wichmanni, cuius II. c. 4. et 11. mentio fit. 3) Hermannum.

cum solitariis ducebat vitam. Non minima quoque caeteris pontificibus cunctatio erat in Boioaria, dum favent partibus nunc regi assistendo, nunc alienas partes adiuvando, quia nec sine periculo alienabantur a rege, nec sine sui detrimento ei adhaerebant.

28. Agens tres integros menses, a Mogontia recedens, rex in illis regionibus, demum circa Kalend. Ianuar.¹, infecto negotio, amissis duobus principalibus viris ac potestate claris, Immede et Mainwerco, quorum uterque ictu sagittarum periit, alter Mogontiae, alter in itinere Boioariam pergentibus, revertitur in Saxoniam.

29. Causas dicentibus coram rege Herimanno suisque nepotibus, omnes iusti tenaces sententiam ducis laudavere, adolescentes castigandos iudicantes. Rex autem amans parcebat illis, sub custodia militari tantum intra palatium tradens Wichmannum.

30. Interea audit, quia Avars intrantes Boioariam, iungerentur adversariis, disponderentque publico bello eum temptare. At ille satis inperterritus tali necessitate, numquam se gratia Dei dominum ac regem oblitus est, sed collecta valida manu, obviam procedit acerrimis hostibus. Illi autem divertunt ab eo, acceptisque ducibus a Liudulfo, omnem Franciam pervagati sunt, et tantam stragem dederunt, primum amicis, ut cuidam Ernusto vocabulo, qui erat partis adversae, sui iuris familias supra millesimum numerum captivassent, deinde caeteris omnibus, ut dictu fidem excedat. Dominica ante pascha Wormatiae eis est publice ministratum, et muneribus auri et argenti plurimum donatum. Inde Galliam profecti, per aliam viam in patriam revertuntur.

31. Boioarii civili exercitu externoque fatigati — nam Ungariis egressis, exercitu regali premun-

1) i. e. die 14 — 31 mensis Decembris; natalem Domini rex iam in Saxonia celebravit. Cont. Reg. a. 954.

tur — coacti sunt de pace tractare; factumque est, ut pax daretur usque in 16. Kalend. Iulii, et locus esset apud Cinnā¹ rationis dandae et responsionis reddendae.

32. Ad condictum locum dum universalis populi conventus fieret, talem rex orationem exorsus est: *Paterer, inquit, si indignatio filii mei caeterorumque insidias tendentium me solum torqueret, et non totum christiani nominis populum perturbaret; parum esset, urbes meas more latronum invasisse, regionesque a mea potestate rapuisse, nisi propinquorum meorum ac carissimorum comitum sanguine satiarentur. Ecce sine filiis sedeo orbatus, dum filium gravissimum hostem patior. Quem² plurimum amavi et a mediocri loco ad summum gradum summumque honorem provexi, unicum filium meum habet adversum me. Tolerabile hoc utcumque foret, si non Dei hominumque inimici his causis introducerentur. Modo regnum meum habent desolatum, populum captum vel interfectum, urbes destructas, templa succensa, sacerdotes extinctos; adhuc madent sanguine plateae; auro meo et argento, quibus filium generumque ditavi, hostes Christi sedes suas remeunt referti. Quid igitur supersit sceleris, quid perfidiae, excogitare nequeam.* His dictis, tacuit rex. Heinricus laudans sententiam regis, subiunxit, quia hostes secundo victi publico certamine, maligne ac pessime conducuntur, quo via eis iterum laedendi aperiretur; omnem calamitatem omnemque laborem consultius velle pati, quam communem hostem umquam in fidem susciperet. His dictis, Liudulfus procedens ait: *Conductos adversum me pecunia, fateor, obtinui, ne me michique subiectos laederent; si in hac parte culpabilis praedictor, sciat me omnis populus hoc non voluntarie, sed ultima necessitate coactum fe-*

1) Langen-Zenn prope Nürnberg.

2) scil. Conradus dux.

cisse. Postremum pontifex summus rationem redditurus intravit, promittens, se quocumque rex imperavisset iudicio significaturum, numquam contra regem sensisse vel velle vel fecisse; timore coactum a rege discessisse, offensum sibi eum quia intellexisset, innocentem gravissimis accusationibus obrutum; de caetero iuramentorum omnibus argumentis fidem servaturum. Ad haec rex: *A vobis non exigo iuramentum, nisi pacis et concordiae consilium, in quantum possitis, adiuvetis.* Et hoc dato, in fide ac pace eum dimisit.

33. Pontifex cum duce Conrado cum adolescentem non possent inclinare, quatinus patri subderetur eiusque sententiam secutus sustineret, discesserunt ab eo, Deo regique sese iungentes.

34. Proxima nocte Liudulfus cum suis a rege discedens, urbem Rainesburg cum exercitu intravit. Rex autem sequens filium, urbem offendens quae dicitur Horsadal¹, obsedit eam.

35. Facta autem pugna, durius certamen circum murum nemo umquam viderat mortalium. Multi ibi ex utraque parte caesi, plures sauciati; noctis tenebrae proelium dirimere. Saucius ancipiti bello postera luce ducitur inde exercitus, diutius ibi non morari visum ad graviora tendentibus.

36. Trium dierum itiner proinde ad Rainesburg. Castrorum loca occupata munitionibusque circumsepta, obsidio urbis diligenter est incepta. Sed cum multitudo machinas muris adplicari non sineret, satis dure interdum ab utrisque pugnatum pro muris. Diu tracta obsidio cogit clausos belli negotiis aliquid actitare. Arbitrati sunt enim fame peius torqueri, si ad id cogerentur, quam in acie fortiter mori. Iussum itaque, occidentali porta erumpere equites, quasi inpetum in castra facturos, alios naves ascendere, et per flumen urbi contiguum,

1) Rossthal in praefectura Cadolzburg.

dum equestri proelio pugnaretur, castra armatis deserta invaderent. Urbani signo nolae congregati, conducta peragere; quod in castris usu non ignotum. Quapropter et ipsi non segniter praeparantur. Moram facientibus in erumpendo equitibus, classis ab urbe longius elabitur, exsistentesque de navibus irruunt in castra, offendentesque armatos, dum trepidi fugae consulunt, circumfusi undique caeduntur. Alii naves ingredi nisi, timore perculsi deviantes, flumine absorbentur; alii naves plus aequo ingressi, dimerguntur, factumque est, ut vix pauci de pluribus superessent. Equites vero ab equitibus fatigati devictique, plures saucii, in urbem coguntur. Miles regius victor in castra reversus, unum solummodo letali vulnere percussum pro portis secum revehunt. Pecus omne urbis loco herboso delatum, qui erat inter Rain et Donovan fluvios, sed a fratre regis Heinrico captum, et inter socios divisum est. Urbani crebris proeliis triti, fame quoque periclitari coeperunt.

37. Unde egressus urbe Liudulfus cum principalibus viris, pacem postulat, sed non inpetrat, quia patri obedientiam negat. Ingressus vero urbem, portam orientalem obsidentem armis temptat Geronem, tot victoriis quot proeliis clarum. A tertia hora usque in nonam acriter pugnatum; ante portam urbis, equo cadente, ascensor Arnulfus armis exutus ilicoque telis perfossus occubuit. Post biduum a muliere famem urbis fugiente mors illius notificatur, dum antea incertum esset. Cuius morte urbani satis confusi, iam de pace tractabant.

38. Interventu proinde principum iterum Liudulfus cum sociis urbe egressus, dum mense integro et dimidio obsideretur, pacem obtinuit usque ad conductum diem, dum de his causis diiudicaretur; locusque concilii apud Fridesleri notabatur. Rex inde patriam reversus.

39. Heinricus vero Novam urbem obtinuit; Rainesburg pene omnis proxima nocte concremata.

40. Exercitandi gratia venationem agens rex in loco qui dicitur Suveldun¹, filius patri nudatis plantis prosternitur, intima tactus poenitentia; oratione flebili patris primum, deinde omnium praesentium lacrimas extorquet. Amore itaque paterno susceptus in gratiam, spondet se obtemperaturum consensurumque omni paternae voluntati.

41. Interea summus pontifex aegrotasse nuntiat ac desperari. Quapropter regis placitum modice est dilatum. Finem summi pontificis qui interfuere satis laudabilem praedicant. Defuncto pontifice, universalis conventus populi celebratus; Mogontia post annum et dimidium regi tradita cum omni Francia; filius ac gener in gratiam suscepti, qua et in finem usi sunt fideliter.

42. Eo anno Slavi qui dicuntur Uchri a Gerone cum magna gloria devicti, cum ei praesidio esset dux Conradus a rege missus. Praeda inde ingens ducta; Saxoniae laetitia magna exorta.

955. 43. Proximum agens rex pascha cum fratre, ducit post haec exercitum contra Rainesburg, iterum armis machinisque urbem torquens. Dum praesidio Saxonum destituitur ac fame vexatur, portis urbani egressi, cum urbe tradiderunt semet ipsos regi. Qui principes exilio dampnans, reliquae multitudini parcat, victoriaque gloriosus remeavit in patriam, omni regione Boioarica fratri restituta.

44. Ingressusque Saxoniam circa Kal. Iulii, obvios habet legatos Ungariorum, tamquam ob antiquam fidem ac gratiam eum visitantes, re autem vera, ut quibusdam videbatur, eventum belli civilis considerantes. Quos cum secum aliquantis diebus retinisset et aliquibus munusculis donatos remisisset in pace, audivit a nuntiis fratris, ducis scilicet Boioariorum: *Quia ecce Ungarii diffusi inva-*

1) Fortasse Saufeld in districtu Berka ad Ilmam in terra Wimariensi.

dunt terminos tuos, statuuntque tecum inire certamen. His auditis rex, quasi nichil laboris praeterito bello toleravisset, coepit ire contra hostes, sumptis secum paucis admodum ex Saxonibus, eo quod iam bellum Slavanicum urgeret. Castris positus in confiniis Augustanae urbis, occurrit ei exercitus Francorum Boioariorumque; cum valido quoque equitatu venit in castra Conradus dux, cuius adventu erecti milites, iam optabant non differre certamen. Nam erat natura audacis animi, et quod rarum est audacibus, bonus consilii, et dum eques et dum pedes iret in hostem, bellator intolerabilis, domi militiaque sociis carus. Igitur ab utriusque exercitus latrocinantibus agminibus notificabatur, non longe exercitus ab altero fore. Ieiunio in castris praedicato, iussum est omnes in crastino paratos esse ad bellum. Primo diluculo surgentes, pace data et accepta, operaque sua primum duci, Aug.
10. deinde unusquisque alteri cum sacramento promissa, erectis signis procedunt castris, numero quasi octo legionum. Ducitur exercitus per aspera et difficilia loca, ne daretur hostibus copia turbandi sagittis agmina, quibus utuntur acerrime, arbustis ea protegentibus. Primam et secundam tertiamque legionem direxerunt Boioarii, quibus praefuerunt praefecti ducis Heinrichi; nam ipse bello interim aberat, eo quod valitudine corporis laborasset, qua et mortuus est¹. Quartam ordinavere Franci, quorum rector ac procurator erat dux Conradus. In quinta, quae erat maxima, quae et dicebatur regia, ipse princeps vallatus lectis ex omnibus militum milibus alacrique iuventute, coramque eo angelus, penes quem victoria, denso agmine circumseptus. Sextam et septimam construxerunt Suavi, quibus praefuit Burghardus, cui nupserat filia fratris regis².

1) Obiit die 1. Novembris. 2) Burchardus, filius, ut videtur, ducis Burchardi a. 926 occisi, filiam Heinrichi Hadwigem duxit, et Liudolfo deposito, a. 955 ducatum Sueviae recepit.

In octava erant Boemi electi milites mille, armis potius instructi quam fortuna; in qua et sarcinae omnes ac impedimenta quaeque, quasi ipsa esset tutissima, quae esset novissima. Sed aliter res acta est ac arbitrabatur; nam Ungarii nichil cunctantes, Lech fluvium transierunt, circumeuntesque exercitum, extremam legionem sagittis lascessere coeperunt, et inpetu cum ingenti vociferatione facto, aliis caesis vel captis, sarcinis omnibus potiti, caeteros legionis illius armatos fugere compulerunt. Similiter septimam ac sextam aggressi, plurimis ex eis fuis, in fugam verterunt. Rex autem cum intellexisset, bellum ex adverso esse et post tergum novissima agmina periclitari, misso duce cum quarta legione, captivos eripuit, praedam excussit, latrocinantiaque hostium agmina proturbavit. Fuis latrocinantibus undique adversariorum agminibus, signis victricibus dux Conradus ad regem revertitur; mirumque in modum cunctantibus veteranis militibus, gloria victoriae assuetis, cum novo milite et fere bellandi ignaro triumphum peregit.

45. Dum ea geruntur in Boioaria, varie pugnatum est a praeside Thiadrico¹ adversus barbaros. Cum capere nisus esset quandam urbem illorum, usque introitum portae persecutus est adversarios, cogens illos intra murum, oppido potito et incenso, et omnibus quae foras murum erant captis vel interfectis. Cum iam incendio extincto reverteretur, et paludem, quae erat urbi adiacens, medietas militum transisset, Slavi videntes nostros in arto sitos ob difficultatem loci, nec copiam habere pugnandi nec locum adeo fugiendi, insequiebantur a tergo revertentes clamore magno. Peremerunt ex eis ad quinquaginta viros, foeda fuga nostrorum facta.

1) cf. c. 23; praeses a Widukindo idem qui marchio dici videtur, cf. II. 30. III. 54. 67. de Gerone, III. 51. de Heinrico; II. c. 33. Oddo Lothariorum dux hoc nomine appellatur.

46. Ingens interea pavor omnem Saxoniam tre- 955.
pidam pro rege et exercitu eius pro hac re adversa
invasit. Terrebant nos praeterea portenta inusitata.
Templa denique plerisque in locis tempestate valida
concussa visentibus et audientibus horrorem nimium
incussere; utriusque sexus sacerdotes ictu fulminis
interierunt, et alia multa illo tempore contigerunt
dictu horrenda et propterea nobis praetereunda.
Totum pondus proelii ex adverso iam adesse con- Aug.
spiciens rex, exhortandi gratia allocutus est socios 10.
hoc modo: *Opus esse nobis bonorum animorum in
hac tanta necessitate, milites mei, vos ipsi videtis,
qui hostem non longe sed coram positum toleratis.
Hactenus enim inpigris manibus vestris ac armis
semper invictis gloriose usus, extra solum et im-
perium meum ubique vici, et nunc in terra mea et
regno meo terga vertam? Superamur scio multi-
tudine, sed non virtute, sed non armis; maxima
enim ex parte nudos illos armis omnibus penitus
cognovimus, et quod maximi est nobis solatii,
auxilio Dei. Illis est sola pro muro audacia, no-
bis spes et protectio divina. Pudeat iam nunc do-
minos pene totius Europae inimicis manus dare.
Melius bello, si finis adiacet, milites mei, gloriose
moriatur, quam subiecti hostibus vitam servili-
ter ducamus, aut certe more malarum bestiarum
strangulo deficiamus. Plura loquerer, milites mei,
si nossem verbis virtutem vel audaciam animis
vestris augeri. Modo melius gladiis quam linguis
colloquium incipiamus! Et his dictis, arrepto clipeo
ac sacra lancea, ipse primus equum in hostes vertit,
fortissimi militis ac optimi imperatoris officium ge-
rens. Hostium audaciores primum resistere, deinde
ut socios viderunt terga vertere, obstupefacti nostris-
que intermixti, extinguuntur. Caeterorum vero
alii, equis fatigatis, villas proximas intrant, cir-
cumfusique armatis, cum moeniis pariter concre-*

mantur; alii flumen contiguum transnatantes, dum ripa ulterior ascendentes non sustinet, flumine obvolvuntur et pereunt. Eo die castra invasa, captivique omnes erepti; secundo die ac tertio a vicinis urbibus reliqua multitudo in tantum consumpta est, ut nullus aut rarus evaderet. Sed non adeo incruenta victoria fuit de tam saeva gente.

47. Conradus quippe dux fortiter pugnans, animi fervore solisque ardore, qui eo die nimius erat, accensus aestuat, vinclisque solutis, dum auram captat, vulnere sagittae adverso gutturis defixae cadit. Cuius corpus iuxta regis imperium honorifice collectum transportatur Wormatiam, ibique sepelitur vir omni virtute animi et corporis magnus atque famosus, cum fletu et planctu omnium Francorum.

48. Tres duces gentis Ungariae capti, ducique Heinrico praesentati, mala morte, ut digni erant, multati sunt; suspendio namque crepuerunt.

49. Triumpho celebri rex factus gloriosus, ab exercitu pater patriae imperatorque appellatus est. Decretis proinde honoribus et dignis laudibus summae divinitati per singulas ecclesias, et hoc idem sanctae matri eius per nuntios demandans, cum tripudio ac summa laetitia Saxoniam victor reversus, a populo suo libentissime suscipitur; neque enim tanta victoria quisquam regum intra ducentos annos¹ ante eum laetatus est. [Nam ipsi bello Ungarico aberant, Slavanico certamini reservati.]

50. Igitur, ut supra retulimus, cum deficeret in ratione reddenda contra suum patrum Wichmannus, intra palatium custoditur. Cum vero rex in Boioariam proficisci vellet², simulata infirmitate, ipse iter negavit; unde monitus ab imperatore, quia

1) De Karoli Martelli victoria a. 732 de Sarracenis reportata cogitasse videtur. 2) Loquitur de expeditione anno 954, Ungariis fugatis, suscepta (c. 31).

destitutus a patre et matre loco filiorum eum assumpserit liberaliterque educaverit, honore paterno promoverit, rogatque, ne ei molestiam inferret, cum alia plura gravaretur. Ad haec nichil utile audiens imperator discessit, commendato eo Iboni comiti. Aliquantis diebus cum eo degens, petit post haec venandi gratia silvam ire liceret. Ibi absconditos socios secum sumens, perrexit in patriam, et occupatis aliquibus urbibus, iuncto sibi Ecberhto, arma sumit contra imperatorem. Industria autem ducis Herimanni facile eos oppressit, trans Albiamque coegit. Illi cum se sensissent duci resistere non posse, sociaverunt sibi duos subregulos barbarorum¹, Saxonibus iam olim infestos, Naconem et fratrem eius.

51. Ductus exercitus a duce, reperti sunt in urbe quae dicitur Suithleiscranne²; et pene erat, ut cum urbe caperentur, nisi clamore cuiusdam citarentur, et ad arma prosilirent; caesis tamen ante portam urbis ad quadraginta armatis, caesorumque spoliis potitus dux Herimannus discedit. Erant autem qui eum adiuverant Heinricus praeses cum fratre Sifrido, viri eminentes et fortes, domi militiaque optimi. Facta sunt autem haec initio quadragesimalis ieiunii.

52. Barbari vero post proximum pascha irruunt in regionem, ducem habentes Wichmannum, ad facinus tantum, non ad imperium; nullam moram agens sed et ipse dux Herimannus, cum praesidio militari adest, vidensque exercitum hostium gravem, sibi parvas admodum belli copias affore, civili bello urgente, arbitratus est consultius differre certamen in dubiis rebus constitutis, multitudinique imperare, quae maxima in unam urbem confluxerat, dum caeteris diffiderent, quoquo pacto possent, pacem expostularent. Quod tamen consi-

1) cf. Ann. mai. Sangall. a. 955. 2) fortasse Schwedt.

lium milites aegre valde tulerunt, et maxime Sifridus, qui erat bellator acerrimus. Faciunt tamen cives Cocarescemiorum¹, ut dux imperarat, pacemque eo pacto obtinent, quo liberi cum uxoribus et natis supra murum inermes ascenderent, conditione servili et omni suppellectili in medio urbis hostibus relictis. Cum intra urbem irruerent barbari, quidam illorum suum mancipium agnoscit in cuiusdam liberti uxore; quam cum rapere de manu viri niteretur, ictum pugni accipit, irritumque pactum ex parte Saxonum proclamitat; unde fit, ut omnes ad caedem verterentur, nullumque relinquerent, sed omnes perfectae aetatis neci darent, matres cum natis captivos ducerent.

53. Quod scelus imperator ulcisci gestiens, victoria iam de Ungariis patrata, regiones barbarorum hostiliter intravit. Consultum de Saxonibus, qui cum Slavis conspiraverant; iudicatum est, Wichmannum et Echerhtum pro hostibus publicis habere oportere, caeteris vero parcere, si quidem remeare voluissent ad suos. Aderat et legatio barbarorum, tributa socios ex more velle persolvere nuntians; caeterum dominationem regionis velle tenere; hoc pacto pacem velle, alioquin pro libertate armis certare. Imperator ad haec respondit, pacem quidem eis nequaquam negare, sed omnimodis dare non posse, nisi iniuriam perpetratam digno honore ac emendatione purgarent; omniaque vastando et incendendo per illas regiones duxit exercitum, donec tandem, castris positus super Raxam² fluvium ad transmeandum paludibus difficillimum, ab hostibus circumfunditur. A tergo namque via arborum ro-

1) Vox Slavica locum aut prope Albiam aut in altera Albiae ripa haud procul a Magdeburg situm fuisse indicat, ubi complures loci extant, qui aliquam vocis similitudinem praeferunt. P.
2) Reckenitz ducatus Megalopolitani fluvius, populos quibuscum bellum erat pertransiens esse videtur.

bore obstruitur, eademque armatorum manu vallatur; ex adverso fluvius fluvioque contigua palus, et cum ingenti exercitu Slavus, bellatores et ab opere et ab itinere prohibens. Vexatur autem et aliis incommodis exercitus, morbo pariter ac fame. Dum talia agerentur per plures dies, mittitur ad principem barbarorum, qui dicebatur Stoinef, Gero comes, quatinus imperatori se dedat, amicum per id adepturum, non hostem experturum.

54. Erant quippe in Gerone multae artes bonae, bellandi peritia, in rebus civilibus bona consilia, satis eloquentiae, multum scientiae, et qui prudentiam suam opere ostenderet quam ore; in adquirendo strenuitas, in dando largitas, et quod optimum erat, ad cultum divinum bonum studium. Igitur praeses super paludem et flumen, cui palus adiacens erat, barbarum salutabat. Cui Slavus aequalia respondit. Ad quem praeses: *Satis tibi esset, si bellum gereres contra unum nostrum de servis domini mei, et non etiam contra dominum meum regem. Quis tibi exercitus, quae arma, ut talia praesumas? Si aliqua vobis virtus adsit, si artes, si audacia, date nobis locum ad vos transeundi, sive nos vobis huc veniendi; et aequato loco, fortitudo appareat pugnatoris.* Slavus barbarico more frendens, et multa convicia evomens, irrisit Geronem imperatoremque et omnem exercitum, sciens eum multis molestiis aggravatum. Gero ad haec commotus, ut erat animi ardentissimi: *Crastinus, inquit, dies declarabit, tu et populus tuus fortes viribus sitis, an non; cras enim nos vobiscum congregientes procul dubio videbitis.* Gero denique olim licet multis gestis insigniis clarus haberetur, iam tamen magnus ac celebris ubique praedicabatur, eo quod Slavos qui dicuntur Uchri cum magna gloria cepisset¹. Gero

1) cf. c. 42.

reversus in castra, retulit quae audierat. Imperator vero de nocte consurgens, iubet sagittis et aliis machinis ad pugnam provocare, et quasi vi flumen paludemque transcendere velle. Slavi autem hesternae comminatione nichil aliud arbitrati, ad pugnam pariter conspiravere, iter totis viribus defendentes. At Gero cum amicis Ruanis¹ miliario ferme uno a castris descendens, hoste ignorante, tres pontes celeriter construxit, et misso nuntio ad imperatorem, totum exercitum revocavit. Quo viso barbari, et ipsi obviare legionibus contendunt. Pedites barbarorum dum longiorem viam currunt, et certamen ineunt, fatigatione dissoluti, militibus citius cedunt; nec mora, dum fugae praesidium quaerunt, obtruncantur.

55. Stoinef autem colle eminenti cum equitibus eventum rei expectabat; socios inire fugam cernens, fugit: et ipse, lucoque quodam cum duobus satellitibus repertus, a viro militari, cuius vocabulum erat Hosed, certamine fatigatus armisque nudatus, capite caesus est. Satellitum alius vivus captus, imperatorique cum capite et spoliis reguli ab eodem milite praesentatus est. Ex hoc Hosed clarus et insignis habitus; merces tam famosi gesti donativum imperiale cum reditu viginti mansuum. Eo die castra hostium invasa, et multi mortales interfecti vel capti, caedesque in multam noctem protrahebatur. Postera luce caput subreguli in campo positum, circaque illud septingenti captivorum capite caesi, eiusque consiliarius, oculis erutis, lingua est privatus, in medioque cadaverum inutilis relictus. Wichmannus vero et Ecberhtus scelerum conscii in Galliam profecti, ad Hugonem ducem fuga elapsi sunt.

56. Crebris victoriis imperator gloriosus factus

1) Rani, Ruani et Rugiani iidem sunt, variata tantum pronuntiatione. MEIB.

atque famosus, multorum regum ac gentium timorem pariter et favorem promeruit; unde plurimos legatos suscipit, Romanorum scilicet et Graecorum Sarracenorumque, per eosque diversi generis munera, vasa aurea et argentea, aerea quoque, et mira varietate operis distincti, vitrea vasa, eburnea etiam, et omni genere modificata, stramenta, balsamum et totius generis pigmenta, animalia Saxonibus antea invisita, leones et camelos, simias et strutiones; omniumque circumquaque christianorum in illo res atque spes sitae.

57. Liudulfus autem, imperatoris filius, cum 956. fidem vult servare amicis, patria cessit, Italiamque cum eis adiit; quo agente annum fere totum, 957. diem extremum obiit, toto Francorum imperio Sept. 6. relinquens suo vulnere vulnus durum. Funus autem eius a militibus debito honore curatum, et ab Italia Mogontiae corpus translatum, in basilica Albani martiris sepultum est, cum luctu et planctu multorum populorum. Reliquit post se filium patris vocabulo insignitum¹.

58. Litterae obitus eius allatae sunt imperatori, cum esset in militia, qua militavit contra Redarios; quapropter satis plurimum lacrimarum pro filii interitu fudit; de caetero, qui adhuc ordinavit imperium suum, rectori omnium Deo fideliter commisit.

59. Eodem tempore Wichmannus sciens Saxoniam bellatoribus vacuam, a Gallia profectus, Saxoniam occulte intravit, domum coniugemque revisit, inde se iterum alienigenis inmersit. Ecberhtus vero interventu magni pontificis Brunonis in gratiam recipitur.

60. Ductus exercitus contra Wichmannum 958. tertia vice² vix obtinuit, ut in fide Geronis filii-

1) Ottonem, natum a. 954. 2) Primo a Hermanno a. 955 (c. 51), secundo a rege eodem anno (c. 53).

que sui susciperetur, ipsique apud imperatorem obtinerent, quo patria coniugisque patrimonio cum gratia imperiali frueretur. Iussus sacramentum terribile dedit, se contra imperatorem imperatorisque regnum numquam aliquid inique consilio aut actu facturum. Ita fide data, in pacé est dimissus, et bonis promissionibus ab imperatore erectus.

61. Peracta caede barbarorum, eo anno prodigiosae res apparuerunt, notae scilicet crucis in vestimentis plurimorum. Quibus visis, plurimi salubri timore perculsi, adversa formidabant; idemque vitia multa ex parte emendaverunt. Fuerunt et qui lepras vestium interpretarentur, eo quod subsequens lepra multos mortales corrumperet. Sapientiores autem signum crucis salutem victoriamque praefigurasse praedicabant, quibus et nos fidelem assensum praebemus.

62. Eo tempore imperator et ipse aegrotare coepit, sed meritis sanctorum, quibus fidele iugiter obsequium praebet, maximeque patrocinio incliti martiris Viti, cui aperuit os suum, de infirmitate convalescit, et mundo ut sol lucidissimus post tenebras ad omnem decorem et delicias condonatur.

961. 63. Rebus igitur rite compositis per omnem Franciam Saxoniamque et vicinas circumquaque gentes, Romam statuens proficisci, Longobardiam perrexit. Ergo qualiter regem Longobardorum Bernharium duobus annis obsessum, cum coniuge et filiis captum, in exilium destinaverit, Romanos duobus proeliis vicerit, Romamque expugnaverit, duces Beneventorum subiecerit, Graecos in Calabria Apuliaque superaverit, terra Saxonia venas argenti aperuerit, imperiumque cum filio quam magnifice dilataverit, nostrae tenuitatis non est

edicere, sed ut initio historiae praedixi¹, in tantum fidei devotione elaborasse sufficiat. Caeterum erga tuam claritatem serenitatemque, quam patris fratrisque celsitudo patriae ad omnem honorem nobisque ad solatium reliquit, magna devotio opus humile magnificet. At finis civilis belli terminus sit libelli.

64. Enimvero donatus patriae Wichmannus aequanimiter se continuit, donec imperatoris adventum speravit. Cum autem eius reversio differretur, ad aquilonales partes se contulit, quasi cum rege Danorum Haraldo² bellum ab integro machinaturus. At ille mandavit ei, si ducem necasset vel alium quemlibet principum, nosset sine dolo eum sibi sociare velle, aliter rem fraudulenter agitasse non dubitaret. Interea ab emptore praetereunte latrocinia eius produntur, sociorumque aliqui comprehensi, et tamquam contra publicam rem agentes, a duce dampnati, strangulo vitam perdiderunt; ipse autem cum fratre³ vix evasit.

65. Dani antiquitus erant christiani, sed nichilominus idolis ritu gentili servientes. Contigit autem altercationem super cultura deorum fieri in quodam convivio rege praesente, Danis affirmantibus, Christum quidem esse deum, sed alios eo fore maiores deos, quippe qui potiora mortalibus signa et prodigia per se ostenderent. Contra haec clericus quidam, nunc vero religiosam vitam ducens, episcopus⁴, nomine Poppa, unum verum Deum patrem cum filio unigenito domino nostro Iesu Christo et Spiritu sancto, simulacra vero daemonia esse et non deos, testatus est. Haraldus

1) cf. praefatio libri primi. 2) Loquitur auctor de Haraldo cognomento Blaataand Gormonis filio. MEIB. 3) De Ecberto dicere videtur. 4) cf. Adamus Brem. II. 26.; episcopatum Slesvicensem Poppo recepit.

autem rex, utpote qui velox traditur fore ad audiendum, tardus ad loquendum, interrogat, si hanc fidem per semet ipsum declarare velit. Ille incunctanter velle respondit. Rex vero custodire clericum usque in crastinum iubet. Mane facto ingentis ponderis ferrum igne succendi iubet, clericumque ob fidem catholicam candens ferrum portare iussit. Confessor Christi indubitanter ferrum rapit, tamdiuque deportat, quo ipse rex decernit; manum incolumem cunctis ostendit, fidem catholicam omnibus probabilem reddit. Ad haec rex conversus, Christum deum solum colendum decrevit, idola respuenda subiectis gentibus imperat, Dei sacerdotibus et ministris honorem debitum deinde praestitit. Sed et haec virtutibus merito patris tui adscribuntur, cuius industria in illis regionibus ecclesiae sacerdotumque ordines in tantum fulsere.

66. Gero igitur comes non inmemor iuramenti, cum Wichmannum accusari vidisset reumque cognovisset, barbaris, a quibus eum assumpsit, restituit. Ab eis libenter susceptus, longius degentes barbaros crebris proeliis contrivit. Misacam regem¹, cuius potestatis erant Slavi qui dicuntur Licicaviki, duabus vicibus superavit, fratremque ipsius interfecit, praedam magnam ab eo extorsit.

963. 67. Eo quoque tempore Gero praeses Slavos qui dicuntur Lusiki² potentissime vicit et ad ultimam servitutem coegit, non sine sui tamen gravi vulnere nepotisque optimi viri casu³, caeterum quoque quam plurimorum nobilium virorum.

68. Erant duo subreguli Herimanno duci, inimicitiae a patribus vicariae relictis, alter vocaba-

1) Misaca rex sive dux fuit Polonorum; Licicaviki iidem qui Lechi. 2) Lausitzer. 3) De filio, cuius mentionem facit Thietmar. l. II. (p. 30.) haec intelligenda esse, tantum non omnes minus recte statuerunt.

tur Selibur, alter Mistav. Selibur praeerat Waa-
ris¹, Mistav Abdritis. Dum invicem quam saepe
accusantur, victus tandem ratione Selibur, con-
dempnatus est quindecim talentis argenti a duce.
Eam dampnationem graviter ferens, arma sumere
contra ducem cogitavit. Sed cum ei belli copiae
non sufficerent, missa legatione, postulat praesi-
dium ab Wichmanno contra ducem. Ille nichil io-
cundius ducens, quam aliquam molestiam inferre
posset patruo, cito cum sociis adest Slavo. Ut
autem suscipitur in urbem Wichmannus, statim
urbs obsidione vallatur ab inimico. Ductus quo-
que exercitus a duce urbem obsedit; interim, ca-
su nescio an prudenti consilio, Wichmannus cum
paucis urbem est egressus, quasi ad extrahenda
sibi de Danis auxilia. Pauci dies intererant, dum
victus bellatoribus et pabulum iumentis defecerat.
Fuerunt etiam qui dicerent, Slavum speciem qui-
dem belli gessisse, non verum bellum; incredibile
omnimodis fore, hominem a puero bellis assuetum
bellicas res tam male praeparatas habuisse; sed
id consilii machinatum ducem, ut quoquo pacto
posset nepotem vinceret, ut saltem in patria sa-
lutem recuperaret, quam inter paganos penitus
perdidisset. Fame itaque urbani ac foetore peco-
rum aggravati, urbe egredi sunt coacti. Dux Sla-
vum austerius alloquens, de perfidia et nequam
eius actibus arguit; hocque ab eo responsi acce-
pit: *Quid me, inquit, de perfidia arguis? Ecce,*
quos nec tu, nec dominus tuus imperator vincere
potuistis, mea perfidia inermes assistunt. Ad haec
dux conticuit, eum suae ditionis regione privans,
filio ipsius, quem antea obsidem accepit, omni
ipsius potestate tradita. Milites Wichmanni variis
poenis afflixit, urbis praedam suis militibus dona-

1) Wagrii, ducatus Holsatiae orientalis incolae, Abodritorum
vicini esse videntur.

vit, simulacro Saturni¹ ex aere fuso, quod ibi inter alia urbis spolia repperit, magnum spectaculum populo praebuit, victorque in patriam remeavit.

69. Audiens autem Wichmannus urbem captam sociosque oppressos, ad orientem versus iterum se paganis inmersit, egitque cum Slavis qui dicuntur Vuloini², quomodo Misacam, amicum imperatoris, bello lacerarent; quod eum minime latuit. Qui misit ad Bolizlavum regem Boemiorum — gener enim ipsius erat³ — accepitque ab eo equitum 967? duas acies. Cumque contra eum Wichmannus duxisset exercitum, pedites primum ei inmisit; Sept. cumque ex iussu ducis paulatim coram Wichmanno 21. fugerent, a castris longius protrahitur, equitibus a tergo inmissis, signo fugientes ad reversionem hostium monet. Cum ex adverso et post tergum premeretur Wichmannus, fugam inire temptavit. A sociis igitur arguitur sceleris, quia ipse eos ad pugnam instigaverit, fidensque equo, cum necesse fuerit, fugam facile inierit. Coactus itaque equo cessit, pedestris cum sociis certamen iniit, eoque die viriliter pugnans armis defenditur. Ieiunio autem et longiori via, qua per totam noctem armatus incessit, mane cum paucis admodum aream cuiusdam iam fessus intravit. Optimates autem hostium cum eum repperissent, ex armis agnoscunt, quia vir eminens esset, interrogatusque ab eis quisnam esset, Wichmannum se fore, professus est. At illi arma deponere exhortati sunt; fidem deinde spondent, salvum eum domino suo praesentari, hocque apud ipsum obtinere, quatinus incolumen imperatori restituat. Ille licet in ultima

1) Saturnum glossae Boemicae ab Hanka editae Sytiwrat appellant.

2) Slavos Wilinos afferunt. Adamus Brem. II. c. 10. et Helmoldus I. 2.; recentiores ad lacum Bellinensem et urbem Fehrbellin eorum sedes collocaverunt.

3) Hic (M.) a Boemia regione nobilem sibi uxorem senioris Bolizlavi duxerat sororem; — Bobrawa — Slavonice dicebatur, Thietmar. IV. (p. 97.)

necessitate sit constitutus, non inmemor pristinae nobilitatis ac virtutis, dedignatus est talibus manum dare; petit tamen, ut Misaco de eo adnuntient, illi velle arma deponere, illi manus dare. Dum ad Misacam ipsi pergunt, vulgus innumerable eum circumdat, eumque acriter inpugnat. Ipse autem quamvis fessus, multis ex eis fuis, tandem gladium sumit, et potiori hostium cum his verbis tradidit: *Accipe, inquit, hunc gladium, et defer domino tuo, quo pro signo victoriae illum teneat, imperatorique amico transmittat, quo sciat aut hostem occisum irridere vel certe propinquum deflere.* Et his dictis, conversus ad orientem, ut potuit, patria voce Dominum exoravit, animamque multis miseriis et incommodis repletam pietati Creatoris omnium effudit¹. Is finis Wichmanno, talisque omnibus fere, qui contra imperatorem arma sumpserunt [patrem tuum].

C O N T I N U A T I O.

70. Imperator itaque acceptis armis Wichmanni, de nece eius iam certus factus, scripsit epistolam ad duces et praefectos Saxoniae in hunc modum: *Oddo divino nutu imperator augustus, Herimanno et Thiadrico ducibus caeterisque publicae rei nostrae praefectis omnia amabilia. Deo volente, salus omniaque prospera plane succedunt. Caeterum nuntii Constantinopolitani regis, dignitate satis insignes, nos adeunt, pacem, ut intelleximus, admodum quaerentes. Quoquo modo tamen res agatur, bello, Deo volente, nullo modo nos temptare audebunt. Apuliam et Calabriam provincias, quas hactenus tenuere, nisi conveniamus, dabunt. Si vero voluntati nostrae paruerint, ut prae-*

1) Necrol. Luneburgense (Wedekind Not. III. p. 70.) X. Kal. Oct. (22 Sept.): *Wichmannus comes et multi alii occisi et Hoico occisus.*

senti aestate coniugem cum aequivoco nostro in Franciam dirigentes, per Fraxanetum ad destruendos Sarracenos, Deo comite, iter arripiemus, et sic ad vos, disponimus. Praeterea volumus, ut si Redares, sicut audivimus, tantam stragem passi sunt — scitis enim, quam saepe fidem fregerint, quas iniurias attulerint, — nullam vobiscum pacem habeant. Unde haec cum Herimanno duce ventilantes, totis viribus instate, ut in destructione eorum finem operi inponatis. Ipsi, si necesse fuerit, ad eos ibimus. Filius noster in nativitate Domini coronam a beato apostolico in imperii dignitatem suscepit. Scripta 15. Kal. Febr. in Campania iuxta Capuam.

His litteris lectis in conventu populi, in loco qui dicitur Werla, coram principibus et frequentia plebis, visum est, pacem iam datam Redariis oportere stare, eo quod tunc bellum adversus Danos urgeret, et quia copiae minus sufficerent ad duo bella pariter conficienda.

969. 71. Graecorum itaque legatis imperator satis credens, partem exercitus cum plerisque principalibus viris direxit ad condictum locum, quo eis secus sponsionem legatorum puella traderetur, et cum honore filio adduceretur. Graeci vero ad artes paternas conversi — nam erant ab exordio fere mundi plurimarum gentium domini, et quos virtute nequibant, artibus superabant — subito super improvisos et nichil adversi suspicantes irruunt, castra diripiunt, plures occidunt, plures capiunt, quos et Constantinopolim imperatori suo praesentant. Qui vero effugere poterant, reversi ad imperatorem, quae acta sunt nuntiant.

- Sept. 72. At ille super his commotus, ad hoc dedecus diluendum cum gravi manu viros eminentes, domesticis et externis rebus iam saepe claros factos, Guntharium et Sifridum mittit in Calabriam.

Graeci autem praeterita victoria elati et minus cauti, ceciderunt in manus eorum; ex quibus innumera multitudine caesa, quos supererant capientes, obtruncatis naribus, novam Romam remeare permiserunt. Tributum in Calabria et Apulia a Graecis extorserunt, talique victoria illustres facti, et spoliis hostium ditati, ad imperatorem reversi sunt.

74. Populus autem Constantinopolitanus audiens a suis male pugnatum, consurrexerunt adversus imperatorem suum, et machinatione coniugis propriae cuiusdam militis insidiis occiderunt, locoque domini militem imperio designantes¹. Constitutus autem rex continuo captivos absolvit, puellam cum magno exercitu et claris muneribus ad imperatorem destinavit. Quam ipse statim filio 972. tradidit, celebratisque magnifice nuptiis, omnem Italiam super hoc et Germaniam laetiores reddidit. Eo tempore, quo haec intra Italiam gerebantur, summus pontifex Wilhelmus, vir sapiens et prudens, pius et cunctis affabilis, a patre sibi commendatum regebat Francorum imperium.

75. Cuius mater licet peregrina, nobili tamen erat genere procreata². Hic cum audisset, aegrotare coepisse matrem imperatoris, mirae sanctitatis feminam, nomine Mahthildam, dumque eius 968. expectat funus, proprio funere ipsius funus procedit. De cuius laude si aliquid dicere cupimus, deficimus, quia omne argumentum ingenioli nostri superat virtus tantae feminae. Quis enim digne possit explicare eius vigilantiam erga cultum divinum? Omnis nox³ omnibus modis et omni genere cellulam suam divinorum carminum melodia

1) Imperator Nicephorus Phocas uxoris Theophanu insidiis a Ioanne Tzimiske d. 11. Dec. 969 occisus est; Ioannes imp. constitutus Theophanu, uxoris suae neptem, Romani II. filiam, transmisit. 2) Natus a. 928. (Cont. Reg.). 3) cf. Vita Mathildis §. 12. §. 6, ubi similia narrantur.

inplebat. Erat enim ei cellula ecclesiae proxima, in qua modice requiescebat; de qua omnibus noctibus consurgens intrat ecclesiam, nichilominus cantoribus et cantricibus intra cellulam et proforibus et in via triformiter constitutis, qui divinam clementiam laudarent atque benedicerent. Ipsa intra ecclesiam in vigiliis et orationibus perseverans, missarum sollemnia expectabat. Deinde infirmos ubicumque audivit in vicino visitavit, necessaria praebuit, deinde pauperibus manum porrexit, deinde hospites, qui semper aderant, cum omni largitate suscepit; neminem sine affatu blando dimisit, nullum fere sine munusculis vel necessariis adiumentis vacuum reliquit. Saepe viatoribus, quos longius de cella prospexit, necessaria transmisit. Talia opera licet valde humiliter diebus ac noctibus exerceret, tamen nichil de honore regio minuebat, et sicut scriptum est, quamvis sederet tamquam regina circumstante populo, semper et ubique tamen erat moerentium consolatrix. Domesticos omnes famulos et ancillas variis artibus, litteris quoque instituit; nam et ipsa litteras novit, quas post mortem regis lucide satis didicit. Ergo si omnes virtutes eius velim narrare, hora deficeret; facundia Homeri vel Maronis michi si adesset, non sufficeret. Igitur plena dierum, plena omni honore, plena operibus bonis et elemosinis, cunctis divitiis regalibus distributis servis Dei et ancillis ac pauperibus, secundo Idus Martias animam Christo reddidit. Illo quoque tempore Bernhardus, ut ab omni populo praedicabatur suis temporibus sacerdotio dignissimus, Febr. diem funxit extremum. Piam famam super his
2 v. 3. nemo nos vituperet prodidisse, dum veri periculo non subcumbimus. Audivimus enim a quodam solitario, in spiritu nescio an manifesta visione, animam reginae et episcopi infinita multitudine

angelorum cum gloria ineffabili coelos deferre vidisse. Igitur imperator audita morte matris et filii caeterorumque principalium virorum — nam et Gero, vir magnus et potens, iam antea defunctus est —, iudicavit ab expeditione Fraxaneti abstinere, et dispositis in Italia rebus, patriam remeare. Pulsavit quoque fama eum, quasi plerique Saxonum rebellare voluissent; quod quia inutile erat, nec relatione dignum arbitramur. Egressus 972. est itaque de Italia cum magna gloria, capto rege Longobardorum, superatis Graecis victisque Sarracenis; cum victricibus alis Galliam ingressus est, inde Germaniam transiturus, et proximum pascha loco celebri Quidilingaburg celebraturus, 973. ubi diversarum gentium multitudo conveniens, restitutum patriae cum filio cum magno gaudio celebrabant. Manens autem ibi decem et septem non amplius diebus, descendit inde, ascensionem Domini apud Mersburg celebraturus. Tristis autem illa loca perambulat, obitu optimi viri ducis Herimanni, qui prudentiae ac iustitiae miraeque vigilantiae in rebus civilibus et externis, cunctis retro mortalibus aeternam reliquit memoriam. Post susceptos ab Africa legatos, eum regio honore et munere visitantes, secum fecit manere. Tertia autem feria ante pentecosten, locum devenit qui dicitur Miminlevu. Proxima nocta iuxta morem diluculo de lecto consurgens, nocturnis et matutinis laudibus intererat. Post haec paululum requievit. Missarum deinde officiis celebra- Mai 7. tis, pauperibus iuxta morem manus porrexit, paululum gustavit, iterumque in lecto requievit. Cum autem hora esset, processit laetus et hilaris ad mensam resedit. Peracto ministerio, vespertinis laudibus interfuit. Peracto cantico euangelii, aestuari atque fatigari iam coepit. Quod cum intellexissent principes circumstantes, sedili eum in-

posuerunt. Inclinantem autem caput, quasi iam defecisset, refocillaverunt, expetitoque sacramento divini corporis ac sanguinis et accepto, sine gemitu cum magna tranquillitate ultimum spiritum cum divinis officiis pietati Creatoris omnium tradidit. Transportatur inde in cubiculum; et cum esset iam sero, nuntiatur populo mors eius. Populus autem pro eius laude et gratiarum actione multa locutus, memoravit, eum paterna subiectos rexisse pietate, ab hostibus eos liberasse, superbos hostes Avars, Sarracenos, Danos, Slavos armis vicisse, Italiam subiugasse, delubra deorum in vicinis gentibus destruxisse, templa ministrorumque ordines constituisse; multaque alia bona invicem conferentes, regali funeri insistebant.

76. Mane autem iam facto, licet iam olim unctus esset in regem et a beato apostolico designatus in imperatorem, spei unice totius ecclesie, imperatoris filio, ut in initio certatim manus dabant, fidem pollicentes et operam suam contra omnes adversarios sacramentis militaribus confirmantes. Igitur ab integro ab omni populo electus in principem, transtulit corpus patris in civitatem, quam ipse magnifice construxit, vocabulo Magathaburg. Itaque defunctus est Nonis Maii, quarta feria ante pentecosten, imperator Romanorum, rex gentium, divinarum humanarumque rerum multa ac gloriosa saeculis relinquens monumenta.

EXPLICIT LIBER III. RERUM GESTARUM
SAXONICARUM.

Widukindus / Waitz, Georg, / Pertz, Georg Heinrich,

Widukindi res gestae Saxonicae

Hannoverae 1839

Hbh/Lb 2030-6

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10800556-1